

ХАБАРШЫ-ВЕСТНИК

*Карагандинской академии
Министерства внутренних дел
Республики Казахстан
имени Баримбека Бейсенова*

№ 2

2019

Қазақстан Республикасы ІІМ
Бәрімбек Бейсенов атындағы
Қарағанды академиясының
2019 жылғы № 2
ХАБАРШЫСЫ
30 шілде

ВЕСТНИК
Карагандинской академии
МВД Республики Казахстан
им. Баримбека Бейсенова
№ 2 за 2019 год
30 июня

Зарегистрирован в Министерстве культуры и
информации Республики Казахстан

Свидетельство № 12781-Ж от 31.05.2012 г.

Серия основана в 1974 г.

Главный редактор

О. Т. Сейтжанов, кандидат юридических наук, доцент

Редакционная коллегия

*И. А. Насонова, доктор юридических наук, профессор
(Российская Федерация);*

*Н. С. Нижник, доктор юридических наук,
профессор, Заслуженный работник высшей школы
(Российская Федерация);*

*К. М. Осмоналиев, доктор юридических наук,
профессор (Кыргызская Республика);*

*В. В. Кожокар, кандидат юридических наук
(Российская Федерация);*

К. С. Лакбаев, доктор юридических наук, профессор;

А. Х. Миндагулов, доктор юридических наук, профессор;

С. С. Молдабаев, доктор юридических наук, профессор;

З. С. Токубаев, доктор юридических наук, профессор;

А. Д. Шаймуханов, доктор юридических наук, профессор;

С. К. Алтайбаев, кандидат юридических наук;

А. Б. Жакулин, кандидат юридических наук, доцент;

Ж. Ш. Кусаинов, ответственный секретарь

**Над номером
работали**

Редакторы

Е. Ю. Лухтина,
Б. А. Қалиев

Корректор

В. Т. Бирюкова

**Дизайн,
техническое
редактирование и ком-
пьютерная вёрстка:**

С. М. Аубакирова

Сдано в набор 15.01.2019.

Подписано в печать
17.06.2019.

Усл. печ. л. 10,23.

Формат 60×84¹/₈.

Бумага офсетная.

Печать офсетная.

Заказ № 3217.

Тираж 200 экз.

Издается 1 раз в квартал

Материалы редакцией
не возвращаются.

Перепечатка материалов
возможна только
с разрешения редакции.

Тематический план издания
ведомственной литературы
Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова
на 2019 г., позиция № 2.

Отпечатано в типогра-
фии Карагандинской
академии МВД РК
им. Б. Бейсенова,
г. Караганда,
ул. Ермакова, 124.

ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОЛДАНУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

ПРОБЛЕМЫ ПРАВА И ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ

UDC 343.54

Abugaliyev K. N., *Research Institute Activities of the Internal Affairs Agencies and regulatory legislation monitoring issues Senior Research Fellow, candidate of philology sciences, police lieutenant colonel*

(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beysenov)

Questions of sex freedom and sexual impracticeness

Annotation. Sexual freedom and sexual inviolability of the person is one of the objects of the criminal law of the Republic of Kazakhstan. Therefore, any negative actions, which violate the sexual freedom and sexual inviolability of the person, will lead to criminal responsibility of the perpetrator. Disposition of given criminal offences is discussed in the section of criminal offences against the person in Criminal code of the Republic of Kazakhstan.

In the article a concept is exposed sexual crime and his objective and subjective parties. An author also accents attention on criminal offence of sexual inviolability and sexual freedom of minors. His regulation is also examined in the Criminal code of Republic of Kazakhstan.

Keywords: sexual intercourse, sexual inviolability, sexual freedom, minor, object of crime, subject of crime.

Man is not just a biological, but also a social creature. In other words, each of us can not get out of the public. Thanks to social interaction, people are making amazing things. And the strengthening of society leads to the evolution that continues to date throughout the world. However, the social character of a person is conditioned by the existence of certain laws that are the basis of legal order. Such legal liberties will allow all of us to carry out some activities within the framework of life. However, the legal basis of the social interaction is that freedom of each person should not be violated by the influence of another person. The category of such liberties can also include the right to sexual assault. The broad legal meaning of this term reflects its crucial importance.

Everyone's legal liberty is characterized by the existence of certain rights and obligations. In this context, the legal inviolability of a person is a component of the constitutional status of each individual. In this context, we see that sexual assaults are not only asserted but also at the highest level of protection of the state. That is, any person guilty of breaking this freedom will be subject to legal liability. Because sexual inviolability provides a normal human existence. The essence of this freedom is that it is important for a person to have the right to choose his or her own sexual life.

Sexual offenses are criminal acts that result from sexual misconduct. Criminal law of the Republic of Kazakhstan includes sexual exploitation such as rape, sexual violence, forced sexual intercourse, sexual relations with minors, and sexual exploitation of young children [1].

Sexual freedom and sexual exploitation of an individual are one of the objects of criminal law of the Republic of Kazakhstan. It means that public relations arising in this category are protected by the standards of this sphere. For this reason, the perpetrator is subjected to criminal prosecution

for any maltreatment of the individual's sexual freedom and sexual exploitation. This is particularly important because the human rights situation in the sphere of human beings has the greatest negative impact on their freedoms. They are usually mental and typical. At first, human beings suffer from psychological damage. Special effects come from the use of violence. After that, we will speak not only about the legal protection of sexual freedom and inviolability, but also about the whole system of dangerous acts of the society provided by the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan.

Crimes against sexual assault are serious offenses against sexuality and public order. The object of this crime is a complex character. It is not merely a classic sexual encroachment, but also a development of juvenile delinquency, human and social norms, human health, physical and mental health. Thus, it is known that such crimes often lead to some of the most important social categories.

Scientists in the field of criminal law have repeatedly pointed to the problem of crimes against sexual assault and sexual freedom. Here are some of the classic features that characterize this action:

- Crimes against sexual freedom are always sexual;
- they violate the social relations established between society;
- These crimes are committed through the constant intention.

When discussing the proposed symptoms, there is a question about normal sexual relations. What is this category? Again, there is no common opinion among scholars. Sexuality is often the result of a legal problem, rather than a legal one, which is regulated by a moral norm that has existed over a certain period of time in society. If we analyze the legal framework, the notion of «sexual relations» is only reflected in some acts and does not make sense. Now, if we analyze these sexual relations from a moral standpoint, the normal order of this category is characterized by the following signs:

- the age at which the person becomes a normal participant of sexual intercourse;
- the person experiences the physiological and social aspects of sexuality;
- Sexual relationships are voluntary and not compulsory;
- Normal behavior of the proposed category is characterized by the mechanism of natural communication;
- Lack of relationships between couples plays a special role in sexual intercourse [2].

Here are a set of many provisions of the Criminal Code, which set out crimes against sexual freedom and sexuality based on these particular signs. Intentional harmful behavior against a person who is under age attained by sexual intercourse is strictly punishable under criminal law. Such actions are differentiated in different countries. Under the legislation of the Republic of Kazakhstan, offenses against minors are recognized as criminally punishable under Article 122 of the Criminal Code of the RoK [3]. It also states that any act of sexual nature with a person under the age of 16 is punishable by law. At the same time, the age of a person will be important for legal analysis. Article 134 of the Criminal Code has its own internal structure. Only the same can determine the actual crime. It is evident that the composition of any offense includes elements such as subjects, objects, subjective and objective aspects. When analyzing each piece, it is possible to identify the specificity of crimes against minors' sexual freedom and sexual assault. Object of crime — relations in the field of sexual maturity of a person under the age of 16 years. In addition, this element of risky behavior involves the normal physiological and psychological development of a person. The optional object, as a rule, is the juvenile's health. Because unobtrusive sexual contact may cause significant physiological harm. As for the objective aspect of the crime, its element is the activity characterizing sexual relations. Here we talk about sexual relations between men and women. However, Article 123 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan also reflects the norms characterizing non-natural forms of sexuality. For example, sexual intercourse between men and women, sexual intercourse of woman and woman. Here, the actions of this na-

ture are the peculiarities of the criminal differentiation. That is the fact that the demoralization of the juvenile is a violation of sexual freedom. As an objective part of the crime, it is not important to have sex with or without such intimacy. That is, even if a minor is self-motivated, a full-fledged person will no longer be held responsible. The subject of the crime against sexual encroachment and freedom of an individual under 16 is always an adult. Here, he should not marry an underage person. The subjective side is characterized by a direct intent, regardless of circumstances. However, in this case the role of judicial practice prevails in the analysis of actions. Sometimes the perpetrator can not understand the age of the victim because of the physiological development of the victim. Therefore, the investigating authorities are obliged to determine whether the perpetrator understands the real age of the person.

In the end, each state has its own right to protect people's sexual freedom. For example, in countries such as Kazakhstan, China, Vietnam, there is no institute of sexual crimes. And in the Turkish state, that is, the criminal law does not refer to the concept of «sexual freedom». Because in the notion of majority, this notion means «departure from the face». The influence of religious faith can not be undone. Ultimately, such dangerous acts will not only cause harm to real people, but will also adversely affect the morale of society.

List of used literature:

1. <https://kk.wikipedia.org/wiki/>.
2. <https://businessman.ru/new-polovaya-svoboda.html>.
3. Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. — Almaty, 2016. — P. 74.

ТҮЙІН

Жеке адамның жыныстық бостандығы мен жыныстық қолсұғылмаушылығы Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығы объектілерінің бірі болып табылады. Сондықтан жеке адамның жыныстық бостандығы мен жыныстық қолсұғылмаушылығы бұзылу жағдайында әрбір келеңсіз әрекеттер үшін кінәлі адам қылмыстық жауаптылыққа тартылады. Аталған қылмыстық құқық бұзушылықтардың диспозициясы Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар тарауында қарастырылады.

Мақалада жыныстық қылмыстардың ұғымы, оның объективтік және субъективтік жақтары ашылып айтылған. Автор сондай-ақ кәмелетке толмағандардың жыныстық қолсұғылмаушылығы мен жыныстық бостандығына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтарға баса назар аударған. Сонымен қатар оның Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексіндегі реттелуі қарастырылған.

РЕЗЮМЕ

Половая свобода и половая неприкосновенность личности является одним из объектов уголовного права Республики Казахстан. Поэтому любые негативные действия, которыми нарушаются половая свобода и половая неприкосновенность личности, влекут уголовную ответственность виновного лица. Диспозиция данных уголовных правонарушений рассматривается в разделе «Уголовные правонарушения против личности» Уголовного кодекса Республики Казахстан.

В статье раскрыто понятие половых преступлений и их объективные и субъективные стороны. Автор также акцентирует внимание на уголовных правонарушениях половой неприкосновенности и половой свободы несовершеннолетних. Рассматривается его регламентация в Уголовном кодексе Республики Казахстан.

С.Қ. Алтайбаев, қылмыстық құқық және криминология кафедрасының бастығы заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі

(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Жаппай тәртіпсіздіктің туындауына ықпал ететін себептер мен жағдайлар

Аннотация. Мақалада жаппай тәртіпсіздіктің пайда болуын — белгілі бір модельге ие ұзақ, көпжоспарлы процесс, жанжалдың даму алгоритмі және оны күш қолдану жолымен шешілетін қарама-қайшылыққа айналдыру екені қаралады. Сонымен қатар жаппай тәртіпсіздік себептерінің әртүрлі заманауи теориялары, әдетте, бірдей әлеуметтік-психологиялық тәсілдерді пайдаланатындығы ашылады.

Автор жаппай тәртіпсіздіктердің ең маңызды себептері экономикалық, идеологиялық және тіршілік әрекетінің басқа да салаларындағы қайшылықтар, ұлтаралық қатынастар саласындағы қайшылықтар танылатындығын тұжырымдаған.

Жаппай тәртіпсіздіктерді детерминдеуде әлеуметтік-саяси, экономикалық факторлардың маңызы зор. Сонымен қатар мұнда мемлекеттік органдардың құқық қорғау, басқару қызметіндегі деформацияны жою қажеттігін түсіну маңызды. Бюрократизм, билікті теріс пайдалану, парақорлық, халықтың мүдделерін елемеу, белсенділіктің жеткіліксіздігі, ал кейде лауазымды адамдардың ашық әрекетсіздігі не оларды құқыққа қарсы әрекеттерге тарту жаппай тәртіпсіздіктердің туындауының негізгі факторлары болуы мүмкін. Осындай «ішкі» қоздырғыштардың қауіптілігі анықталады.

Түйін сөздер: жаппай тәртіпсіздік, жаппай тәртіпсіздіктердің туындау себептері, азаматтардың мүдделерін, құқық қорғау органдары, экстремистік элементтер, жергілікті билік органдары, жаппай қоғамға қарсы көріністер.

«Жаппай тәртіпсіздік» қылмысының жалпы сипаттамасының маңызды құрамдас бөлігі олардың пайда болу себептері мен бұған ықпал еткен жағдайларды талдау болып табылады.

Жаппай тәртіпсіздіктердің ең маңызды себептері экономикалық, идеологиялық және тіршілік әрекетінің басқа да саласындағы қайшылықтар, ұлтаралық қатынастар саласындағы қайшылықтар танылады.

Кез келген қоғамның дамуында қандай да бір әлеуметтік топтардың немесе қауымдастықтардың (этностық, діни, кәсіби және т. б.) мүдделерін қозғайтын, түрі мен деңгейлері бойынша әртүрлі қайшылық үнемі пайда болады және өз шешімін табуға тырысады. Белгілі бір жағдайлар мен сыртқы факторлардың әсерінен, экстремистік элементтерді қоса алғанда, қайшылықтарды шешу процесі теріс сипатқа ие болуы мүмкін. Ал мүдделері осы қайшылықты қозғайтын топтар арасындағы қатынастарда әлеуметтік шиеленіс туындайды және топтасады, ол қайшылықты шешу бойынша уақытылы әрі жеткілікті шаралар қабылданбаған жағдайда дауға, оның ішінде жаппай (топтық) қоғамға қарсы көріністер нысанында да болуы мүмкін. Көрініс елеулі ауқымға ие болған, ал қатысушылар арасында экстремистік көңіл-күй элементтері, есірткінің, алкогольдің әсерінен болған адамдардың жеткілікті саны болған жағдайларда, олар топ мінез-құлқының әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін саналы немесе ессіз пайдалана алады және оған кіретін адамдарды құқыққа қарсы әрекеттерге тарта отырып, жаппай тәртіпсіздіктерге әкелуі мүмкін. Жаппай тәртіпсіздіктердің туындау себептері туралы мәселені бірнеше деңгейде қарауға болады.

Тәртіпсіздіктердің пайда болуының негізгі себептерінің қатарына мыналарды жатқызуға болады: а) халықтың басым көпшілігінің мүдделерін қозғайтын объективті проблемалар мен қайшылықтардың шешілмеуі, асқынуы; ә) белгілі бір топтар мен қауымдастықтардың мүдделерін қозғайтын қандай да бір басқарушылық шешімдерді қабылдау кезінде жіберілген қателер, сондай-ақ осындай шешімдердің орындалуын дұрыс ұйымдастырмау.

Жаппай тәртіпсіздіктің туындауына ықпал ететін себептер мен жағдайлар

Бұған іске асырылуы белгілі бір саяси және ұлттық бірлестіктердің мүдделеріне қандай да бір дәрежеде нұқсан келтіретін, халықтың жоғарыда аталған санаттары тұрғысынан ойластырылмаған және дайындалмаған шешімдер қабылдау жатады; б) азаматтардың мүдделерін тікелей қозғайтын мәселелер бойынша шешім қабылдауға уәкілетті қандай да бір органның, мекеменің, ұйымның қызметінде заңдардың жүйелі түрде жол берілетін бұзушылықтары немесе өкілеттіктерін асыра пайдалануы. Әсіресе, құқық қорғау органдары, атап айтқанда, ІІМ, аудандық, қалалық билік органдары осындай бұзушылықтардың субъектілері болып табылады, олардың қызметкерлері азаматтарға қатысты дөрекілік пен немқұрайлық танытады; в) халықтың санасында ұлттық, діни-фанатикалық және сананың басқа да элементтерінің болуы. Қазіргі уақытта халықтың белгілі бір санаттары арасында басқа ұлттар мен ұлттардың өкілдеріне төзбеушілікпен байланысты ұлтшылдық көңіл-күй кеңінен таралғаны аса қауіпті; г) жағымсыз көңіл-күйді туғызу және жаппай тәртіпсіздікке ұласатын қоғамға қарсы көріністерді орнықтыру үшін нақты бар қайшылықтар мен проблемаларды пайдаланатын экстремистік бағытқа салынған элементтердің іс-әрекеті.

Жаппай қоғамға қарсы көріністер мен тәртіпсіздіктерге әкелуі мүмкін әлеуметтік үдерістер дамиды жағдайлар маңызды рөл атқарады. Жаппай тәртіпсіздіктердің туындауына тікелей немесе жанама ықпал ететін жағдайлар қатарына мыналар жатады: а) жергілікті билік органдарының, кәсіпорындар, мекемелер, ұйымдар әкімшіліктерінің қандай да бір байланыста туындайтын немесе шиеленіскен әлеуметтік қайшылықтардың тереңдігі мен маңыздылығын, олардың қоғамға қарсы көріністерге көшуінің нақты қауіптілігін жете бағаламауы, уақтылы шаралар қолданбауы; ә) қылмыстық құқық бұзушылыққа, бұзақылық, басқа да құқыққа қарсы және қоғамға қарсы құбылыстарға қарсы күрес жөніндегі мемлекеттік органдардың, мекемелер мен ұйымдардың жұмысындағы, алдын алу іс-шараларын жүргізудегі кемшіліктер; б) ауыр және аса ауыр қылмыстық құқық бұзушылықтар жасағаны үшін бұрын сотталған адамдарды қадағалауды әлсірету; в) құқық қорғау органдары қызмет көрсетілетін аумақта және объектілерде жағдайды нашар білуі, бұқаралық эксцестердің өршуі туралы ақпарат алмасу бөлігінде өзара іс-қимыл мәселелеріндегі кемшіліктер; г) жеке бірлестіктердің ішіндегі жағдай туралы, әсіресе, құқыққа қарсы іс-әрекет жасау әрекеттері бұрын атап өтілгендер, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің жаппай тәртіпсіздіктердің пісіп-жетілуі жағдайында және төтенше жағдайларда іс-қимыл жасауға кәсіби және психологиялық дайын еместігі туралы толық және дұрыс ақпараттың болмауы.

Жаппай тәртіпсіздік — мемлекеттік басқару негізіне, қоғамдық қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпке, сондай-ақ жеке адамның өмірі мен денсаулығына қол сұғатын қылмыстың аса қауіпті түрлерінің бірі.

Бұл қылмыстың себептері мен мақсаттары әртүрлі болуы мүмкін.

1986 жылдың 17 желтоқсанында Алматы қаласының орталық алаңында Қазақстанның КП ОК ғимаратының жанында жиналған адамдардың үлкен топтары дау-дамай тудыра отырып, аталған комитеттің республикада аз танымал партиялық қызметкердің тағайындалуына өз наразылығын білдіре бастады. Құқық қорғау органдарының санкцияланбаған митингілердің жолын кесу жөніндегі іс-әрекеті ереуілшілермен қақтығысуға әкеп соқты; содан кейін саны 200-300 адам және одан да көп жекелеген топ өтіп бара жатқан адамдарды ұрып-соғып, ғимараттардағы терезелерді, дүкен сөрелерін қирата бастады, қалалық көліктерді тоқтата бастады. Бұл келесі күні де жалғасты. Нәтижесінде 9 автокөлік өртелді, 152 автокөлік зақымданды, медициналық мекемелерден 923 адам көмек сұраған, 168 милиция қызметкері ауруханаға жатқызылды [1, 2].

Жаңаөзендік этникааралық қақтығыс (1989 жылғы 16 маусым – 24 шілде). Қақтығысқа 2 тарап қатысты: 1) жергілікті қазақ халқы; 2) Каспий өңірінде тұрақты тұратын Кавказ эт-

никалық топтарының өкілдері (лезгиндер, шешендер, ингуштер), сондай-ақ жұмысшылар-вахташылар.

Этносаралық қақтығыс кең Каспий маңы аймағын — Гурьев (қазіргі Атырау және Маңғыстау) облысын, соның ішінде Жаңа Өзен, Шевченко (Ақтау) қалаларын, Маңғышлақ станциясы, Құлсары, Жетібай, Мұнайшы, Шетпе, Ақшұқыр, Ералиев, Қызылтөбе кенттерін қамтыды.

Этноконфликтінің себептері Каспий маңындағы бірнеше онжылдықта қалыптасқан экономикалық, әлеуметтік, демографиялық мәселелер кешенінде жатыр [2].

2011 жылғы 19 желтоқсан. «Жаңаөзендегі жаппай тәртіпсіздік нәтижесінде 46 нысан тоналып, өртелді, оның ішінде 8 банк нысаны, 20 дүкен, 2 кафе, 1 нотариалдық кеңсе, 2 ломбард, қалалық әкімдік және Теңге кентінің әкімдігі, 1 фотосалон, 2 полиция тірек пункті, «Ару-ана» қонақ үйі, «Өзенмұнайгаз» компаниясының ғимараты, 3 жеке үй, 20-дан астам машина өртелді және зақымдалды» [3], — деп Бас прокуратураның ресми өкілі Нұрдәулет Сүйіндіковке сілтеме жасай отырып Kazakhstan-Media хабарлады.

Сонымен қатар, оның айтуынша, қаланың медициналық мекемелеріне түрлі дене жарақаттары бар 86 адамның ішінде 6 полицей бар. Жаңаөзен ПБ бастығының орынбасары Әділов комада жатыр [4].

Жаппай тәртіпсіздіктің пайда болуы — белгілі бір модельге ие ұзақ, көпжоспарлы процесс, жанжалдың даму алгоритмі және оны күш қолдану жолымен шешілетін қарама-қайшылыққа айналдыру. Жаппай (азаматтық) тәртіпсіздік себептерінің әртүрлі заманауи теориясы, әдетте, бірдей әлеуметтік-психологиялық тәсілдерді пайдаланады.

Біздің ойымызша, тәртіпсіздіктер әлеуметтік-құрылымдық себептер бойынша ғана туындамайды. Жүргізілген әлеуметтік зерттеулер жаппай тәртіпсіздік себептерінің кешенді сипатын көрсетеді, тіпті бір елеулі себептің өзі олардың пайда болуы үшін жеткілікті бола алмайды.

Жаппай тәртіпсіздіктің пайда болу факторларының сан алуандылығы, жеке тұлға мен жағдайдың арақатынасы әр алуандылықпен өзара іс-қимылдың барлығы ескеріле отырып қана зерттелуі мүмкін. Осыған байланысты, Г. Шнайдер (ГФР) ұсынған жаппай тәртіпсіздіктер себептілігінің қазіргі заманғы теорияларының жіктелуі назар аударарлық. Оларға әлеуметтік, психологиялық және әлеуметтік-психологиялық теориялар да тән [5, 32–41].

Жаппай эксцесс себептерінің социологиялық теориялары осы жіктемеде бірнеше түрде берілген. Мәселен, «әлеуметтік-құрылымдық» теориялар нақты жағдайда (әлеуметтік-экономикалық қиындықтар; болмаған күтуден алшақтау; қоғам өміріндегі саяси және әлеуметтік тұрақсыздыққа, адамдардағы кереғар сезімге әкеп соқтыратын күрт өзгерістер) туындайтын тәртіпсіздіктердің көптеген бастауын негіздейді.

Осындай жағдайларда дәстүрлі нормалар мен мінез-құлық стандарты әрекет етуін тоқтатады, әлеуметтік бақылау әлсірейді, бұл ірі эксцесстер тудыруы мүмкін.

Психологиялық теория жаппай тәртіпсіздік себептерін олардың субъектілерінің жеке ерекшеліктерімен, ең алдымен, халықтың кейбір бөлігінің туындаған мәселелерді күштеп шешуге бейімділігімен түсіндіруге тырысады. Тәртіпсіздікке қатысуды мұндай адамдар өзін-өзі бекіту, әлеуметтік мәртебе алу, зорлық-зомбылық пен қатыгездікке бейімділіктің сыртқы көрінісі ретінде қарастырады.

Себептердің тізбесі толық бола алмайды, өйткені онда тәртіпсіздікке қатысушылардың да, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің де психологиялық мінез-құлқы жеткілікті дәрежеде ескерілмейді. Көпшілік жағдайда, жасырын агрессия едәуір өсе түседі. Топтың бірігуі орын алады, ол үшін оларда мақтаныш сезімі пайда болады, өзге топтардың мінез-құлқы өз тобының мүдделеріне қол сұғатын арандатушы ретінде қабылданады, бұл зорлық-зомбылыққа әкеледі.

Жаппай тәртіпсіздікке ынталандыратын әсер ететін факторлар арасында ұлтаралық қақтығыстар алаңдаушылық тудырады. Ұлтаралық қақтығыстардың қауіптілігі шын мәнін-

Жаппай тәртіпсіздіктің туындауына ықпал ететін себептер мен жағдайлар

де өзекті, өйткені өздерінің ұлттық құрылымдарынан тыс тұратын немесе олардың соңғы жылы жалпы саны 18 млн адамнан астам, олардың ішінде Республикада қазақтардан басқа 131 ұлыстың өкілдері тұрады. 2013 жылы өткізілген халық санағының қорытындысы бойынша халықтың этноқұрамы келесідей болды: қазақтар – 65,2 %, орыстар – 21,8 %, өзбектер – 3 %, украиндар – 1,8 %, ұйғырлар – 1,4 %, татарлар – 1,2 %, немістер – 1,1 %, корейлер – 0,6 %, түріктер – 0,6 % [6]. Соңғы жылдары әртүрлі этникалық топ арасындағы қарым-қатынас ұлттық саясатта бұрын орын алған елеулі кемшіліктердің, Қазақстан халқының құқықтық санасының өсіп келе жатқан және саясаткерлердің туындаған қайшылықтарды дер кезінде шеше алмауының нәтижесінде едәуір күрделене түседі.

Бұрынғы КСРО аумағында ұлтаралық жанжалдардың барлық алуан түрлілігі кезінде олардың пайда болу себептері мен болып жатқан оқиғалардың сипаты сияқты кейбір ұқсас белгілер байқалады.

Біріншіден, этникалық азшылықтардың ұлтшылдығын қайта жаңғырту, әдетте, халықтың орташа жіктерінің өсуіне, урбанизацияға, ұлттық азшылықтың әлеуметтік және саяси теңсіздігінің күшеюіне байланысты.

Екіншіден, жанжалдың стимуляторы «бастамашылдық» немесе шенеунік интеллигенцияның әрекеттері болып табылады.

Үшіншіден, проблемаларды шешудің күштік әдістерінің бастауы халықтың орта топтарының сөз сөйлеуі болып табылады. Қақтығыстың өршу процесі оған неғұрлым көп және басқа топтармен салыстырғанда неғұрлым ауыр жағдайдағы төмен әлеуметтік топтар кіріккенде тұрақты болады. Дәл осы топтар қоғамдық күштерді «жауларымен» күресуге жұмылдырады.

Төртіншіден, егер саяси, этникалық қарама-қайшылықтар әлеуметтік қайшылықтар болса, қақтығыстар күрт шиеленіседі. Мұндай жағдайда этникалық жау болып саналғандар «тап өкілдерінің» жауына айналады.

Бесіншіден, жанжалдың өсуі жағдайында белсенділіктің стимуляторы полицияның заңсыз, біліксіз іс-әрекеті және заңдылық пен құқық тәртібінің қанағаттанғысыз жай-күйі болып табылады, бұл орталық биліктің наразылығын тудырады және экономикалық теңсіздік пен саяси процеске тең құқылы қатысу үшін кедергілер аясында оған деген сенімге түбегейлі нұқсан келтіреді [7, 10–14].

Американдық социолог М. Хектер шиеленістің (әсіресе ұлтаралық қарым-қатынаста) едәуір шиеленісуі, орталық пен периферия арасындағы еңбектің ұтымсыз бөлінуі туралы болжам айтқан. Оның пікірінше, орталық дәстүрлі түрде қоғамдық өмірдің барлық саласында жауапты және күрделі, тиісінше беделді функцияларды орындайды. Әрине, ол өзіне материалдық және рухани артықшылықтарды қамтамасыз етеді. Еңбектің және оған сәйкес келетін экономикалық және әлеуметтік-мәдени даму деңгейлерінің мұндай бөлінуі екінші тараптардың жағынан наразылық туғызады. Осыған сәйкес онда қоғамның әлеуметтік құрылымдарының айырмашылықтары қалыптасуының да маңызы бар, сонымен бірге шетелдерде еңбекшілердің төменгі өкілдерінің салыстырмалы салмағы қалыптасады, олар көбінесе наразылықтың күш қолдану нысандарына бейім болады. Ұлтаралық жанжалдардың негізінде мүдделердің қарапайым сәйкес келмеуінен, ең алдымен, ұлттық дәстүрлер сенім, наным және ұлттық мәдениет негізінде көп нәрсе жататындықтан, егер теңсіздік пен жеке адамның құқықтарына қысым жасау орын алған болса, басқаға беру мен ымыраға келу проблемасын шеше алмайды. Пайда болуы ұлттық тараптардың өзін-өзі дамыту және өзін-өзі көрсету үшін жағдайлар беруден көрінеді. Бұл жай ғана өмір үшін қаражат емес, өзін-өзі басқару, тілдік, мәдени және ұлттық өзіндік ерекшеліктерді сақтау мүмкіндіктері болып табылады.

Қарама-қарсы тараптардың қарым-қатынастарындағы шиеленістің өсуі мен жинақталуы шарықтау шегіне жеткенде, тәртіпсіздікті тудыратын себеп таза символдық мәнге ие болуы мүмкін. Ол, негізінен, катализатордың тікелей зорлық-зомбылық іс-қимылды бұрмалауға себебін өзгертуші рөлін атқарады.

Мысалы, АҚШ-та бір жағдайда бала өлімі туралы есту тәртіпсіздіктердің болуына себеп болды; Душанбеде — Баку қаласынан келген армян ұлтының 3000 босқынының қалаға келуі туралы хабарлама; Әндіжан қаласында — футбол матчын тоқтату; Кишинев қаласында — милиция қызметкерлерінің кәсіби емес әрекеттері, Қарағандыда мейрамханада қазақ баласын армяндардың өлтіруі және т. б. болды.

Осылайша, жоғарыда айтылғандарды, сондай-ақ жаппай тәртіпсіздіктердің жіктелуін ескере отырып, қылмыстың себептері мен шарттарын жүйелеуге болады. Мұндай әрекеттер бұрын болған.

Нақты қылмыстардың себептері оларға әлеуметтік дамудың кемшіліктерінен, қоғамдық өмірдегі теріс құбылыстардан, экономикалық проблемаларды шешудегі олқылықтар мен қателіктерден, тәрбие жұмысындағы кемшіліктерден көрінеді.

Жедел жағдайдағы асқынулар, қанағаттанарлықсыз әлеуметтік жағдайлар (Тұрғын үй құрылысы, жабдықтау, қызмет көрсету саласы және т. б.). Олардың пайда болуына тек ішкі істер органдарының қызметіндегі кемшіліктер ғана себеп болып табылады.

Жаппай тәртіпсіздіктің тек бір немесе бірнеше себебін анықтауға болмайды деп ойлаймыз, бұл өзара байланысты, ұзақ уақыт бойы пайда болатын себептердің тұтас кешені.

Жаппай тәртіпсіздіктің пайда болуы мен дамуы факторларының (себептері мен жағдайларының) барлық күрделілігі мен көп аспектілігін ескере отырып, тек қана неғұрлым маңыздыларын атап өтеміз. Оларға, атап айтқанда, 1) елдегі немесе нақты өңірдегі әлеуметтік-экономикалық жағдайдың күрт нашарлауы; 2) халықтың, әсіресе жастардың жұмыспен қамтылмауы; 3) бюрократизм, билікті теріс пайдалану, парақорлық, билік және басқару органдарының халықтың маңызды мүдделері мен қажеттіліктерін елемеу, ал бірқатар жағдайда билік өкілдерінің заңсыз (қылмыстық) іс-әрекеті; 4) ұлттаралық қатынастардағы шиеленіс, ал бірқатар жағдайда оны жасанды түрде арандату; тәртіпсіздіктерді және қоғамдық тәртіпті топтасып бұзушылықтарды арандату мақсатында қылмыстық топтардың қасақана құқыққа қарсы әрекеттері; 5) пайда болған тәртіпсіздіктердің жолын кесу кезіндегі билік органдарының әрекетсіздігі, бұл олардың өсуіне әкеп соғады; 6) әділетсіз шешімдер қабылдау, оның ішінде, мысалы, азаматтардың түрлі санаттарына жер учаскелерін және т. б. бөлу туралы; 7) өткір әлеуметтік қайшылықтарды шешудің нақты құқықтық тетігінің болмауы; 8) халықтың едәуір бөлігінің құқықтық мәдениетінің төмен деңгейі, жастармен тәрбие жұмысының іске асырылмауы.

Әрине, мұндай факторлардың тізбесін жалғастыруға болады. Жаппай тәртіпсіздіктің пайда болу себептерінің кешенінде, әдетте, қарқындылығы әртүрлі деңгейдегі бірнеше фактордың әсер ететінін ғана байқаған жөн. Әрбір тәртіпсіздік фактісіне әртүрлі фактордың ерекше үйлесімі сәйкес келеді.

Қазіргі жағдайда әлеуметтік шиеленісті әлеуетті күшейтудің жаңа факторы байқалады.

Әрине, жаппай тәртіпсіздіктерді детерминдеуде әлеуметтік-саяси, экономикалық факторлардың маңызы зор. Сонымен қатар мұнда мемлекеттік органдардың құқық қорғау, басқару қызметіндегі деформацияны жою қажеттігін түсіну маңызды. Бюрократизм, билікті теріс пайдалану, парақорлық, халықтың мүдделерін елемеу, белсенділіктің жеткіліксіздігі, ал кейде лауазымды адамдардың ашық әрекетсіздігі не оларды құқыққа қарсы әрекеттерге тарту жаппай тәртіпсіздіктердің туындауының негізгі факторлары болуы мүмкін. Осындай «ішкі» қоздырғыштардың қауіптілігі анықталады.

Алдын алу қызметін табысты ұйымдастыру үшін қылмыстың себептерін және оларға ықпал ететін факторларды ғана білу маңызды емес. Оларды оқшаулауға және жоюға бағытталған құқықтық тетіктерді де білу қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Казахстанская правда. 1986. 20 желтоқсан. № 49.
2. <https://zhanaozen1216.wordpress.com/2012/05/22/22-05-2012-zhanaozen-novyi-ouzen-in-1989/>
3. <http://www.iarex.ru/news/22237.html>
4. Шнайдер Г. Массовые беспорядки глазами криминолога // Общественные науки и современность. — 1991. — № 4.
5. Көрсетілген жұмыс.
6. https://kk.wikipedia.org/wiki/Қазақстан_демографиясы
7. Петров С.В. Основные факторы межнациональных конфликтов и их индикаторы // Место и роль органов внутренних дел в предупреждении и разрешении межнациональных конфликтов. — М.: Академия МВД РФ, 1993.

РЕЗЮМЕ

В научной статье автор исследует криминологическую характеристику массовых беспорядков, предусмотренных ст. 272 Уголовного кодекса Республики Казахстан. Рассматриваются различные современные теории причин возникновения массовых беспорядков. Автор подчеркивает, что наиболее важными причинами массовых беспорядков признаются противоречия в экономической, идеологической и других сферах жизнедеятельности, в сфере межнациональных отношений.

RESUME

In a scientific article, the author explores the criminological characteristics of mass riots provided for in Art. 272 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. Various modern theories of the causes of riots are examined. The author emphasizes that the most important causes of the riots are recognized as contradictions in the economic, ideological and other spheres of life, in the sphere of international relations.

ӘОЖ 343.3

Қ.Е. Дүйсенов, мемлекеттік құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, полиция майоры

(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасындағы жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың ұғымы

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасындағы жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың ұғымы қылмыстық-құқықтық тұрғыдан қарастырылады.

Ғылыми мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасындағы жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың ұғымы жөнінде қарастырамыз. Бұл тақырыпты әріден қозғасақ, қоғамдық құндылықтар жүйесіндегі өмір сүру, денсаулық, жыныстық қол сұқпаушылық пен жыныстық еркіндік, сол сияқты ар-намыс құқықтары біздің мемлекетіміз сияқты бүкіл әлемде де әлеуметтік құқықтардың маңыздысы ретінде өткен ғасырдың ортасына қарай сипатталады. Жеке басқа қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың түпкі объектісі жеке тұлға болып табылады. Қылмыс объектісі

ретінде — бұл әлеуметтік рөлдермен қоғамдық қатынастар жүйесінде қарастырылатын адам. Тікелей объектісін — жеке бастың өмірі, денсаулығы, бостандығы, ар-намысы сияқты құндылықтар құрайды.

Түйін сөздер: жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылық, адам құқықтары мен бостандықтары, жеке бастың өмірі, қоғамдық қауіпті қол сұғушылық, адам өлтіру.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2016 жылғы 6 қаңтардағы «Ұлт жоспары — қазақстандық арманға бастайтын жол» атты мақаласының бір тарауында құқықтық тәртіп және заңдылық қаралды. Онда Елбасы: «Екінші реформаның мәні тәуелсіз сот төрелігі мен Қазақстанның бүкіл құқық қорғау жүйесінің тек қана азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге, заңдарды қатаң орындауға және құқық тәртібін нығайтуға бағытталуы тиістігінде», — деп құқық қорғау жүйесіне баса назар аударады [1].

Ғылыми мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасындағы жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың ұғымы жөнінде қарастырамыз. Бұл тақырыпты әріден қозғасақ, қоғамдық құндылықтар жүйесіндегі өмір сүру, денсаулық, жыныстық қол сұқпаушылық пен жыныстық еркіндік, сол сияқты ар-намыс құқықтары біздің мемлекетіміз сияқты бүкіл әлемде де әлеуметтік құқықтардың маңыздысы ретінде өткен ғасырдың ортасына қарай сипатталады. Бұл туралы 1948 жылдың 10 желтоқсанында адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының жариялаған БҰҰ-ның Бас Ассамблеясында атап өтілген болатын [2].

Қазақстан Республикасының Конституциясының 1-бабының өзі адам құқықтары мен бостандықтары, оның ар-намысы мен қадір-қасиеттері қоғамның және мемлекеттің жоғары құндылықтары ретінде бекітіліп, Қазақстанның өркениетті мемлекеттер қауымдастығына енуін айқындады [3].

Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтармен күрестің құқықтық механизмдер тиімділігін арттыру мәселесі әсіресе қазіргі таңда баса назар аударуды талап етуде.

Азаматтардың жеке басына, құқықтары мен бостандықтарына қол сұғатын қылмыстық құқық бұзушылықтар біздің қоғамымызға үлкен зиянын тигізеді. Сол себепті мұндай қылмыстық құқық бұзушылықтармен шешуші күрес жүргізу Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының маңызды міндеті болып табылады. Қылмыстық құқық бұзушылықпен күресу үшін елімізде қылмыспен тікелей күрес жүргізетін мемлекеттік органдардың жұмысын жақсартудың, сол сияқты қылмыстық заңнаманы одан әрі жетілдірудің маңызы зор. Қылмыстық-құқықтық ғылым тәжірибеші-заңгерлер қылмыстық заңды дұрыс қолдануға септігін тигізетіндей құқықтық мәселелерді дайындауы керек.

Қылмыстық қол сұғудан жеке адамды қорғау Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 2-бабында бекітілген міндеттерінің бірі болып табылады.

Қазақстанның қылмыстық құқығында Қылмыстық кодекс жүйесіндегі қылмыстың осы тобының орны туралы мәселе бірнеше рет қаралған. Соған қоса, бұл туралы 1959 жылғы Қазақ КСР Қылмыстық кодексінде жеке адамға қарсы қылмыстар мемлекеттік қылмыстар мен меншікке қарсы қылмыстар үшін жауапкершілікті қарастыратын тараудан кейінгі 3-тарауда жеке басқа қарсы қылмыстар қарастырылғаны дәлел [4].

Қазіргі уақытта қолданыстағы ҚР-ның Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлімі «Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» тарауынан басталады, бұлай орналасуы Қазақстан Республикасының Конституциясы 1-бабының ережесіне жауап береді [5].

Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар — бұл азаматтардың негізгі жеке құқықтарына бағытталған қоғамдық қауіпті әрекеттердің Қылмыстық кодексте көзделген тобы. Бұл топтағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың көпшілігі ауыр және аса ауыр түріне жатады, олар моральдық және материалдық зиян келтіруі мүмкін. Қылмыстық құқық бұзушылықтардың бұл тобын бірінші орынға жылжыту Қазақстан Республикасының қыл-

мыстық заңнамасының негізгі реформасындағы маңызды концептуалдық идеяға, яғни азаматтардың өмірі мен денсаулығы, оның заңды мүдделерінің құқықтары мен бостандықтарын айрықша қорғауға сәйкес еді. Аталған құндылықтарды айрықша қорғау Қазақстан Республикасының Конституциясында арнайы қаралып, Еуропалық ынтымақтастық елдерінің халықаралық көптеген актісінде айтылған. Жеке адамды, оның ішінде адам өмірі мен денсаулығына айрықша қорғау қылмыстық заңнамада жеке адамға қарсы қылмыстар туралы тараудың орналасуын өзгертумен ғана емес, басқа ерешеліктерде де байқалады, яғни 1) жеке адамға қарсы мейлінше қауіпті қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жоғары санкция белгілеу; 2) қылмыс істеудегі күштеу тәсілінде санкция жүйесі дайындауда тіркеу (көбінесе бұл меншікке қарсы қылмыстар үшін санкцияда байқалады); 3) ауыр зардаптардың қылмыс түзуші немесе саралау белгілері ретінде пайдаланғанда, олар заңда адам денсаулығына зиян немесе өлім келтіруінде бірінші кезекте көрсету жолымен ашылады (әсіресе, бұл көлік, экологиялық және қоғамдық қауіпсіздікке қарсы басқа да қылмыстық құқық бұзушылықтарда байқалады); 4) жеке меншіктің мемлекеттік және басқа формаларымен тең қорғауды жүзеге асыру. Бұл идеяға «жеке бас» ұғымын қамтитын құқық қорғау мүдделерінің шеңберінің кеңеюі де қатысты [6].

Бұрын бұл түсінік қылмыстық құқықта Қазақ КСР қылмыстық кодексі Ерекше бөлімінің 3-тарауындағы бастауда аталған мемлекеттік емес объектілерге қатысты қарастырылған «Жеке адамның өміріне, денсаулығына, бостандығына ар-намысына қарсы қылмыстар». Сондықтан да қылмыстық құқық ғылымында «Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» термині жыныстық қылмыста және отбасы мен кәмелетке толмағандарға қарсы кейбір қылмыстық құқық бұзушылық кіретін қылмыстардың аталған тобына қатысты қолданылды. Азаматтардың саяси, еңбек, басқа құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстар 1959 жылғы кодекстің Ерекше бөлімінің дербес 4-тарауын құрады да, жеке адамға қарсы қылмыстар ретінде қарастырылмады [7].

Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар деп адамның өмірі мен денсаулығына, жыныстық дербестігіне, бостандығына, ар-намысына қол сұғатын қоғамдық қауіпті әрекеттер танылады. Қылмыстық құқық бұзушылықтардың мұндай түрін істеу нәтижесінде адамға айтарлықтай зиян не болмаса өмірге, денсаулыққа заңды құқықтары мен бостандыққа зиян келтіру қорқынышы туады.

Жеке басқа қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың түпкі объектісі жеке тұлға болып табылады. Қылмыс объектісі ретінде — бұл әлеуметтік рөлдер мен қоғамдық қатынастар жүйесінде қарастырылатын адам. Ол бір мезгілде биологиялық тіршілік иесі де, белгілі құқықтарды, міндеттерді, бостандық пен әлеуметтік құндылықтарды иеленуші де болады. Тікелей объектісін жеке бастың өмірі, денсаулығы, бостандығы, ар-намысы сияқты құндылықтар құрайды.

Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың объективтік жағы — бұл жеке бастың өміріне, денсаулығына, бостандығына, ар-намысына қоғамдық қауіпті қол сұғушылықтар болып табылады.

Құрамына қарай жеке адам қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар материалдық және формальдық болып бөлінеді. Материалдық құрамның объективтік жағы үш міндетті белгіден тұрады: 1) қоғамдық қауіпті әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік); 2) қоғамдық қауіпті зардаптар; 3) олардың арасындағы себепті байланыстар.

Әрекетсіздік әрекет сияқты тұлғаның ерікті қылығы болып табылады, сондықтан да ол әрқашан саналы сипатқа ие. Егер де қоғамдық қауіпті әрекет кінәлінің белсенді мінез-құлқынан байқалса, онда әрекетсіздік болу керек және істелуі мүмкін әрекеттің істелмеуінен байқалады. Қоғамдық қажетті әрекеттерді орындауда тұлғаның міндеті мыналардан шығады: а) заң мен нормативтік актілерді жазудан; ә) кәсіби міндеттер мен қызметтік

міндеттерден; б) келісімшарттар; в) жеке өзара қатынастан; г) кінәлінің алдағы қызметінен. Қылмыстың формальдық құрамының объективтік жағы тек қоғамдық қауіпті әрекеттен тұрады.

Осыған байланысты жеке адамға қарсы қылмыстарды материалдық құрамдары мыналар: адам өлтіру (ҚР ҚК 99-бап), жаңа туған сәбиді анасының өлтіруі (ҚР ҚК 100-бап), аффекті жағдайында жасалған адам өлтіру (ҚР ҚК 101-бап), қажетті қорғаныс шегінен шығу кезінде жасалған адам өлтіру (ҚР ҚК 102-бап), қылмыс жасаған адамды ұстап алу үшін қажетті шаралар шегінен шығу кезінде жасалған адам өлтіру (ҚР ҚК 103-бап), абайсызда қазаға ұшырату (ҚР ҚК 104-бап), денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 106-бап), денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру (ҚР ҚК 107-бап), денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (ҚР ҚК 108-бап), ұрып соғу (ҚР ҚК 109-бап), аффект жағдайында денсаулыққа зиян келтіру (ҚР ҚК 111-бап), қажетті қорғаныс шегінен шығу кезінде денсаулыққа ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 112-бап), қылмыс жасаған адамды ұстап алу кезінде денсаулыққа ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 113-бап), денсаулыққа абайсызда зиян келтіру (ҚР ҚК 114-бап), соз ауруын жұқтыру (ҚР ҚК 117-бап).

Формальдық құрамға жататындар: өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу (ҚР ҚК 105-бап), азаптау (ҚР ҚК 110-бап), қорқыту (ҚР ҚК 115-бап), адамның ағзалары мен тіндерін алып қоюға мәжбүрлеу немесе заңсыз алып қою (ҚР ҚК 116-бап), адамның иммун тапшылығы вирусын (АИТВ/ЖИТС) жұқтыруы (ҚР ҚК 118-бап), қауіпті жағдайда қалдыру (ҚР ҚК 119-бап), зорлау (ҚР ҚК 120-бап), он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасау (ҚР ҚК 122-бап), жыныстық қатынас жасауға, еркек пен еркектің жыныстық қатынас жасауына, әйел мен әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттерге мәжбүр ету (ҚР ҚК 123-бап), жас балаларды азғындық жолға түсіру (ҚР ҚК 124-бап), психиатриялық стационарға заңсыз орналастыру (ҚР ҚК 127-бап), адам саудасы (ҚР ҚК 128-бап), адамды клондау (ҚР ҚК 128-бап), жала жабу (ҚР ҚК 130-бап), қорлау (ҚР ҚК 131-бап).

Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың субъектісі заңмен белгіленген жасқа жеткен есі дұрыс адам, яғни қылмыстық құқық бұзушылық субъектісі жалпы болып танылады.

Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың субъективтік жағынан тура және жанама ниетпен жасалады.

Қылмыстық құқық бұзушылықтардың тікелей объектісіне байланысты төмендегідей топқа бөліп қарастырады: адам өміріне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: адам өлтіру (ҚР ҚК 99-бап), жаңа туған сәбиді анасының өлтіруі (ҚР ҚК 100-бап), қажетті қорғаныс шегінен шығу кезінде жасалған адам өлтіру (ҚР ҚК 102-бап), қылмыс жасаған адамды ұстап алу үшін қажетті шаралардың шегінен шығу кезінде жасалған адам өлтіру (ҚР ҚК 103-бап), абайсызда қазаға ұшырату (ҚР ҚК 104-бап), өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу (ҚР ҚК 105-бап), соңғы екеуін санамағанда өмірге қарсы барлық аталған қылмыс адам өлтіруге жатады.

Денсаулыққа қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 106-бап), денсаулыққа қасақана орташа зиян келтіру (ҚР ҚК 107-бап), денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (ҚР ҚК 108-бап), ұрып-соғу (ҚР ҚК 109-бап), қинау (ҚР ҚК 110-бап), аффект жағдайында денсаулыққа зиян келтіру (ҚР ҚК 111-бап), қажетті қорғаныс шегінен шығу кезінде денсаулыққа ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 112-бап), қылмыс жасаған адамды ұстап алу кезінде денсаулыққа ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 113-бап), денсаулыққа абайсызда зиян келтіру (ҚР ҚК 114-бап), соз ауруын жұқтыру (ҚР ҚК 117-бап) адамның иммун тапшылығы вирусын (АИТВ/ЖИТС) жұқтыруы (ҚР ҚК 118-бап).

Адам өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін қылмыстық құқық бұзушылықтар: қорқыту (ҚР ҚК 115-бап), адамның ағзалары мен тіндерін алып қоюға мәжбүрлеу немесе заңсыз алып қою (ҚР ҚК 116-бап), қауіпті жағдайда қалдыру (ҚР ҚК 119-бап).

Адамның жыныстық дербестігі мен жыныстық еркіндігіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: зорлау (ҚР ҚК 120-бап), сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері (ҚР ҚК 121-бап), он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасау (ҚР ҚК 122-бап), жыныстық қатынас жасауға, еркек пен еркектің жыныстық қатынас жасауына, әйел мен әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттерге мәжбүр ету (ҚР ҚК 123-бап), жас балаларды азғындық жолға түсіру (ҚР ҚК 124-бап).

Адамның және азаматтың жеке бас бостандығына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: адам ұрлау (ҚР ҚК 125-бап), бас бостандығынан заңсыз айыру (ҚР ҚК 126-бап), психиатриялық стационарға заңсыз орналастыру (ҚР ҚК 127-бап).

Адамның және азаматтың ар-намысына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: жала жабу (ҚР ҚК 129-бап), қорлау (ҚР ҚК 130-бап) [8].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Тұңғыш – Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2016 жылғы 6 қаңтардағы «Ұлт жоспары — қазақстандық арманға бастайтын жол» атты мақаласы / <http://www.akorda.kz>
2. БҰҰ-ның Бас Ассамблеясының 1948 жылғы 10 желтоқсанындағы «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы». /<http://www.adilet.zan.kz>
3. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз. Алматы, «ЮРИСТ» баспасы (кейінгі өзгерулерімен).
4. Қазақ КСРО 1959 жылғы Қылмыстық кодексі/<http://www.adilet.zan.kz>.
5. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. 2014 жылғы 03 шілде. Алматы, «Норма» баспасы.
6. Курс уголовного права. Особенная часть / Под ред. Г.Н. Борзенкова. — М., 2002. Т. 3.
7. Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығы. Ерекше бөлім: Дәрістер баяны / И.Ш. Борчашвилидің және Р.Б. Құлжақаеваның жалпы редакциялауымен. — Алматы: «Норма-К», 2007.
8. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. 2014 жылғы 03 шілде. Алматы, «Норма» баспасы.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается понятие уголовного преступления против личности в Уголовном кодексе Республики Казахстан. Актуальность этой темы характеризуется тем, что в системе общественных ценностей жизнь, здоровье, право на совесть и др. являются важнейшими социальными правами во всем мире. Объект этой категории уголовных правонарушений — это человек, который рассматривается в системе общественных отношений в определенных социальных ролях. Непосредственным объектом являются личная жизнь, здоровье, свобода, достоинство.

RESUME

The article deals with criminal offenses against the person in the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan from a criminal point of view.

In a scientific article, we consider the concept of a criminal offense against a person in the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. The future of this topic is characterized by the fact that in the system of social values life, health, sexual exploitation and sexual freedom, as well as the rights to conscience are the most important social rights in the world, as in our state, in the middle of the last century. Individuals are the ultimate object of criminal offenses against individ-

uals. The object of a criminal offense is a person who is considered in the system of social relations with social roles. The direct object is — personal life, health, freedom, dignity.

УДК 343

Еспергенова Е. В., научный сотрудник центра по проблемам исследования и мониторинга законодательства, регламентирующего деятельность ОВД, НИИ, магистр права, майор полиции

(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

Искусственное создание доказательств обвинения при заведомо ложном доносе по делам об изнасиловании

Аннотация. Автором рассмотрены вопросы, связанные с искусственным созданием доказательств обвинения при заведомо ложном доносе по делам об изнасиловании и соответствующей их уголовно-правовой оценкой. В работе показана общественная опасность заведомо ложных доносов, в частности, автор отмечает, что ложные доносы вводят правоохранительные органы в заблуждение, которые тратят свое время на проверку не соответствующей действительности информации, тем самым причиняется значительный ущерб нормальной деятельности правоохранительных органов, создается противодействие раскрытию и расследованию преступлений.

В работе исследованы эффективная практика зарубежных стран по уголовно-правовому противодействию заведомо ложным доносам, что дало возможность выявить различия, которые могут положительно повлиять на отечественное законодательство в вопросах ответственности за заведомо ложный донос в целом и за заведомо ложный донос об изнасиловании, в частности. Автор предлагает предусмотреть в качестве квалифицирующего признака заведомо ложного доноса «с искусственным созданием доказательств обвинения (инсценировкой)».

Ключевые слова: ложный донос, половые уголовные правонарушения, изнасилование, инсценировка, мотивация, ответственность, мнимо потерпевшая, искусственное создание доказательств, расследование.

Половые уголовные правонарушения по своему характеру своеобразны, поскольку они затрагивают сугубо личную жизнь человека, скрытую от общества. Соответственно, их совершение означает вторжение в интимную сферу жизнедеятельности человека. Расследование такого рода деяний придает огласке интимную сторону жизни женщины. С давних времен насильственные действия сексуального характера, особенно носящие извращенный характер признавались самыми бесчестными, пошлыми, постыдными посягательствами. Женщины, ставшие жертвами такого рода насилия, признавались опороченными и обесчещенными, а лица, совершившие насилие, отвергались обществом, в том числе и преступным.

Однако не исключены факты, когда женщины выступают в роли мнимых потерпевших. Таким образом, в судебно-следственной практике существует возможность заведомо ложных доносов.

Последствия для лица, признанного виновным в изнасиловании в результате оговора, помимо уголовного наказания различны: потеря работы, утрата уважения, ненависть и презрение в обществе, распад семьи и др. Более того, в ряде случаев такие последствия возможны лишь в результате факта обвинения лица в совершении полового деяния. Избавиться от «шлейфа» подобного рода последствий человеку, пострадавшему от ложного обвинения,

несмотря на его невиновность, не удастся длительное время, не исключено, что клеймо остается на всю жизнь.

К сожалению, изучение практики, интервьюирование следователей зачастую свидетельствуют о том, что многие практические работники «шаблонно» подходят к расследованию изнасилований. Они недооценивают того, что установление истины по делу всегда предполагает вмешательство в тонкую, хрупкую сферу личных, интимных отношений участников уголовного процесса, особенно потерпевших, то есть игнорируется человеческий фактор. Лишь некоторые из опрошенных нами следователей пытаются творчески, нестандартно подходить к установлению истины по делу. Нельзя не отметить, что такому положению в практике борьбы с изнасилованиями способствуют не только субъективные, но и объективные факторы. К ним можно отнести такие ситуации, когда следователь сталкивается с активным противодействием установлению истины по делу не только со стороны родственников, друзей виновного, но и со стороны других лиц, прямо или косвенно заинтересованных в исходе дела. Нередко в положительном решении вопроса о начале досудебного расследования заинтересован сам заявитель.

В уголовном законодательстве РК ложное обвинение образует самостоятельный состав уголовного правонарушения, предусмотренный ст. 419 УК РК «Заведомо ложный донос». Общественная опасность данного преступления состоит в том, что оно может повлечь необоснованное начало досудебного расследования, привлечение к ответственности невиновного лица, а также приводит к искусственно созданному возрастанию нагрузки на правоохранительные органы.

Нередко обвинение в изнасиловании происходит из-за мести мужчинам за какие-то проступки (оскорбления, побои и т. п.), корысти, ревности, желания скрыть от постоянного партнера либо законного мужа измену, для причинения вреда и др.

По результатам анализа практики можно выделить три основных типа мотивации мнимо потерпевших женщин.

Первый тип мотивации — это корысть. В таких случаях женщина добровольно вступает в половые отношения с мужчиной, имея замысел в дальнейшем его шантажировать с целью получения материального вознаграждения за несообщение в правоохранительные органы о факте изнасилования в отношении нее или за ликвидацию поданного ею заявления. На основе анализа уголовных дел можно сделать вывод, что подобного рода поведение наиболее характерно для девушек в возрасте от 16 до 22 лет, как правило, малообеспеченных, социально неустроенных, с низким уровнем образования. Соответственно, главным мотивом их поведения является личный интерес.

Второй тип мотивации — месть. Она может быть сформирована в результате конфликта между «потерпевшей» и знакомым ей мужчиной. Характерным в данной ситуации является стремление женщины отомстить за отказ от вступления в брак, измену, оскорбительное поведение, сексуальные домогательства, отказ выполнить определенные требования или отказ в определенной услуге.

Как показывает анализ следственной практики, мнимыми потерпевшими в таких случаях являются замужние женщины в возрасте от 28 до 35 лет, нередко имеющие перспективу в продвижении по службе.

Третий тип мотивации — стыд. Характерным мотивом данного поведения является стремление женщины избежать огласки позорящих ее сведений. Такая мотивация, в основном, характерна для женщин, имеющих семью, положительно характеризующихся по месту работы и жительства. Оговаривая мужчину, они стремятся правдоподобно объяснить факт продолжительного отсутствия, особенно в ночное время, которое в действительности обусловлено супружеской изменой или другими обстоятельствами, связанными с интимной

жизнью. Женщина, прибегающая к оговору, осмысливает, оценивает ситуацию, в которой она оказалась, затем создает мысленную модель несуществующего события и приступает к ее реализации.

Исследовав эффективные практики зарубежных стран по противодействию заведомо ложным доносам, следует отметить, что нормы, предусматривающие ответственность за заведомо ложный донос, имеют сходную с аналогичной нормой УК РК конструкцию. Вместе с тем, сравнительно-правовое исследование законодательства зарубежных государств дает возможность обнаружить различия, которые могут положительно повлиять на отечественное законодательство в вопросах ответственности за заведомо ложный донос в целом, и за заведомо ложный донос об изнасиловании, в частности.

Так, положительным, на наш взгляд, и требующим самостоятельного научного осмысления является опыт стран ближнего и дальнего зарубежья (России, Белоруссии, Украины, Киргизии, Туркменистана, Грузии, Турции, Швейцарии, Испании, ФРГ и др.), где в качестве квалифицирующего признака ложного доноса предусмотрена инсценировка ложного доноса или искусственное создание доказательств.

Заведомо ложный донос, соединенный с искусственным созданием доказательств обвинения, заключается в том, что доносчик представляет фальшивые доказательства, не отражающие реальные обстоятельства дела, либо путем определенных действий формирует такие доказательства. Сам термин «искусственное создание» предполагает, что используемые виновным «доказательства» не находятся в причинно-следственной связи с реальными событиями и создаются специально для подтверждения ложного доноса.

Понятие «инсценировка» достаточно широко используется в криминалистике, чаще всего в качестве одной из подсистем способа совершения преступления. Изучив мнение ученых-криминалистов, таких как Баранов Е.В. [1], Овечкин В.А. [2], Попов В.И. [3], можно сделать вывод, что инсценировкой преступления является создание искусственной системы, несущей ложную информацию о характере, сущности и обстоятельствах произошедшего события. При этом указанная деятельность проявляется как результат умышленного, целенаправленного изменения материальных и (или) идеальных следов с целью введения в заблуждение лица, осуществляющего расследование.

Ради справедливости следует отметить, что ученые криминалисты в ряде случаев понятиям «искусственное создание доказательств» и «инсценировка» дают разное толкование, отдельные авторы в частности, С.В. Максимов и И.Б. Малиновский отмечают, что «под искусственным созданием доказательств следует понимать действия, направленные как на сокрытие или искажение сведений о невиновности того или иного лица в совершении преступления, так и на создание и документальное закрепление ложных сведений и виновности конкретного лица (лиц) в совершении конкретного преступления (преступлений)» [4]. Таким образом, разновидностью искусственного создания доказательств может выступать и инсценировка.

В этой связи, на наш взгляд, с уголовно-правовой точки зрения данные понятия следует считать равноценными.

По результатам личностных бесед с практическими работниками нам стало известно, что искусственное создание доказательств (инсценировка) изнасилования занимает ведущее место среди всех инсценировок преступления. По мнению практических сотрудников это связано с распространенностью данного преступления и особенностями механизма формирования следов и доказательственной базы для данной категории преступлений.

Зачастую в ходе создания искусственных доказательств (инсценировки) изнасилования женщина пытается создать правдоподобное событие (рвёт на себе одежду, наносит себе повреждения, подтверждающие применение к ней насилия и т. п.). В целом следовая картина такого рода преступлений характеризуется наличием повреждений на теле «потерпевшей», следов совершения полового акта, изображением психологической травмы, симулировании

ем болезненного состояния. Факторами, подтверждающими инсценировку изнасилования, нередко являются: чрезмерный беспорядок, разбросанность предметов, бездоказательное повреждение объектов, отсутствие либо несоответствие следов, которые должны были бы присутствовать в описываемом мнимой потерпевшей инсценированном преступлении.

Таким образом, преступные действия, заключающиеся в искусственном создании доказательств (инсценировке) изнасилования являются наиболее общественно опасными, поскольку вводятся в заблуждение сотрудники правоохранительных органов, создают искусственную доказательную базу, препятствуют раскрытию преступлений, могут направить органы правосудия по ложному следу, привести к осуждению невиновного и иным тяжким последствиям.

В связи с изложенным считаем необходимым ч. 3 ст. 419 после слов «...из корыстных побуждений», дополнить словами «...а равно соединенные с искусственным созданием доказательств обвинения (инсценировкой)».

Следует отметить, что большинство опрошенных респондентов 82 % в лице сотрудников правоохранительных органов высказались в пользу данной точки зрения.

В заключении следует отметить, что, к сожалению, как показывает анализ судебной практики, средств массовой информации и в случаях явного оговора обвиняемого и при абсолютно объективных показаниях очевидцев о ненасильственном характере интимных отношений между истцом и ответчиком, при наличии сфабрикованных признаков изнасилования не исключено, что лицо будет привлекаться к уголовной ответственности.

В этой связи, на наш взгляд, высказанное предложение представляется весьма актуальным, обоснованным и своевременным.

Список использованной литературы:

1. Баранов Е.В. К вопросу о понятии инсценировок и значение их своевременного распознавания в процессе расследования преступлений // Сборник статей адъюнктов и соискателей. Вып. II. — М.: ВШ МВД СССР, 1973. — С. 32–35.
2. Овечкин В.А. Общие положения методики расследования преступлений, скрытых инсценировками. — Харьков, 1975. — 98 с.
3. Попов В.И. О теории осмотра места происшествия // Правовые науки и журналистика. — Алма-Ата, 1970. Вып. 2. С.56–72.
4. Уголовное право. Особенная часть: Учебн. / Под ред. Л.Д. Гаухмана и С.В. Максимова. 2-е изд., доп. и перераб. — М.: Эксмо, 2005.

Түйін

Мақалада автор зорлау туралы істер бойынша көрінеу жалған сөз тасу кезінде айыптау дәлелдемелерін жасанды жасаумен және оларды қылмыстық-құқықтық бағалаумен байланысты мәселелерді қарастырды.

Жұмыста көрінеу жалған сөз тасудың қоғамдық қауіптілігі көрсетілген, атап айтқанда, автор жалған сөз тасу құқық қорғау органдарын жаңылыстыруға әкеп соғып, олар өз уақытын шындыққа сәйкес келмейтін ақпаратты тексеруге жұмсап, сонысымен құқық қорғау органдарының қалыпты қызметіне айтарлықтай зиян келтіріп, қылмыстарды ашу мен тергеуге қарсы әрекет жасайды деп көрсетеді.

Жұмыста автор көрінеу жалған сөз тасуға қылмыстық-құқықтық қарсы іс-қимыл бойынша шет елдердің тиімді практикасын зерттеді, бұл жалпы көрінеу жалған сөз тасығаны, оның ішінде зорлау туралы көрінеу жалған сөз тасығаны үшін жауаптылық мәселе-

леріне қатысты отандық заңнамаға үдемелі ықпал ете алатын айырмашылықтарды анықтауға мүмкіндік берді. Автор көрінеу жалған сөз тасудың саралау белгісі «айыптау дәлелдемелерін жасанды жасау (жасағансу)» болатындығын ескеру тиіс екендігін ұсынады.

RESUME

In the article, the author examined issues related to the artificial creation of prosecution evidence in case of deliberately false denunciation of rape cases and their corresponding criminal law assessment.

The paper shows the public danger of deliberately false denunciations. In particular, the author notes that false denunciations mislead law enforcement agencies, who spend their time checking information that is inappropriate, thereby causing significant damage to the normal activities of law enforcement agencies, and countering the detection and investigation of crimes.

In the work, the author investigated the effective practices of foreign countries on criminal law opposition to deliberately false denunciations, which made it possible to identify differences that may progressively affect domestic legislation in matters of responsibility for deliberately false denunciation in general, and for deliberately false denunciation of rape, in particular.

The author proposes to provide as a qualifying sign of a deliberately false denunciation «with artificial creation of evidence of the prosecution (staged)».

УДК 343.3

Искаков К.Д., магистрант Института послевузовского образования
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика
Казахстан)

Развитие законодательства Республики Казахстан по обеспечению информационной безопасности в сфере информатизации и связи

Аннотация. Основное содержание деятельности по обеспечению информационной безопасности Республики Казахстан составляет защита национальных интересов Республики Казахстан в информационной сфере от угроз внешнего и внутреннего характера. В статье рассматриваются основные законодательные акты Республики Казахстан, направленные на защиту национальных интересов в информационной сфере от угроз внешнего и внутреннего характера. Автор считает, что основным политико-правовым актом, определяющим принципы и направления развития информационной безопасности, является Концепция кибербезопасности «Киберцит Казахстана», утвержденная Постановлением Правительства Республики Казахстан от 30 июня 2017 г. № 407, а основным средством борьбы с преступными нарушениями национальных интересов Республики Казахстан в информационной сфере — уголовное законодательство.

Ключевые слова: информация, безопасность, защита, законодательство, сфера информатизации и связи, национальная безопасность, интересы, преступления, информационная безопасность.

В свое время XIX в. назвали веком производства, XX в. — веком управления, XXI в. по праву именуется веком информации [1, 7].

Защита национальных интересов Республики Казахстан в информационной сфере от угроз внешнего и внутреннего характера составляет основное содержание деятельности по обеспечению информационной безопасности Республики Казахстан [2, 78].

Среди основных приоритетных задач в Программе «Казахстан — 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев» было названо укрепление

национальной безопасности, одной из составляющих которой является информационная безопасность и борьба с преступностью [3].

В этой связи в Республике Казахстан были приняты правовые, организационные и практические меры, которые реализуются государственными органами страны, комплекс законодательных мер, направленных на дальнейшее совершенствование уголовного, уголовно-процессуального и иного законодательства, приведение их в соответствие с международно-правовыми стандартами, в том числе и в вопросах информационной безопасности [4, 112].

К международным договорам в сфере информационной безопасности относят: Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Российской Федерации о взаимной защите секретной информации, утвержденное Постановлением Правительства Республики Казахстан от 9 сентября 2004 г. № 947; Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Беларусь о сотрудничестве в области защиты информации, утвержденное Постановлением Правительства Республики Казахстан от 6 января 2006 г. № 10; Соглашение между правительствами государств — членов Шанхайской организации сотрудничества о сотрудничестве в области обеспечения международной информационной безопасности, одобренное Постановлением Правительства Республики Казахстан от 12 июня 2009 г. № 902; Соглашение о сотрудничестве государств — участников Содружества Независимых Государств в области обеспечения информационной безопасности, одобренное Постановлением Правительства Республики Казахстан от 28 мая 2012 г. № 692 [5, 6, 7, 8].

Правовой основой обеспечения информационной безопасности выступает, прежде всего, Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. В пункте 3 ст. 18 Конституции закреплена обязанность государственных органов, общественных объединений, должностных лиц и средств массовой информации обеспечить каждому гражданину возможность ознакомиться с затрагивающими его права и интересы документами, решениями и источниками информации. В пункте 2 ст. 20 Конституции Республики Казахстан указывается, что каждый имеет право свободно получать и распространять информацию любым, не запрещенным законом способом. Перечень сведений, составляющих государственные секреты Республики Казахстан, определяется законом [9].

Отношения в сфере информационной безопасности регулируются и такими кодифицированными нормативными актами, как Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть), Трудовой кодекс Республики Казахстан, Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях, Уголовный кодекс Республики Казахстан, Кодекс Республики Казахстан о таможенном деле в Республике Казахстан.

В Гражданском кодексе Республики Казахстан содержатся нормы, касающиеся служебной и коммерческой тайны, электронной цифровой подписи. В Гражданском кодексе Республики Казахстан (Особенная часть) закреплена такой вид услуг, как информационные [10].

Уголовный кодекс Республики Казахстан 2014 г. в главе 7 «Уголовные правонарушения в сфере информатизации и связи» выделил следующие преступные деяния в сфере информационной безопасности: неправомерный доступ к информации, в информационную систему или сеть телекоммуникаций (ст. 205), неправомерное уничтожение или модификация информации (ст. 206), нарушение работы информационной системы или сетей телекоммуникаций (ст. 207), неправомерное завладение информацией (ст. 208), принуждение к передаче информации (ст. 209), создание, использование или распространение вредоносных компьютерных программ и программных продуктов (ст. 210), неправомерное распространение электронных информационных ресурсов ограниченного доступа (ст. 211), предствление услуг для размещения интернет-ресурсов, преследующих противоправные цели (ст. 212),

неправомерное изменение идентификационного кода абонентского устройства сотовой связи, устройства идентификации абонента, а также создание, использование, распространение программ для изменения идентификационного кода абонентского устройства (ст. 213) [11].

В Кодексе Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 г. № 235-V содержатся такие составы правонарушений в данной сфере, как незаконное подключение оконечных устройств (оборудования) к сетям электросвязи (ст. 636), нарушение законодательства Республики Казахстан в области связи (ст. 637), использование средств связи, подлежащих обязательному подтверждению соответствия, но не прошедших его (ст. 638), нарушение требований по эксплуатации средств защиты электронных информационных ресурсов (ст. 639), нарушение законодательства Республики Казахстан об электронном документе и электронной цифровой подписи (ст. 640), нарушение законодательства Республики Казахстан об информатизации (ст. 641) в главе 31 «Административные правонарушения в сфере информатизации и связи» [12].

В Трудовом кодексе Республики Казахстан 2007 г. определялось, что гражданский служащий не вправе использовать в неслужебных целях средства материально-технического, финансового и информационного обеспечения, другое государственное имущество и служебную информацию. В данном кодексе содержится также норма о том, что работник обязан не разглашать сведений, составляющих государственные секреты, служебную, коммерческую или иную охраняемую законом тайну, ставших ему известными в связи с выполнением трудовых обязанностей [13].

Глава 49 Кодекса Республики Казахстан «О таможенном регулировании в Республике Казахстан» от 26 декабря 2017 г. № 123-VI, посвященная информационным системам и информационно-коммуникационным технологиям, используемым таможенными органами, а глава 50 — правилам информационного и иного взаимодействия таможенных органов с таможенными органами других государств и с международными организациями [14].

Правовую базу обеспечения информационной безопасности составляют также Законы Республики Казахстан: «Об авторском праве и смежных правах» от 10 июня 1996 г. № 6, «О государственных секретах» от 15 марта 1999 г. № 349-I, «О средствах массовой информации» от 23 июля 1999 г. № 451-I, «Об электронном документе и электронной цифровой подписи» от 7 января 2003 г. № 370, «О связи» от 5 июля 2004 г., «О противодействии терроризму» от 13 июля 1999 г. № 416-I, «О техническом регулировании» от 9 ноября 2004 г. № 603-II, «Об информатизации» от 11 января 2012 г. № 527-IV, «О национальной безопасности Республики Казахстан» от 6 января 2012 г. № 527-IV, «О разрешениях и уведомлениях» от 16 мая 2014 г. № 202-V, «О доступе к информации» от 16 ноября 2015 г. № 401-V, «Об информатизации» от 24 ноября 2015 г. № 418-V и т. д.

Особое место занимает закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам информационно-коммуникационных сетей» от 10 июля 2009 г. № 178-IV [15], который сокращенно именуют «Законом о регулировании Интернета».

Изменения коснулись всего пятнадцати законов. Интернет-ресурсы приравнены к средству массовой информации со всеми вытекающими последствиями об ограничении на распространении запрещенной законом информации и возможных неприятных последствиях для нарушителей. Решение о наложении санкций, в том числе крайних — о приостановлении или о прекращении выпуска средства массовой информации — вправе принимать только суд.

В обеспечении информационной безопасности Республики Казахстан особое место занимают также Концепции информационной безопасности Республики Казахстан. Первая Концепция была принята Указом Президента Республики Казахстан от 10 октября 2006 г. № 199, вторая — «Концепция информационной безопасности Республики Казахстан до 2016 года» — Указом Президента Республики Казахстан от 14 ноября 2011 г. № 174, третья

«Концепция кибербезопасности «Киберщит Казахстана» утверждена Постановлением Правительства Республики Казахстан от 30 июня 2017 года № 407.

Данные концепции определяют государственную политику, перспективы деятельности государственных органов в области обеспечения информационной безопасности и разработаны в соответствии с Конституцией Республики Казахстан и законами Республики Казахстан.

Вся структура правового регулирования отношений в области информационной безопасности акцентирует внимание на вопросах защищенности объектов правового регулирования, исходя из требований информационной безопасности.

В законодательстве об информационной безопасности можно выделить три основных направления правовой защиты объектов в информационной сфере:

– защита чести, достоинства и деловой репутации граждан и организаций; духовности и интеллектуального уровня развития личности; нравственных и эстетических идеалов; стабильности и устойчивости развития общества; информационного суверенитета и целостности государства от угроз воздействия вредной, опасной, недоброкачественной информации, недостоверной, ложной информации, дезинформации, от сокрытия информации об опасности для жизни личности, развития общества и государства, от нарушения порядка распространения информации;

– защита информации и информационных ресурсов, прежде всего ограниченного доступа (все виды тайн, в том числе и личной тайны), а также информационных систем, информационных технологий, средств связи и телекоммуникаций от угроз несанкционированного и неправомерного воздействия посторонних лиц;

– защита информационных прав и свобод (право на производство, распространение, поиск, получение, передачу и использование информации; права на интеллектуальную собственность; право собственности на информационные ресурсы и на документированную информацию, на информационные системы и технологии) в условиях информатизации.

Не во всех нормативных актах, которые с известной степенью условности можно отнести к так называемому информационному законодательству, имеются нормы информационного права. Они разбросаны по многочисленным правовым актам, регулирующим такие отрасли, как конституционное, гражданское, административное, финансовое и уголовное право. Это еще раз подтверждает тот факт, что регламентация правил поведения в связи с деятельностью по информации является необходимой практически во всех сферах жизни человека [16, 113].

В Республике Казахстан основным политико-правовым актом, определяющим направления и принципы развития информационной безопасности, является Концепция кибербезопасности «Киберщит Казахстана» утвержденная Постановлением Правительства Республики Казахстан от 30 июня 2017 года № 407, разработанная в соответствии с Посланием Президента Республики Казахстан «Третья модернизация Казахстана: Глобальная конкурентоспособность» с учетом Стратегии «Казахстан — 2050» по вхождению Казахстана в число 30-ти самых развитых государств мира. Основным средством борьбы с преступными нарушениями национальных интересов Республики Казахстан в информационной сфере является уголовное законодательство.

Анализ законодательства Республики Казахстан об охране правоотношений в сфере информатизации и связи свидетельствует о том, что в целом оно пытается устранить несовершенство правовой базы в сфере информатизации и связи. Однако недостаточное количество профессиональных специалистов в области защиты информатизации и связи, отсутствие отечественных информационных технологий приводят к росту уголовных правонарушений в данной области.

При этом решение основной проблемы состоит во внедрении принятых блоков законодательных актов в практическую деятельность для противодействия совершаемым правонарушениям в сфере информатизации и связи.

Список использованной литературы:

1. Городов О.А. Основы информационного права России. — СПб., 2003.
2. Исабаев Б. Обеспечение информационной безопасности Республики Казахстан: политико-правовой аспект // Адам әлемі [Электронный ресурс]. — 2011. № 1 (47).
3. Казахстан — 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев: Послание Президента страны народу Казахстана 1997 г. // <http://adilet.zan.kz>
4. Нурпеисова А.К. Правовые аспекты информационной безопасности в Республике Казахстан // Вестн. Карагандинск. юрид. ин-та МВД РК. — 2011. — № 3.
5. Об утверждении Соглашения между Правительством Республики Казахстан и Правительством Российской Федерации о взаимной защите секретной информации: Постановление Правительства Республики Казахстан от 9 сентября 2004 г. № 947 // <http://adilet.zan.kz/>
6. Об утверждении Соглашения между Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Беларусь о сотрудничестве в области защиты информации: Постановление Правительства Республики Казахстан от 6 января 2006 г. № 10 // <http://adilet.zan.kz/> Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан.
7. О подписании Соглашения о сотрудничестве государств — участников Содружества Независимых Государств в области обеспечения информационной безопасности: Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 мая 2012 г. № 692 // <http://adilet.zan.kz/> Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан.
8. О подписании Соглашения между правительствами государств — членов Шанхайской организации в области обеспечения международной информационной безопасности: Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 июня 2009 г., № 902 // <http://adilet.zan.kz/> Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан.
9. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. // <http://adilet.zan.kz/>
10. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть) от 1 июля 1999 г., № 409 // <http://adilet.zan.kz>
11. Уголовный кодекс Республики Казахстан. — Алматы, 1999 г.
12. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 30 января 2001 г. № 155 // <http://adilet.zan.kz>
13. Трудовой кодекс Республики Казахстан от 15 мая 2007 г. № 251 // <http://adilet.zan.kz/>
14. О таможенном деле в Республике Казахстан: Кодекс Республики Казахстан от 30 июня 2010 г. № 296-У1 // <http://adilet.zan.kz>
15. О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам информационно-коммуникационных сетей: Закон Республики Казахстан от 10 июля 2009 г., № 178-ІУ // <http://adilet.zan.kz/>
16. Нурпеисова А.К. Указ. раб.

ТҮЙІН

Мақалада автор ақпараттық саладағы ұлттық мүдделерді сыртқы және ішкі сипаттағы қауіптерден қорғауға бағытталған Қазақстан Республикасының негізгі заңнамалық актілерін қарастырады.

RESUME

О развитии государственной службы в ОВД

In the article, the author considers the main legislative acts of the Republic of Kazakhstan aimed at protecting national interests in the information sphere from threats of an external and internal nature.

УДК342

Кульжанова Ж.Т.

О развитии государственной службы в ОВД

Аннотация. В статье анализируются вопросы прохождения государственной службы в органах внутренних дел Республики Казахстан. Автор отмечает, что в настоящее время государственная служба в Республике Казахстан организуется и осуществляется с учетом многообразия и специфики сфер и отраслей государственной деятельности, именно поэтому к государственной службе относят военную службу и службу в правоохранительных органах. Исходя из определения, автор выделяет признаки, характеризующие сотрудника органов внутренних дел как государственного служащего. Такой службе присущи как общие характеристики государственной службы Республики Казахстан, так и специфические особенности, исходящие из задач и функций органов внутренних дел. Поэтому к изучению государственной службы в органах внутренних дел Республики Казахстан необходимо подходить комплексно. Автором рассмотрены и исторические аспекты становления государственной службы в ОВД.

Ключевые слова: государственная служба, служба в органах внутренних дел, общественно-полезная деятельность, служба, правовой статус, служебные полномочия.

В настоящее время государственная служба в Республике Казахстан организуется и осуществляется с учетом многообразия и специфики сфер и отраслей государственной деятельности. По этой причине к государственной службе относят военную службу и службу в правоохранительных органах. Правовое регулирование этих и других видов государственной службы отличается системностью, включая в себя и службу в органах всех уровней или службу в соответствующих отраслях (сферах) в целом.

Милитаризованная служба (военная, полицейская и т. д.) имеет множество характерных признаков, которые выделяются при анализе нормативных правовых актов, регламентирующих правовое положение этих видов государственной службы и соответствующих государственных служащих. По мнению Д.Н. Бахраха, для милитаризованной службы характерны следующие отличительные от гражданской службы признаки: профессиональной обязанностью служащих этой категории является защита жизни и здоровья граждан, обеспечение безопасности граждан и установленного порядка управления, основных прав граждан и публичных интересов, материальных ценностей, охрана общественного порядка и правопорядка; поступление на государственную службу милитаризованного характера осуществляется лицами, достигшими, 18-летнего возраста; наличие особых дисциплинарных уставов, положений о дисциплине, обусловленных специфическими особенностями должностных функций милитаризованных служащих; эти служащие имеют особые условия поступления на службу, её прохождения, присвоения специальных званий, проведения аттестаций и прекращения службы; наличие установленного в специальных административно-правовых актах особого правового статуса милитаризованных служащих (права, обязанности, ответственность, специальные льготы и т. д.); особый порядок привлечения к правовой ответственности (особенно административной и материальной) [1].

Государственная служба в органах внутренних дел является разновидностью государственной службы в Республике Казахстан. Эту службу нельзя рассматривать как абсолютно самостоятельную категорию, оторванную от общего развития государственной службы Республики Казахстан. Ей присущи как общие характеристики государственной службы Республики Казахстан, так и специфические особенности, исходящие из задач и функций органов внутренних дел. Поэтому к изучению государственной службы в органах внутренних дел Республики Казахстан необходимо подходить комплексно.

Государственная служба Республики Казахстан имеет свою историю становления, развития и современного функционирования. Без рассмотрения государственной службы Республики Казахстан, хотя бы в общих чертах, нельзя ответить на вопрос о месте, роли, значении государственной службы в органах внутренних дел Республики Казахстан. В связи с этим необходимо выделить те отдельные моменты, которые, на взгляд автора, нужно учитывать при изучении вопросов государственной службы в органах внутренних дел Республики Казахстан.

Служба как вид общественно-полезной деятельности людей занимает особое место среди других её видов. Она не оставила равнодушными на всем пути своего развития ни ученых, ни практиков и в научно-практической плоскости подвергалась исследованию. Но научных споров, нерешенных проблем не стало меньше, а, наоборот, в условиях современного казахстанского общества этот вид общественно-полезной деятельности требует более глубокого и всестороннего изучения с учетом развития не только внутреннего законодательства, но и международного законодательства.

Общественно-полезная деятельность людей, исходя из её правовой регламентации, содержания, особенностей, подразделяется на определенные виды. С развитием гражданского общества, государственности, социально-экономических отношений общественно-полезная деятельность людей имеет тенденцию к развитию, что влечет появление её новых видов.

Термин «служба» в литературе и в практической деятельности имеет несколько значений и употребляется по-разному: как вид деятельности, как социально-правовой институт, как система специальных органов государства, как духовная деятельность и т. д. Как вид деятельности человека служба по содержанию и по своему назначению выполняет следующую роль. Она состоит в управлении или социально-культурном обслуживании [2].

Институт государственной службы в органах внутренних дел относится к числу комплексных правовых институтов и регулируется различными отраслями права, например административного, трудового, финансового, уголовного, гражданского, гражданско-процессуального и уголовно-процессуального, земельного права и другими.

В структуре государственной службы в органах внутренних дел различаются две стороны отношений. Первая — организация и подготовка государственной службы.

Вторая — служебная деятельность, т. е. осуществление каждым сотрудником органов внутренних дел и всеми вместе взятыми своих служебных полномочий.

Отношения по организации государственной службы в органах внутренних дел охватывают блок вопросов, например выработку общих правил поступления на государственную службу, профессиональную подготовку кадров, установление должностных наименований и определение объема полномочий по каждой должности, определения механизма продвижения по службе и прекращения служебных отношений и другие.

Отношения по осуществлению служебных полномочий сотрудниками строятся по следующей схеме: каждый сотрудник занимает должность; должность определяет объем полномочий; полномочия подлежат реализации.

Вместе с тем следует отметить, что термин «государственная служба в ОВД» широкого применения еще не нашел. Чаще всего употребляется термин «служба в ОВД».

О развитии государственной службы в ОВД

Применительно к органам внутренних дел термин «служба» употребляется чаще всего в следующих значениях.

Во-первых, для определения характера и рода деятельности сотрудников ОВД, отражая факт общественного разделения труда.

Во-вторых, «службой» иногда именуют структурные подразделения ОВД (например, участковых инспекторов полиции, миграционной полиции, уголовного розыска, дорожной полиции, тыловое и т. д.).

В-третьих, «службой» именуют разновидность деятельности сотрудников ОВД, определенную часть их работы, отличающуюся спецификой полномочий (патрульно-постовая, уголовного розыска и т. д.)

В-четвертых, под термином «служба» понимается самостоятельное ведомство.

Исходя из опыта развития правовой системы Казахстана, институт государственной службы в научной литературе большинства исследователей рассматривается в двух крупных периодах-измерениях: советском, постсоветском. Аналогично этому изучаются и государственно-служебные отношения в органах внутренних дел РК. Служба в этих органах теснейшим образом связана с институтом государственной службы этих периодов.

В советский период вопросам государственной службы должного внимания не уделялось. Отсутствовал единый законодательный акт, регламентирующий государственно-служебные отношения. Достаточно полно был определен только правовой статус отдельных категорий лиц, которые проходили службу в вооруженных силах, в органах внутренних дел (милиции) и некоторых других органах. В качестве примера можно привести несколько документов, регламентирующих государственно-служебные отношения в ОВД. 3 апреля 1919 г. СНК РСФСР издал декрет «О советской рабочей милиции», 22 августа 1919 г. НКВД РСФСР утвердил Дисциплинарный Устав служащих советской милиции, 3 июля 1930 г. ЦИК и СНК СССР утвердил Положение службы начальствующим составом рабоче-крестьянской милиции, 29 июля 1970 года приказом МВД СССР введена в действие Инструкция по службе участкового инспектора милиции, 23 октября 1973 года введено Положение о прохождении службы рядовым и начальствующим составом органов внутренних дел и другие документы.

Однако цельной правовой базы сформировано не было. Отсюда — законность подменялась целесообразностью; была сформирована партийно-государственная номенклатура, руководители подбирались по принципу личной преданности. Кадровая политика осуществлялась в государстве не на основе закона, а на основе института усмотрения.

В результате партийно-государственная машина не выдержала испытания временем, оказалась нежизнеспособной и неэффективной, одной из причин упадка советской государственности было игнорирование института государственной службы.

В системе Министерства внутренних дел Республики Казахстан в настоящее время вопросы государственной службы регулируются Законом РК от 21 декабря 1995 года «Об ОВД», Законом РК от 6 января 2011 года «О правоохранительной службе», Положением о прохождении службы лицами рядового и начальствующего состава органов внутренних дел Республики Казахстан, утвержденного Постановлением Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 1996 года № 1644, с внесенными изменениями и дополнениями, утвержденными постановлениями Правительства Республики Казахстан № 847 от 16 мая 1997 года и № 1287 от 21 августа 2000 год, Законом Республики Казахстан от 20 июня 1997 года № 136-І «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан», Приказом МВД РК от 7 июня 2005 года № 342 «Об утверждении Кодекса чести сотрудников органов внутренних дел Республики Казахстан (Правила служебной этики сотрудников органов внутренних дел Республики Казахстан)» и другими нормативными актами.

Особо хотелось бы выделить из предложенного перечня нормативных актов Положение о службе в органах внутренних дел в РК. Это нормативно-правовой акт, который впервые комплексно отразил порядок и условия прохождения службы сотрудниками ОВД. Данный акт смог поднять правовую базу государственно-служебных отношений сотрудников ОВД на новый уровень регулирования. Анализ Положения о службе в ОВД позволяет отнести к основным идеям, составляющим суть его концепции, следующее: усиление начал службы; деполитизация и департизация службы; обеспечение сочетание централизованных и децентрализованных начал в решении кадровых вопросов; устранение чрезмерной бюрократизации служебных отношений; обеспечение правовой и социальной защиты сотрудников; комплексный подход к правовой регламентации службы в ОВД. Этот нормативный акт вносит существенные изменения и дополнения практически во все элементы правового института служебной деятельности сотрудников ОВД.

Анализ применения Положения дает возможность говорить о том, что в ОВД значительно укрепились демократические тенденции развития государственной службы, четче обеспечено сочетание централизованных и децентрализованных подходов в решении кадровых ситуаций, созданы правовые условия по снижению бюрократизации государственно-служебных отношений, повысились гарантии обеспечения правовой и социальной защищенности сотрудников ОВД. Все это не могло не сказаться на отборе кандидатов на службу, кадровом составе, профессиональном ядре ОВД. Однако, как показывает практика, есть определенные сложности в применении отдельных норм Положения о службе в ОВД. Нередко это связано с тем, что некоторые нормы этого правового института не конкретны, носят отсылочный характер, устарели.

В ряде случаев правовые нормы формальны, отсутствуют определенные механизмы реализации социально-правовых гарантий сотрудников в их повседневной жизни.

В ст. 1 закона РК «О государственной службе» [3] дается определение государственного служащего. Государственный служащий — гражданин Республики Казахстан, занимающий в установленном законодательством порядке оплачиваемую из республиканского или местных бюджетов либо из средств Национального банка Республики Казахстан должность в государственном органе и осуществляющий должностные полномочия в целях реализации задач и функций государства. Исходя из определения, можно выделить три признака, характеризующие сотрудника органов внутренних дел как государственного служащего.

Первый признак заключается в том, что государственный служащий действует при исполнении служебных обязанностей по поручению государства и от его имени.

Второй признак — государственный служащий занимает должность, которая определяет его правовой статус.

Третий признак — государственный служащий осуществляет государственную службу за вознаграждение, которое подчеркивает особенности в оплате труда, установленные для государственных служащих, например оплата за специальное звание, процентная надбавка за выслугу лет и т. д.

В качестве самостоятельного признака государственного служащего, в том числе сотрудника ОВД, профессор Бахрах Д.Н. также выделил то, что им может быть только гражданин страны. Исключения из этого правила устанавливаются специальными нормами [4].

Исходя из законодательства и практики его применения, можно определить, что сотрудники органов внутренних дел — это граждане Республики Казахстан, состоящие в должностях рядового и начальствующего состава органов внутренних дел или в кадрах Министерства внутренних дел Республики Казахстан, которым в установленном законодательством порядке присвоены специальные звания рядового и начальствующего состава органов внутренних дел.

О развитии государственной службы в ОВД

Сотрудники органов внутренних дел Республики Казахстан получают денежное довольствие, на них распространяется продовольственное обеспечение, они имеют форменную одежду, им выдаются служебные удостоверения. Анализ основных элементов государственной службы позволяет дать определение государственной службы в ОВД. Государственная служба в органах внутренних дел Республики Казахстан — это разновидность общественно-полезной деятельности гражданского общества и особый вид государственной службы Республики Казахстан. Она носит специальный публичный характер и функционирует в единой системе органов внутренних дел как системе органов исполнительной власти, осуществляется за денежное вознаграждение, выплачиваемое сотрудникам, как государственными служащими, замещающими соответствующие должности и осуществляющими профессиональную деятельность (выполнение должностных обязанностей) по обеспечению исполнения МВД РК управленческих полномочий в сфере защиты прав и свобод человека и гражданина, охраны правопорядка, создания гарантий общественной безопасности, борьбы с правонарушениями.

Список использованной литературы:

1. Бахрах Д.Н. Государственная служба. М., 1995. С. 21-23.
2. Старилов Ю.Н. Государственная служба в РФ: Теоретико-правовое исследование. — Воронеж, 1996. С.6.
3. Закон Республики Казахстан от 23 июля 1999 года № 453 «О государственной службе» Казахстанская правда от 6 августа 1999 года
4. Бахрах Д.Н. Государственная служба: основные понятия, ее составляющие, содержание, принципы // Государство и право. — 1996. — № 12. — С. 12.

ТҮЙІН

Ғылыми мақалада автор Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарында мемлекеттік қызметті сақтау мәселелерін талдайды. ІІО мемлекеттік қызметтің құрылуының тарихи аспектілері зерттелуде. Анықтама негізінде автор ішкі істер органдарының қызметкерін мемлекеттік қызметші ретінде сипаттайтын белгілерді анықтайды.

RESUME

In a scientific article, the author analyzes the issues of keeping the state service in the internal affairs bodies of the Republic of Kazakhstan. The historical aspects of the establishment of a public service in the Department of Internal Affairs are being studied. Based on the definition, the author identifies the signs characterizing the employee of the internal affairs bodies as a public servant.

ӘОЖ 343.611

**А.Қ. Қалиев, сотқа дейінгі тергеу кафедрасының бастығы, полиция полковнигі;
Г.М. Шакаримова, Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру институтының
магистранты**

*(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)*

Адам өлтіру қылмысын тергеудегі оқиға болған жерді қарау мен сараптама тағайындаудың мәселелері

Аннотация. Мақалада адамның жеке басына қарсы жасалатын қылмыстың ішінде ең ауыры адам өлтіру қылмысын тергеу барысындағы өзекті мәселелер баяндалған. Сонымен қатар сотқа дейінгі тергеп тексеру барысында адам өлтіру қылмысын тергеу, оқиға болған жерді қарау, сараптаманың түрлері мен сарапшыға қойылатын сұрақтардың ерекшелігі жөніндегі маңызды мәселелер зерттелінген. Мақалада адам өлтіру қылмысымен күресудегі құқық қорғау органдарының бүгінгі таңдағы басты міндеттерін атап көрсеткен.

Сотқа дейінгі тергеп тексеру барысында тергеушінің жұмыстарын сапалы және уақытылы жүргізу жөніндегі ерекшеліктер, оқиға болған жерлерде іздерді табу, заттай дәлелдемелерге қарау жүргізу, бекіту және зерттеу үшін ғылыми-техникалық құрал-жабдықты дұрыс пайдалану жолдары көрсетілген.

Түйін сөздер: адам өлтіру қылмысы, сотқа дейінгі тергеп-тексеру ерекшелігі, мәйітке байланысты оқиға болған жерді қарау, сот медициналық сараптама тағайындау.

Қазақстан Республикасы Конституциясында адам, оның өмірі, денсаулығы мен бостандығы еліміздің ең жоғары құндылықтар деп жарияланды. Сондықтан адам өміріне қылмыстық қол сұғушылыққа қарсы күрес жүргізудің маңызы, қылмысты дер кезінде ашу мен оны жан-жақты тергеуде ерекше орын алады.

Адамның жеке басына қарсы жасалатын қылмыстың ішінде ең ауыры — адам өлтіру қылмысы. Бұл қылмысты ашу құқық қорғау органдарының қызметін жан-жақты қарастырып, тиянақты жұмыс көлемін талап ететін әрекет болып табылады. Сондықтан адам өлтіру жөніндегі істі жоғары санаттағы күрделі қылмыс қатарына жатқызады. Адам өлтіру қылмысын жасау мен жасыру тәсілінің әртүрлілігін, олардың себептері және мақсатын, қылмыскердің пайдаланылатын қарулары және амалдардың ерекшеліктерін, қылмыс жасаудың орны және уақытын, қылмыс әрекетін жасау ерекшеліктерін байқауға болады. Бірқатар қылмыс оның типтік ситуациясына байланысты оның ішінде бұзақылық немесе пайдақорлық ниетпен атыс қаруларын, жарылғыш заттарды, кесіп-жаншитын заттарды пайдаланып, қылмысты басқа да бүркемелеу әрекеті арқылы жасау салдарынан жан-жақты зерттеуді және тергеуді қиындатуы мүмкін.

Осыған орай, сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында адам өлтіру қылмысын нәтижелі тергеудің міндетті шарттары айқындалуы тиіс. Атап айтқанда, жедел-тергеу жұмыстарын тез әрі сапалы және уақытында жүргізу; заттай дәлелдемелерді толық қарау жүргізуді процессуалдық тәртіппен алып жүргізу, сондай-ақ қылмыскерлердің оқиға болған жерде қалдырған іздерін — іздеп табу, бекіту, алу және зерттеу үшін ғылыми-техникалық құрал-жабдықты дұрыс пайдалану; іс бойынша құрылған болжауларды толық әрі жан-жақты тексеру; жұмыс жасау кезектілігін сақтай отырып, қолданылатын тәсілдерді дұрыс таңдап алу; оларды тергеу әрекеті барысында пайдалану шеберлігі жатады [1, 247].

Адам өлтіру қылмысы бойынша жасалған қылмыс сотқа дейінгі бірыңғай тергеп-тексеру тізіміне тіркелгеннен бастап қана тергеу әрекеттерін жүргізу басталады. Ол әрекеттердің бірі оқиға болған жерді қарау болып табылады. Кез келген қылмыс қаншалықты жоспарланып, ойластырылып жасалғанымен, қылмысты жасау сәтіндегі

жағдайлар, яғни тез арада әрі шектелген уақытта, түрлі нашар көрініс, қараңғылық, сондай-ақ қылмыскерлердің іштей толқуы секілді т.б. ойда жоқ жағдайлар мен өзге себептер қылмыс орнында әркез іздер мен заттай дәлелдердің қалып отыруына мүмкіндік тудырады. Осы қалдырылған іздер мен заттарды мұқият тексеріп, оларды жойып алмай, таба білу және алу — бұл тергеу әрекеті оқиға болған жерді қараудың негізгі міндеттері мен мақсаты болып табылады. Оқиға болған жерді қарау кейінге қалдыруға болмайтын, кешіктірілмей жүргізілуі тиіс шұғыл тергеу әрекеті болып табылады. Сондықтан да бұл тергеу әрекетінің басқа тергеу әрекеттерінен ерекшеліктері бар.

Әдетте, оқиға болған жерді қарау әрекетін өз уақытысынан кешіктіріп жүргізу дәлелдерді жоғалту, оларды бұзу осының салдарынан тергеудің күрделінуі секілді келеңсіз жайттарға алып келеді. Бұл келеңсіздіктер қылмыстың ашылмауына қылмыскердің жазасыз қалуына әкеп соқтырады. Адам өлтіру бойынша оқиға болған жерді қараудың алғашқы және ең негізгі ерекшелігі, оның басқа тергеулік қараулар түрінен өзгешелігі болып табылады. Бұл, негізінен, адам өлтіру бойынша оқиға болған жерден кісі мәйітінің, сондай-ақ оның бөліктерінің және осыларға қатысты жағдайлардың болуымен қорытындыланады. Қысқаша айтқанда, оқиға болған жерді толық жан-жақты қараудың және процессуалдық түрде бекітудің сапалы түрде жүргізілуін қажет етеді.

Қылмыс болған жерді қарау кезінде табылған кісі мәйітін шебер, кәсіби түрде қараудың маңызы зор. Көп жағдайда оқиға болған жердегі кісі мәйітінің орналасу кейіпінің негізінде және оның айналасындағы заттардың орналасу тәртібіне көңіл аударып, қарау жүргізе отырып, ол мәйіттің қасақана өлтірілгенін, не өзіне-өзі қол жұмсағанын немесе қандай да бір бақытсыз жағдайдың салдары деген жорамалдар жасалады.

Алайда кей ретте аталған жорамалдарды жасауға мүмкіндік болмайды. Себебі қылмыскер мәйітті өзін-өзі өлтіргендей немесе бақытсыз жағдайдың нәтижесі секілді көрсетіп, қылмысты бүркемелейді. Сондықтан қылмыс болған жерге хабар бойынша жеткен тергеу қызметкерлері оқиғаның анық-қанығын жетік түсінбей тұрып, қателікке бой алдырмауы тиіс. Әдетте, оқиға болған жерде қарау жүргізуге тиісті қызметкерлерден осы процесс барысында өлген кісінің, яғни жәбірленушінің жеке басын анықтау талап етілмейді [2, 81].

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында мәйітті қарау кезінде келесі жағдайлар зерттелуі мүмкін. Оқиға жерінде мәйіттің жатысы жалпы қарауда мәйітті бекітуден тұрады, олар: оқиға жерінде қоршаған заттарға қатысты жалпы орналасуы, мәйіттің бөліктерінің жатысы. Мәйітті қарау кезінде оның жатыс жерінен объектіге — шығыс, терезе, жар, темір жолына, ағашқа және т.б. жақын орналасқанына бекітіледі. Мәйіттің оқиға жерінде алдыңғы жатқан жері өзгеруі мәйіттің іздерінен ауысқандығын білуге болады. Мәйіт жатқан затта мәйіттің үстінде ашық іздер қалады, яғни жатқан уақытта қан тамырларының қысылуы қан жүруіне кедергі келтіріп, қанның ұйылуы пайда болады. Осындай мәйіт іздері болмайды. Мәйітті қарауда, мәйіт жатысын зерттеуде, яғни еден, тас басқа да заттарда жатқанын қарап, осы заттармен салыстыру қажет. Егер де мәйіттен табылған жатыс іздері тері іздері арасында сәйкестік болмаған кезде, мәйіттің орнын ауыстырғанын екенін анық көреміз.

Оқиға болған жерде мәйіт киімнің сыртқы көрінісі мәйітті жалпы қараумен анықталады. Мәйіттің сыртқы көрінісі болған оқиғаның механизмін анықтауда қажетті рөл атқарады. Мысалы, жәбірленуші киімінің көрінісі дәлелдеуде зорлау одан кейін өлтіру ісі бойынша маңызы зор екені белгілі. Мәйіт киімінің сыртқы көрінісін қараудан кейін мәйіттің жатысын қарап, оны бекіту қажет. Осындай кезде мәйітті көтеріп, басқа орынға апару керек. Мәйітті аудару немесе айналдыруға болмайды, яғни мәйіт астындағы заттар орын ауыстыруы мүмкін. Мәйіт астындағы заттар іс бойынша қажетті болуы және жоғарыда

айтылғандай, мәйіт іздері негізінде мәйіттің жату жерінің ауысқандығы туралы шешім шығаруға болады [3, 29].

Тергеуші мәйітті оның үстіндегі зақымдарды қарау барысында оның денесін бөлек қарайды. Жынысы, жасы, бойы, шаш түсі, өлген адамның көзі анықталады; мінездемесі, деңгейі мен мәйіт зақымның пайда болуы (бұл сот-медициналық зерттеуде анықталады); тіс аппаратының жағдайы, бөліну болуы және мәйіттің үстіндегі зақымды киім үстіндегі зақыммен сәйкестендіруде олардың мөлшері мен орналасқан жері қаралуы қажет.

Мәйітті қарағанда оның жынысын, жасын, дене бітімін, дене және аяқ ұзындығын, бастың өлшемін, шаш, көз, тері түстерін, ерекше белгілерін (татуировка, операция іздері, қалдары, кәсіби ерекшеліктері, тіс жағдайы), мәйіт келбеті және мәйіттік белгілер жазылады. Оқиға болған жерді қарау кезінде мәйітке, оның киіміне және де басқа қылмыстық іздерді анықтау үшін көңіл бөлуі керек. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында мәйітке қатысты өлім неден болғанын анықтау үшін тергеуші міндетті түрде мәйітке қатысты сараптама тағайындайды. Осы сараптама арқылы өлім келу уақыты, мәйітке қатысты ішкі және сыртқы зақымдар, олардың механизмі мен пайда болуы, зақым келген құралдың кейінгісі мен оларды келтіру уақыты, мәйітте күрес немесе өзін-өзі қорғау белгілері бар ма, өлгеннің қан тобы мен белгісін білуге, жәбірленуші өлгенге дейін алкоголь ішімдіктерін ішті ме және басқа да мәліметтерді анықтауға көмек көрсетеді.

Адам өлтіру қылмыстарын тексергенде көбінесе мынадай сараптама түрлері тағайындалады:

- өлікті сот-медициналық сараптау;
- заттық дәлелдемелерді сот-медициналық сараптау;
- сот-химиялық, биологиялық сараптама;
- сот-психологиялық сараптама;
- сот-психотраиялық сараптама;
- криминалистикалық сараптама (тросологиялық, баллистикалық, жазутанымдық және т. б.);
- микрообъектілерді зерттеу сараптамасы.

Әйел мәйіті табылған уақытта сараптама өлген әйел адам екіқабат болды ма, болса, екіқабат мерзімі қандай; өлгенге дейін аборт жасауға әрекет жасады ма немесе өлгенге дейін жыныстық қарым-қатынасқа түсті ме және басқа да белгілерін анықтауға; жұқпалы аурулар белгілері бар ма екенін анықтайды. Сараптама тағайындау кезінде алдына қоятын сұрақтары мәйіттің іс бойынша нақты жағдайға байланысты, ең бірінші орында өлім келу әдісіне байланысты қойылады. Мәселен, қылқындыру туралы шарасын шығару кезінде тергеуші сараптама көмегімен тыныс алу жолдарын соның ішінде қайсысын механикалық әсер етуде өлім келді ме; өлім жәбірленуші бетіне жұмсақ затты немесе жастық қоюдан келді ме және т. б. сұрақтарды шешуге шешеді. Өлгеннің денесінен сараптама жүргізуде мәйіттен оқ, картель алынуы мүмкін. Осылардың арқасында заттар қолданылған қару мен оны қолданған адамның жеке басын анықтау мақсаты көзделеді.

Сот-медициналық сараптама көмегімен тергеуші өлгеннің асқазанында бар затты анықтайды. Осы арқылы өлім келуі тамақ ішкен соң қай уақыттан кейін болғанын, куәлардың жауаптарын тексеруге, жәбірленуші өлім келген күні әрекетіне қатысты жаңа мәліметтер анықтауға көп көмек аламыз.

Сойылған мәйіт және оның бөліктерін, жаңа туған мәйітті табуда сараптама тағайындаудың өзіндік ерекшелігі бар. Тергеуші табылған дене бөліктерінің адам немесе жануарға тән екенін анықтауда оны сараптама тағайындау көмегімен ғана шешеді; табылған бөліктер бір адамға немесе бірнеше адамға қатысты ма; мәйітті бөлектеу әдісі қандай және зерттелуге берілген құралмен бөлектенді ме? Сарапшы-маман жәбірленушінің бойын, жасын, жынысын анықтауда оған хирургиялық операция жасалды ма, қандай аурумен ауырды; жәбірленушінің әдеті мен жұмыспен айналасқаны көрсетілетін, жәбірленушінің жеке ерек-

Адам өлтіру қылмысын тергеудегі оқиға болған жерді қарау мен сараптама ...

шеліктері мен белгілері бар ма? Сот дәрігері патолог-анатоммен бірге, қажет болған кезде криминалист-трасологпен бірге мәйітті бөлектеген тұлға, анатомияда көрсетілген өнері болды ма (хирург-дәрігер, ет сатушысы және т. б.).

Тергеуші сарапшыға қылмыстық істің қажетті құжаттарымен бірге, мәйіттің өзін береді. Сарапшыға қажет болған кезде өлген адамға қатысты бұрынғы ауру тарихы, әртүрлі медициналық мәлімет және т. б. көшірмесі беріледі. Өлім туралы ісі бойынша мәйітті сот-медициналық зерттеуге тергеушінің қатысуы қажеттілігі зор болады [4, 29].

Сот-медициналық сараптама келесі сұрақтарды шешеді: өлім келген уақыты мен оның келу белгілері; мәйіттің денесінде табылған жарақаттар өмірінде қайсысы болғаны және өлтіру кезінде қайсысы болды және қандай ретте; қандай құралмен жарақат салынды, сарапшыға берілген құрал болуы мүмкін бе, жәбірленушіге келтірілген жарақат кезінде қандай жағдайда болды?; жәбірленуші өлу алдында алкоголь ішімдіктерін немесе есірткі заттарын қолданды ма?, қолданса, қандай зат, қандай мөлшерде, өлім келу алдында қанша уақыт бұрын болған?. Сарапшыға бұдан басқа сұрақтар да қойылуы мүмкін.

Дәлелдемелік заттардың сот-медициналық сараптама тергеудің бастапқы және келесі сатысында тағайындалады — адам организмнен бөлінетін заттар мен бөліктер, яғни өлтіру құралы мен басқа заттарда, күдікті денесінде және киімінде, оқиға болған жерде қарау кезінде және мәйіттің үстінен табылған заттар жатады. Осы сараптама тағайындауда адамның заттарындағы қаны қай топқа жатқызылатыны, жыныстық белгілері, қан іздерінің пайда болуы анықталады. Шашты зерттеуде оның адам не жануарға тән екенін анықтайды, дененің қай бөлігінде өскенін, оның қай топқа жатқызылатынын, олар жұлынған ба, кесілген немесе түскен бе, жәбірленуші немесе өлімге күдіктінің шашына ұқсастығын анықтайды, кейде сараптама шаштың ластануына қарай оның маманына байланысты анықталуы мүмкін.

Өлтіру ісі бойынша криминалистикалық сараптамада сот-баллистикалық, трасологиялық, оның бөліктерінің бір бүтіндігі туралы, жазулық, қаруды зерттеу кең тараған түрі болып табылады. Атыс қаруын қолданып кісі өлтірілсе, оған тергеуші міндетті түрде баллистикалық сараптама тағайындау керек. Баллистикалық сараптама: зерттелуге берілген атыс қаруы адам өлтіруде оқиға болған жерден не мәйіттен алынған оқ па, осы атыс қаруынан атылған ба; қараумен табылған гильза, берілген қарудан атылған ба; осы қарудың өздігінен атылуы (крючокқа баспай) мүмкін бе; мәйітте, тірі адамдарда немесе басқа да объектіде жақын жерден атыс жүргізілген іздер бар ма; атыс қандай қашықтықта, қай жерден жүргізілді және т. б. сұрақтарды шешеді.

- сот-медициналық сараптамаға тапсырмалар беру;
- барлық табылған мәйіт бөлшегі бір адамға тән бе?, мәйіттің қандай бөлшектері жетіспейді;
- қайтыс болған адамның жасы, жынысы, ұлты немесе нәсілі кім екенін анықтау;
- мәйіт неден және қашан өлгенін анықтау;
- адамның тірі кезінде болған қандай жарақаттары бар, олардың сипаттамасы және қай жерде орналасқандығы;
- қаны қай топқа жатады?;
- қандай құралмен мәйіттің денесін бұзып бөлшектеген, осы дене бұзуынан ол адамға осы әрекетті жасауынан қандай адам деп баға беруге болады?;
- өлер алдында қандай тамақ ішкен, олардың арасында спирт ішімдіктері, есірткі немесе улы заттар бар ма?;
- мәйітті қалай өлтіргені жөнінде анықталып, сол адамның мәйіт табылған жерге келуі мүмкін деген болжам жасау;
- қылмыскердің жеке басы жөніндегі болжамдар жасалады.

Мәйітке келтірілген жарақат, белгілі бір адамнан алынған пышақ пен немесе басқа да сұқпалы-кесу не ұру-сындыру әрекеті арқылы келген-келмегенін кешенді сараптама (трасологиялық және сот-медициналық) тағайындау арқылы анықтауға болады.

Қазіргі кезде сараптамалық ұйымдарда сараптаманың әр түрін жасай береді. Соның ішінде ең көп таралғаны өлікті және тірі адамды сот-дәрігерлік сараптама жасау және адам организмінен бөлініп шыққан заттарды сараптамалау болып табылады. Тергеу тәжірибесінде криминалистикалық сараптама кеңінен қолданылады; жазу-сызу; құжаттарды криминалистикалық-техникалық зерттеу, трасологиялық, баллистикалық, дактилоскопия жасау және т. б. сараптаманың түрлері тағайындалады. Осылардың көбі ғылыми-зерттеу институттарында немесе соттық сараптама зертханаларында жүргізіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Когамов М.Ч. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан. Общая и Особенная части (извлечения). — Алматы: Жеті Жарғы, 2015. — 352 б.
2. А. Я. Гинзбург. Осмотр места происшествия. Освидетельствование. — Алматы, 1998. — С. 142.
3. Белкин Р.С. Криминалистика: Краткая энциклопедия. — М.: Большая Российская Энциклопедия, 1993. — 111 б.
4. Сот-медициналық сараптамаларын тағайындау бойынша Құқық қорғау органдарына әдістемелік ұсынымдар / Астана: ЖШС «Центр медицинских экспертиз и исследований». — Алматы: Альманах — безендіру, 2016 — 236 б.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены вопросы расследования убийств как особо тяжких преступлений, совершаемых против личности. Выделены основные особенности проведения следственных действий при расследовании убийств, таких как осмотр места происшествия, назначения экспертиз и вопросов, ставящихся перед экспертом по данной категории дел. В статье изложены основные задачи борьбы правоохранительных органов с такими уголовными правонарушениями как убийства. Также в статье освещаются особенности своевременной и качественной работы следователя при обнаружении и осмотре вещественных доказательств и правильном использовании научно-технических средств при их изъятии с места совершения преступления в ходе досудебного расследования.

RESUME

In article considers questions of crime investigation, as especially grave crimes committed against persons. Distinguishing main parts of holding investigative acts during murder investigations, such as crime scene searching, using of examinations and questions, giving before on this category of cases. In article given main tasks of fighting of law enforcement organs with such criminal offences as murders. The article also highlights the features of timely and high-quality work of the investigator by detecting and examining of physical evidence and the correct using of scientific and technical means when they are removed from the crime scene during the pre-trial investigation.

УДК 004.056.52

Мишковская В.В., доцент кафедры педагогики и теории управления, магистр юридических наук, подполковник полиции

(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

Некоторые вопросы осуществления информационной безопасности в Республике Казахстан

Аннотация. «Кто владеет информацией, тот владеет миром» — в этой фразе заложен глубокий смысл, ведь не имея в своем распоряжении информации о чем-то или о ком-то, данный объект невозможно будет контролировать, а тем более управлять им. Чем больше будет собрано информации, тем эффективнее будет контроль и управление. Но при этом нельзя забывать, что собранную информацию обязательно надо проанализировать, зачастую при анализе нам удастся отсеять искаженные, недостоверные сведения, необходимо внимательно относиться к информации в любой сфере деятельности. Информационная сфера активно влияет на состояние политической, экономической, оборонной и других составляющих безопасности нашей республики, поэтому законодательством Республики Казахстан предусматривается особый режим охраны сведений, которые затрагивают интересы как физических, так и юридических лиц.

Ключевые слова: органы внутренних дел, информация, информационные процессы, информационная безопасность, национальная безопасность, вмешательство в информационные процессы, искаженная информация.

На сегодняшний день состояние общества любого государства, в том числе и Республики Казахстан характеризуется зависимостью от различных информационных процессов. В тоже время необходимо помнить, что информация может нанести гораздо больший вред интересам человека, общества и государства, чем военные средства, и при гораздо меньших затратах. Возможность вмешательства в информационные процессы, или хранимые данные, может нанести вред стабильному развитию общества и внести определенную неразбериху. В качестве примера можно привести следующее:

– деятельность хулиганов, по звонкам высшим должностным лицам, и лидерам иностранных государств;

– обвинение в масштабном иностранном вмешательстве Российской Федерации в 58-е выборы президента Соединенных Штатов Америки, с целью влияния на ход и результаты выборов с поддержкой одного из кандидатов и дискредитацией другого. Выборы прошли в 2016 году, победу одержал Дональд Трамп, набрав 306 голосов выборщиков. Было развернуто межведомственное расследование Конгресса США и, не смотря на то, что данные обвинения не были доказаны, многие высокопоставленные политики в своих выступлениях оговаривают воздействие РФ на проведение и результат выборов;

– искаженная информация по операциям, проводимым Российской Федерацией в Сирии;

– недостоверная информация по совершению или расследованию уголовных правонарушений (пьяная потасовка в городе Караганда в новогоднюю ночь в 2019 году вызвала мощный резонанс, так как из за недостоверной информации в социальных сетях, общественность решила, что конфликт возник на национальной почве, но если обратить внимание на тот факт, что потасовка произошла между двумя компаниями, в каждой из которых присутствовали представители разных национальностей, то можно сделать вывод, что драка не носила межнационального характера) и т. д.

Недостоверная информация зачастую мешает, как развитию положительных дипломатических отношений в государствах, так и в расследовании уголовных правонарушений и несет в себе в первом случае — разногласия и вводимые санкции, во втором — увеличение объема работы сотрудников правоохранительных органов и дополнительные противоправные действия со стороны граждан.

Все это влечет за собой необходимость формирования целостной системы обеспечения информационной безопасности, как на государственном уровне, так и на уровне организаций, и отдельных лиц [1].

Причины возникновения угрозы информационной безопасности в современном Казахстане, выражены, на фоне динамично развивающихся рыночных отношений, и как следствие, появление транснациональной преступности — угрозы экономической безопасности. Кроме того, угрозу информационной безопасности все активнее и активнее начинает представлять международный терроризм, где основными целями является дезорганизация государственного управления, нанесение экономического и политического ущерба, нарушение устоев общественного устройства.

При этом стоит отметить, что защиту информации не стоит сужать только до защиты компьютерной информации, так как данная проблема носит комплексный характер, в ней можно выделить 4 аспекта: законодательный; административный; процедурный; программно-технический. Руководством различных стран уже предприняты определенные правовые и организационные меры по осуществлению информационной безопасности. В частности, сформированы правовые и организационные механизмы защиты конфиденциальной информации и противодействия угрозам информационной безопасности со стороны криминальных группировок [2].

Институт информационной безопасности в Казахстане рассматривается как неотъемлемая часть национальной безопасности и трактуется как состояние защищенности информационного пространства Республики Казахстан, а также прав и интересов человека и гражданина, общества и государства в информационной сфере от реальных и потенциальных угроз, при котором обеспечивается устойчивое развитие и информационная независимость страны.

В соответствии с положениями Закона Республики Казахстан от 6 января 2012 года № 527-IV «О национальной безопасности Республики Казахстан» информационная безопасность обеспечивается решениями и действиями государственных органов, организаций, должностных лиц, направленными на:

- 1) недопущение информационной зависимости Казахстана;
- 2) предотвращение информационной экспансии и блокады со стороны других государств, организаций и отдельных лиц;
- 3) недопущение информационной изоляции Президента, Парламента, Правительства и сил обеспечения национальной безопасности Республики Казахстан;
- 4) обеспечение бесперебойной и устойчивой эксплуатации сетей связи в целях сохранения безопасности Республики Казахстан, в том числе в особый период и при возникновении чрезвычайных ситуаций природного, техногенного характера, карантинных, иных чрезвычайных ситуаций;
- 5) выявление, предупреждение и пресечение утечки и утраты сведений, составляющих государственные секреты и иную защищаемую законом тайну;
- 6) недопущение информационного воздействия на общественное и индивидуальное сознание, связанного с преднамеренным искажением и распространением недостоверной информации в ущерб национальной безопасности;
- 7) обнаружение и дезорганизацию механизмов скрытого информационного влияния на процесс выработки и принятия государственных решений в ущерб национальной безопасности;

8) поддержание и развитие эффективной системы защиты информационных ресурсов, информационных систем и инфраструктуры связи, в которых циркулируют сведения, составляющие государственную, коммерческую и иную защищаемую законом тайну [3].

В осуществлении процесса обеспечения информационной безопасности нашего государства участвует достаточно большое количество государственных органов и служб, где одним из немаловажных субъектов являются органы внутренних дел.

Органы внутренних дел Республики Казахстан находятся в состоянии информационной борьбы, как с национальными, так и транснациональными преступными сообществами, специфическим содержанием и основной формой ведения которой являются информационная борьба с использованием информационно-вычислительных и радиосредств, средств радиотехнической разведки, и иных информационных систем, комплексов и средств [4]. Для обеспечения работы такого рода необходимы сотрудники новой формации, с достаточными знаниями в инновационной сфере.

В свете выдвижения данных приоритетов, Первый Президент Республики Казахстан Н. Назарбаев в своем Послании народу Казахстана от 10 января 2018 года «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции» оговорил «...Необходимо обновить программы обучения в техническом и профессиональном образовании с привлечением работодателей и учетом международных требований и цифровых навыков <...> В высшем образовании нужно увеличить число выпускников, обученных информационным технологиям, работе с искусственным интеллектом и «большими данными» <...> Внедряя новые технологии, государству и компаниям следует обеспечивать надежную защиту своих информационных систем и устройств. Сегодня понятие кибербезопасности включает в себя защиту не просто информации, но и доступа к управлению производственными и инфраструктурными объектами...» [5].

В данный момент законодательством Республики Казахстан предусматривается особый режим охраны сведений, которые затрагивают интересы как физических, так и юридических лиц.

В перечень основных нормативно-правовых актов, в содержании которых отражены вопросы, связанные с осуществлением информационной безопасности, можно отнести следующие:

– Закон Республики Казахстан «О государственных секретах» от 15 марта 1999 года № 349-І — определен правовой режим охраны государственных секретов;

– Закон Республики Казахстан «Об информатизации» от 24 ноября 2015 года № 418-V — оговаривается реализация комплекса правовых, организационных и технических мероприятий, направленных на сохранность объектов информатизации, предотвращение неправомерного или непреднамеренного доступа или воздействия на них [6];

– Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года — имеют место нормы, устанавливающие ответственность за правонарушения в сфере компьютерной информации;

– Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V — тайна следствия и тайна постановления приговора, а также тайна переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных отправлений. Никто не вправе собирать, хранить, использовать и распространять информацию о частной жизни лица без его согласия, кроме случаев, предусмотренных законодательством РК. Информация о частной жизни лица, полученная в порядке, предусмотренном Уголовно-процессуальным кодексом, не может быть использована иначе как для выполнения задач уголовного процесса [7].

– Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть) от 27 декабря 1994 года — служебная или коммерческая тайна охраняется законом. В случае, когда информация имеет действительную или потенциальную коммерческую ценность в силу неизвестности ее тре-

тьим лицам, к ней нет свободного доступа на законном основании и обладатель информации принимает меры к охране ее конфиденциальности [8];

– Кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс)» от 25 декабря 2017 года № 120-VI — налоговая тайна. Налоговую тайну составляют любые полученные налоговым органом сведения о налогоплательщике (налоговом агенте), за исключением сведений, указанных в Налоговом кодексе Республики Казахстан [9];

– Конституционный Закон Республики Казахстан «О выборах в Республике Казахстан» от 28 сентября 1995 года № 2464 – тайна голосования. Голосование на выборах Президента, депутатов Парламента и маслихатов, членов иных органов местного самоуправления Республики является тайным, исключая возможность какого бы то ни было контроля за волеизъявлением избирателей [10];

– Закон Республики Казахстан «О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан» от 31 августа 1995 года № 2444 – банковская тайна. Банковская тайна включает в себя сведения о наличии, владельцах и номерах банковских счетов депозиторов, клиентов и корреспондентов банка, об остатках и движении денег на этих счетах и счетах самого банка, об операциях банка (за исключением общих условий проведения банковских операций), а также сведения о наличии, владельцах, характере и стоимости имущества клиентов, находящегося на хранении в сейфовых ящиках, шкафах и помещениях банка [11];

– Закон Республики Казахстан «Об адвокатской деятельности и юридической помощи» от 5 июля 2018 года № 176-VI – адвокатская тайна. Адвокаты, их помощники и стажеры, работники президиума коллегии адвокатов, юридической консультации, адвокатской конторы не вправе разглашать, а также использовать в своих интересах или интересах третьих лиц какие-либо сведения, полученные в связи с оказанием юридической помощи [12].

Учитывая все вышесказанное можно прийти к следующим выводам:

1. Органы внутренних дел является частью механизма обеспечения информационной безопасности, и реализации положений, указанных в ряде нормативно-правовых актов Республики Казахстан, так как угрозой информационной безопасности являются не только иностранные государства и террористические организации, но и организованная преступность. И основными направлениями реализации органами внутренних дел национальных интересов в сфере информационной безопасности, являются обеспечение реализации права граждан на информацию, обеспечение функционирования информационной инфраструктуры, противодействие распространению опасной и вредной информации.

2. Проблема информационной безопасности носит комплексный характер, и меры по ее защите должны применяться на таких уровнях, как административном, процедурном, законодательном, так и техническом.

3. В рамках реализации права граждан на получение информации о деятельности органов внутренних дел и органов исполнительной власти, в данный момент имеются множественные нарушения, которые отчасти обусловлены низкой правовой активностью граждан, и массовостью данного явления. Пришло время, когда необходимо очень внимательно относиться к информации в любой сфере деятельности, так как в социальных сетях много искаженной информации, и зачастую мы с вами становимся жертвами этой недостоверной информации. В связи с этим, правительство нашей республики совместно с учеными достаточно остро ставят вопросы в области информационной безопасности, и как вы заметили ранее по законодательной базе, нормы правовых актов в данном вопросе постоянно прорабатываются, что свидетельствует о постоянном совершенствовании механизма информационной координации.

Список использованной литературы:

1. Бачило И.Л. О концепции развития информационного законодательства // Административное и административно-процессуальное право. Актуальные проблемы. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. С. 177–198.

2. Генне О.В. Основные положения стеганографии // Защита информации Конфидент. — 2000. — № 3. С. 20-25.

3. Закон Республики Казахстан «О национальной безопасности Республики Казахстан» от 6 января 2012 года № 527-IV (с изм. и доп. по сост. на 28.12.2018 г.) // <https://online.zakon.kz>

4. Величко М.Ю. Организационное обеспечение информационной безопасности в деятельности органов внутренних дел (теоретико-правовой аспект) / М.Ю. Величко // Противодействие легализации преступных доходов: Сб. науч. трудов. — М.: РИО АЭБ МВД России, 2007. С. 185.

5. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 10 января 2018 г. «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции» // <http://www.akorda.kz>

6. Закон Республики Казахстан «Об информатизации» от 24 ноября 2015 года № 418-V (с изм. и доп. по сост. на 11.04.2019 г.) // <https://online.zakon.kz>

7. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V (с изм. и доп. по сост. на 01.04.2019 г.) // <https://online.zakon.kz>

8. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть) от 27 декабря 1994 года (с изм. и доп. по сост. на 02.04.2019 г.) // <https://online.zakon.kz>

9. Кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс)» от 25 декабря 2017 года № 120-VI (с изм. и доп. по сост. на 16.04.2019 г.) // <https://online.zakon.kz>

10. Конституционный закон Республики Казахстан «О выборах в Республике Казахстан» от 28 сентября 1995 года № 2464 (с изм. и доп. по сост. на 28.12.2018 г.) // <https://online.zakon.kz>

11. Закон Республики Казахстан «О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан» от 31 августа 1995 года № 2444 (с изм. и доп. по сост. на 02.04.2019 г.) // <https://online.zakon.kz>

12. Закон Республики Казахстан «Об адвокатской деятельности и юридической помощи» от 5 июля 2018 года № 176-VI (с изм. от 21.02.2019 г.) // <https://online.zakon.kz>

ТҮЙІН

Ақпарат адамның, қоғамның және мемлекеттің мүдделеріне әскери техникаға қарағанда әлдеқайда көп зиянын тигізуі мүмкін және біз осы сенімсіз ақпараттың құрбаны болудамыз. Осыған байланысты біздің мемлекетімізде ақпараттық үйлестіру тетігі үнемі жетілдірілу үстінде.

RESUME

Information can do much more harm to the interests of a person, society and the state than military means, and often you and I become victims of this unreliable information. In this regard, the information coordination mechanism is constantly being improved in our republic.

УДК 343.13

Нурғалиев Б.Б., заместитель начальника кафедры уголовного процесса, кандидат юридических наук, подполковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

Новеллы уголовно-процессуального законодательства Республики Казахстан и его совершенствование (окончание)*

Аннотация. В настоящей статье рассмотрены вопросы модернизации процессуальных основ правоохранительной деятельности по основным направлениям состязательности уголовного процесса, где существенные изменения коснулись действующей системы уголовного процесса. Рассмотрены положения о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам упрощения порядка санкционирования ходатайств следственными судами, самостоятельности адвокатской деятельности по сбору доказательств в досудебном производстве, что способствовало усилению состязательного процесса на досудебных стадиях уголовного процесса и своевременному сбору необходимых для разрешения дела документов, и, несомненно, данные обстоятельства — очередной шаг, который приблизит Уголовно-процессуальный кодекс Казахстана к базовым принципам развитых европейских стран.

Ключевые слова: досудебное производство, ходатайство следователя, негласные следственные действия, оперативно-розыскная деятельность, расширение прав стороны защиты.

Генеральной прокуратурой Республики Казахстан в 2017 г. был представлен законопроект «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам модернизации процессуальных основ правоохранительной деятельности».

Как известно, прокуратура до внесения изменений и дополнений в законодательные акты применяла 4 санкции, которые также были отданы суду. Это:

- залог;
- освидетельствование;
- получение образцов;
- негласные следственные действия.

Законом были предусмотрены существенные изменения действующей системы уголовного процесса, в т. ч. передача всех санкций суду. Генпрокуратура инициировала передачу судьям санкций на залог, (принудительное освидетельствование, отбор образцов) с чем я категорически не согласен, а также на негласные следственные действия (НСД).

Ходатайство следователя о санкции теперь направляются прямо в суд.

Прокурору направляется копия ходатайства и у него теперь имеется больше времени, чтобы выявить нарушение закона. Соответственно, он сможет своевременно проинформировать судью, внести ходатайство о проведении судебного заседания по санкционируемому действию либо принять меры прокурорского реагирования, в т. ч. в трехдневный срок направить ходатайство в апелляционную инстанцию об отмене постановления следственного судьи.

* Начало см.: Хабаршы — Вестник Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова. — 2019. — № 1. — С. 55–58.

– Упростился и сам порядок санкционирования. Через прокурора в суд направляются только 3 санкции — взятие под стражу, домашний и экстрадиционный аресты. Эти санкции рассматриваются с обязательным проведением судебного заседания. Если будут ходатайства сторон, то все остальные санкции также рассматриваются в судебном заседании.

– Данные меры максимально ограничивают свободу и личную неприкосновенность граждан. Именно поэтому прокуратура будет выступать дополнительным фильтром защиты прав участников процесса. Исключена стадия согласования с прокурором решений о санкционировании, за исключением, применения меры пресечения содержания под стражей и домашнего ареста, которое требуется согласовать в рабочем порядке с прокурором.

– Сокращены с 3 до 1 суток сроки рассмотрения следственным судьей ходатайств о санкционировании: запрета на приближение, временного отстранения от должности, депонирования показаний, эксгумации и т. д.

– В законодательстве развитых стран санкционирование действий, затрагивающих права и свободы человека, всецело передано в компетенцию суда [1].

Законом существенно предусматривается также снижение давления на бизнес.

– Так, введено уведомление собственника о временном ограничении на распоряжение имуществом и обязанность следователя по истечении 10 суток снять ограничение, если он не принял решение об обращении к следственному судье за санкцией на арест имущества.

– Отсутствие механизма защиты прав собственников или законных владельцев приводило к ущемлению прав и законных интересов не только подозреваемых или обвиняемых, но и других лиц, не вовлеченных в сам процесс, поскольку закон в некоторых случаях предусматривает возможность наложения ареста и на имущество таких лиц.

В частности, по экономическим преступлениям предлагалось не брать под стражу. Однако, это не коснулось рейдерства, подделки денег, контрабанды, финпирамид и ОПГ. Это все предлагалось с целью повышения состязательности сторон. Расширились полномочия защитников, которые через судью могут заставлять следователей проводить нужные им осмотры, обыски, эксгумации и другие действия [2].

Другой момент, отраженный в законе, это уведомление лица о проведении в отношении него НСД.

Законом предусмотрены обязанность органов досудебного расследования не позднее шести месяцев с момента вынесения итогового решения по уголовному делу уведомлять лиц о проведенных в отношении них НСД. Это дает им возможность последующего обжалования действий полиции в суд.

Данная норма введена для обеспечения государством конституционных гарантий о том, что каждый имеет право на неприкосновенность частной жизни, личную и семейную тайну, защиту своей чести и достоинства. Уведомление о проведении негласных действий, срок которого возможно продлевать с санкции следственного судьи до принятия по делу окончательного решения. Тем, кого прослушивали, за кем следили, органы расследования будут сообщать об этом. Чтобы они могли подать в суд, если делалось это необоснованно. Если судом будет установлено, что производство НСД было незаконным, лицо имеет право обратиться в суд для защиты своих прав, а также возмещения вреда в порядке ст. 38 УПК. Такого права у наших граждан никогда не было. Главная цель — повышение защиты конституционных прав человека. Теперь органы расследования и суды теперь будут более серьёзно планировать, назначать или нет негласные следственные действия. На практике случается, что подозреваемые сами уже приходят и спрашивают у следователя, а почему идет прослушка, вот мы это почувствовали и т. д.

Прежде чем закладывать эту норму в законопроект, был изучен мировой опыт в этой области. К примеру, законодательство Германии предусматривает обязательное уведомле-

ние лиц, в отношении которых проводились «тайные мероприятия». О проведении «тайных мероприятий» полиция обязана сообщить лицам, за которыми она следила, когда это может быть сделано без угрозы расследованию, общественной безопасности, жизни или здоровью граждан, а также возможности дальнейшего использования служащего, ведущего скрытое расследование.

Наряду с ними, законом внесены поправки в Закон «Об оперативно-розыскной деятельности». Сейчас перечень специальных оперативных мероприятий можно существенно ограничить. Остались только тяжкие, особо тяжкие преступления и ряд дел средней тяжести.

Относительно расширения прав стороны защиты следует отметить о внесенных в закон изменений в редакцию ст. 296 УПК с введением так называемого «обмена информацией», который заключается в предоставлении стороной защиты дополнительных доказательств либо другой информации органу досудебного производства в стадии завершения ознакомления с материалами дела.

Данное действие обязывает лицо, осуществляющее уголовный процесс, приобщить их к материалам дела. Оценка этим материалам, представленным стороной защиты, будет дана судом. Если представленные материалы стороной защиты свидетельствуют о необходимости продолжения досудебного производства, то лицо, ведущее уголовный процесс, может провести дополнительные следственные действия [3].

Таким образом, данная норма способствует обеспечению полноты и всесторонности досудебного производства. Предложено признать недопустимыми те доказательства, которыми стороны располагали на момент ознакомления с материалами дела, но были сокрыты сторонами при взаимном обмене. Исследование всех имеющих значение для дела доказательств до завершения ознакомления сторонами обвинения и защиты направлено на защиту прав граждан, вовлеченных в орбиту уголовного судопроизводства еще на досудебной стадии.

И последнее. По моему глубокому убеждению, в республике мы рано приступили к применению международных стандартов в правосудии, в процессуальной деятельности, не реформировав в корне всю правоохранительную систему. Все эти нововведения дают существенный сбой ввиду глубокой коррумпированности всех ее звеньев. Такие сбои дают о себе знать в России, Украине и у нас. Лучше работает это в Грузии и странах Прибалтики. Потому что там реформа прошла на корню. Мы же провели лишь частичную модернизацию и доложили об этом во все международные организации. Органы досудебного расследования, к тому же, работают по старинке, в невыносимых условиях, со старой компьютерной техникой, без помощников. По старинке допрашивают, проводят очные ставки, с большим количеством уголовных дел. Удручает положение и с неквалифицированными кадрами.

Список использованной литературы:

1. Сактаганова Л. Совершенствуя уголовно-процессуальное законодательство https://online.zakon.kz/Document///?doc_id=36063343#pos=1;-117
2. Ахметжанов М. Поправки по вопросам модернизации процессуальных основ правоохранительной деятельности // hmb.kgd.gov.kz/ru/news/popravki-po-voprosam-modernizacii-processualnyh-osnov-pravoohranitelnoy-deyatelnosti-9-21495
3. Агыбаева Л.А. Реформирование уголовного процесса <https://sud.gov.kz/rus/content/reformirovanie-ugolovnogo-processa>

Түйін

Ғылыми мақалада қылмыстық процестің қолданыстағы жүйесіне қатысты елеулі өзгерістер енгізілген құқық қорғау қызметінің процестік негіздерін модернизациялаудың мәселелері қаралады.

RESUME

This scientific article deals with the modernization of the procedural foundations of law enforcement, where significant changes have affected the current system of criminal procedure.

ӘОЖ 343.4

Н.С. Сембиев, қылмыстық құқық және криминология кафедрасының аға оқытушысы, полиция майоры

(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Алаяқтыққа қарсы іс-қимылдың қылмыстық-құқықтық және криминологиялық шараларды жетілдірудің өзекті проблемалары

Аннотация. Алаяқтық — қоғамдық қауіптілігі ақыл-есі дұрыс, қылмыстық жауапкершілік жасына жеткен кез келген адамға анық қылмыс. Өйткені алаяқтық объектісінің белгілеріне және алаяқтықтың объективті жағына сәйкес келетін барлық іс жүзіндегі мән-жайды сезінетін субъект өзінің әрекетінің қоғамдық қауіптілігін де сезінеді, алаяқтық туралы істер бойынша қоғамдық қауіптің санасын белгілеу туралы мәселе туындамайды. Алаяқтың пайдалылығына мазмұнына өзінің әрекеттерінің қоғамдық қауіптің сипаттамасы ғана емес, жәбірленушіге нақты мүлкілік зиян келтіру түріндегі қоғамға қауіпті зардаптарының себепті байланысының дамуын және болуын алдын ала білу де кіреді. Қылмыскер шындықты бұрмалау немесе шындық туралы үндемеу арқылы алдайтынын сезінеді, осылайша жәбірленушіні шатастыратынын алдын ала біледі, соның нәтижесінде ол оған мүлкі немесе мүлкіке құқықты береді.

Түйін сөздер: алаяқтық, қарсы іс-қимыл, виктимология, алдын алу шаралары, ескерту, мақсат, қоғамға қауіптілік, иелену.

Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес жалпыға танылған қағидаттары және нормалармен еліміздің құқықтық жүйесінің жұмыс істеуін қамтамасыз ететін қолданыстағы заңнама одан әрі дамытуды кезең-кезеңмен жетілдіруді, қажет болғанда қоғамды одан әрі демократияландыру талаптарына және оның әлеуметтік-экономикалық міндеттеріне жауап беретін жаңа нормативтік құқықтық актілер қабылдауды қажет етеді [1].

Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша алаяқтыққа қарсы күрестің проблемаларын зерттеу алаяқтық туралы қылмыстық-құқықтық нормалар жетілдіруді қажет ететінін көрсетті. Осы кіші бөлімде біз осы саладағы қазіргі таңда проблемаларға талдау жасаймыз.

Олардың бірі компьютерлік алаяқтықтың қарқынды өсуі болып табылады. Ауқымы бойынша олар тез дамитын қылмыстық индустрияға айналуға, мұнда жеке адамдар да, қылмыстық топтар да жұмыс істейді. Ұйымдасқан топтар компьютерлік алаяқтықты заңсыз дамудың ірі көзі ретінде қарастырады, өйткені компьютерлік алаяқтық арқылы ұрлықтың өзге нысандарынан гөрі айтарлықтай мол пайда табуға болады.

Қазақстанның компьютерлік алаяқтыққа қарсы күрестегі қазіргі қолданыстағы қылмыстық заңнамасының нормасы қылмысқа қарсы іс-қимылдың қазіргі кездегі қажеттіліктеріне жауап бермейді. Осы құрамда компьютерлік ақпаратты манипуляциялау деп алаяқтықтың мақсатына қол жеткізу үшін оны модификациялауды, не болмаса жаңа компьютерлік ақпаратты құқыққа қарсы құруды түсіну керек.

Алаяқтыққа қарсы күрестің құқық қолдану практикасын зерттеу, сондай-ақ алдау және сенімге қиянат жасау сияқты алаяқтық әрекет жасаудың тәсілдерін білмеумен байланысты бірқатар проблеманы анықтады. Қолданыстағы заңнамада алаяқтықтың толық ашылған анықтамасы берілмеген.

Алаяқтыққа қарсы күрес проблемаларын зерттеу тіркелген алаяқтықтың және 2014–2018 жылдары тіркелген жалпы қылмыстылық бойынша алаяқтықтың үлес салмағы динамикасында тұрақты өсу үрдісі байқалатынын көрсетті. 2014 жылы жасалған алаяқтықтың саны 8828 факті тіркелді, ал 2018 жылы алаяқтықтың 10180 фактісі тіркелді [2].

Сонымен қатар зерттеу процесінде алаяқтық әрекеттердің саны мен шектен шығуы экономикалық айналымның дамуымен өсіп келеді деген тезис расталды. Қазақстанда нарықтық экономиканың одан әрі дамуына қарай алаяқтықтың саны өсіп, олар одан әрі түрлене беретін болады деп негізді ұйғарым жасауға болады. Сондықтан алаяқтықты ескертуге кешенді тәсілдер қажет.

Алаяқтыққа қарсы күрестің арнайы криминологиялық шараларының кешенін қарастыра отырып, алаяқтық әрекеттерді ескерту жөніндегі ең нәтижелі арнайы шаралар арнайы деректер базасын пайдалана отырып, алаяқтықты ескерту, анықтау, ашу және тергеу жөніндегі құқық қорғау органдарының жұмысын күшейту және мамандануы болуы тиіс екенін атап өткен жөн. Сарапшылардан алынған интервьюді ескере отырып, шаралардың осы тобын қарастырып, қоғамдық қауіпсіздік, криминалдық полиция, ұйыдасқан қылмысқа қарсы күрес жөніндегі бөліністердің, сондай-ақ алаяқтықты анықтауға және ашуға маманданушы қаржы полициясының қызметкерлерінен арнайы топтар құру ұсынылады. Осы топтар қоғамдық қауіпсіздік, криминалдық полиция, ұйыдасқан қылмысқа қарсы күрес жөніндегі бөліністердің алаяқтық әрекеттерді ескерту жөніндегі қызметті үйлестіру орталығы болуы тиіс.

Сонымен қатар құқық қорғау органдарының және қаржы полициясы бөліністерінің тергеу бөлімшелерінің құрамында алаяқтықтың сараланған және аса сараланған түрлерін тергеуге маманданған тергеушілерді бөліп алу қажет. Бұл тергеушілер алаяқтықты ескерту, анықтау және ашу тиімділігін арттыру мүддесінде құрылған құқық қорғау органдары мен қаржы полициясы қызметкерлерінің арнайы топтарымен ұдайы ынтымақтастықта болуы тиіс. Бұл ретте тек аудан, облыстар арасында ғана емес, сонымен қатар мемлекеттер арасында да алаяқтық жасаудың жаңа тәсілдері туралы хабардар болу қажетті шарт болуы керек. Бұл алаяқтыққа қарсы күрес және оны ескерту бойынша оны көрші өңірлерде жасау тәсілдері туралы кәсіпорындар мен азаматтардың уақытылы шаралар қабылдауына ықпал ететін болады. Ұсынылып отырған меншікке және экономикалық қызмет саласына алаяқтық қол сұғушылықты ескерту жөніндегі үйлестіру орталықтарының мамандануы және оларды алаяқтыққа қарсы күрестің нәтижелілігін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік береді.

Біздің пікірімізше, алаяқтықты ескерту жөніндегі ең тиімді шаралардың екінші тобы қолма-қол ақшасыз, оның ішінде пластикалық карталар арқылы халықпен есеп айырысуға көшу болуы тиіс. Бұл бағыт алаяқтық әрекеттің қазіргі тәсілдерін ескертуде өте тиімді екенін даусыз және оны барынша дамыту қажет. Алайда бұл ретте қолма-қол ақшасыз есеп айырысу құралдарын енгізу алаяқтықтың дәстүрлі тәсілдерін ығыстыра отырып, қолма-қол ақшасыз есеп айырысу құралдарын пайдалана отырып, жасалатын жаңа түрлерін туындататынын ұмытуға болмайды [3].

Маңыздылығы бойынша алаяқтықты ескерту жөніндегі шаралардың келесі тобы ескерту қызметі түріндегі құқық қорғау органдары мен соттардың бұқаралық ақпарат құралдарымен байланысын жақсартуға бағытталған шаралар болуы тиіс.

Зерттеу: алаяқтық әрекеттерді ескерту ісіндегі құқық қорғау органдарының бұқаралық ақпарат құралдарымен ынтымақтастығы едәуір нәтиже беретінін көрсетті. Сарапшылардан алынған интервью алматылықтарды құмар ойындар мен лотореяларға тартудың кең

таралған тәсілдері және осы алаяқтық тәсілдің құрбандары туралы телехабарлар сериясынан кейін Алматы қаласында алаяқтық әрекеттері айтарлықтай азайғанын көрсетті.

Алаяқтықты ескерту, анықтау және ашу жөніндегі маманданған топтар құқық қорғау органдарының тергеу бөліністерімен бірге алаяқтықты ескерту жөніндегі арнайы бағдарламалар әзірлеуі тиіс, бұл ретте БАҚ-ты пайдаланған жөн. Бұл бағдарламалар алаяқтықтың дәстүрлі, сондай-ақ платикалық карталармен және қолма-қол ақшасыз төлем құралдарымен жасалатын, компьютерлік және алаяқтық әрекеттердің басқа жаңа түрлерін ескерту мәселелерін қамтуы тиіс.

Алаяқтықты ескертудің басқа да арнайы шараларына алаяқтық үшін жауапкершілік туралы қылмыстық заңнаманы жетілдіру; халыққа алаяқтықтың ең көп тараған түрі туралы хабарлау; құқық қорғау органдарының алаяқтыққа қарсы күрес жөніндегі арнайы іс-шарасын жүргізуі; құқық қорғау органдарының техникалық жаракталуын жақсарту жатады.

Алаяқтық үшін жауапкершілік туралы қылмыстық заңнаманы жетілдіру — шынында да, алаяқтықты ескертудің маңызды бағыты. Осыған байланысты алаяқтыққа қарсы күрестің қылмыстық-құқықтық аспектілерін жан-жақты қарастыру керек.

Алаяқтықтың ең көп таралған түрі туралы халықты ақпараттандыру, жоғарыда айтылғандай, осы әрекеттерді ескерту ісінде айтарлықтай пайда әкеледі. Ол құқық қорғау органдарының БАҚ-пен ынтымақтастықтың маңызды бағыттарының бірі болуы тиіс.

Виктимологиялық алдын алу алаяқтықтың алдын алу шаралары жүйесінде алдыңғы орынның бірін алады. Оның мақсаты криминалдық қауіп көзіне әлеуетті құрбанның түсуіне қарсы тиімді іс-қимыл жасау және оның өзінің мінезінің виктимогендік жақтарын жою жолымен жалпы және жеке алдын алу жүргізу арқылы құқық қорғау органдарының детерминделген алдын алу қызметінің қылмыстың ерте бастан алдын алу сатысында қазіргі криминалдық қауіпті жоюға бағытталған виктимге қарсы қауіпсіздік шараларын қабылдау болып табылады.

Бұл ретте алаяқтықтың виктимологиялық алдын алу иесі мүлкінің сақталуына қауіп төндіретін және алаяқтық жасауға негіз болатын виктимді мінез-құлықты қалыптастыратын фактор, мән-жай, жағдайды анықтауға, жоюға немесе бейтараптандыруға; мүлік иелерінің арасында тәуекел топтарын анықтауға және олардың виктимге қарсы мінез-құлқын қалпына келтіру немесе жандандыру мақсатында оларға жария да, жеке де ден қою жолымен ықпал етуге бағытталған виктимологиялық алдын алудың түрі болып табылады, сондай-ақ алаяқтықпен байланысты қылмыстардан азаматтарды қорғаудың арнайы құралдарын әзірлеу немесе жетілдіру болаып табылады.

Алаяқтықты виктимологиялық ескерту жалпыға танылған тиісті алдын алу, ұйымдастырушылық-құқықтық, арнайы техникалық және алдын алу сипатындағы өзге де шараларды қабылдаудан тұрады, олар мүлік иелерінің виктимділігін жояды, виктимді қауіпті жағдайларды бейтараптандыру және кейіннен жою жолымен қылмыстың аталған түрінің құрбандарын одан жәбірленушіге трансформациялаға ықпал ететін себептер мен шарттарды жояды. Виктимал құрбандарды анықтау үшін БАҚ және қалың жұршылықты тарта отырып, виктимді қауіпті субъектілерді анықтау үшін ақпарат жинау қажет.

Мұндай алдын алудың тиімді әдісінің бірі сенім телефоны болып табылады, ол арқылы болашақ құрбанмен тиісті консультация жүргізу арқылы виктимді қауіпті жағдайды бейтараптандыру және жою бойынша шаралар қабылдау ұйымдастырылады. Оны ПД-де, прокуратурада, сотта орнатқан жөн.

Виктимологиялық алдын алуды сондай-ақ екі: жалпы және жеке деңгейде жүргізу керек. Алаяқтықты виктимологиялық ескертудің түрі мынадай жағдайларда болуы мүмкін.

Құқық қорғау органдарының алаяқтыққа қарсы күрес бойынша арнайы іс-шаралар жүргізуі — алаяқтық әрекеттердің алдын алудың, анықтаудың және жолын кесудің маңызды бағыты.

Практикада, мысалы, ішкі істер органы меншікке қарсы пайдакүнемдік қылмыстардан қорғаудың түрі нысандары мен әдістерін пайдаланады. Олардың арасынан мыналарды бөліп айтуға болады:

– меншікке қарсы пайдакүнемдік қылмыстарды ескерту мәселелері бойынша құқық қорғау органдарының үйлестіру кеңестерінің жұмысын ұйымдастыру;

– осы әрекеттерді болдырмау кезінде халықтың белсенділігін тәрбиелеу мақсатында мекемелер мен ұйымдарда тақырыптық дәрістер, сабақтар өткізу;

– БАҚ-та құқық қолдану практикасының нәтижелерін жариялау;

– қоғамда ең пайдакүнемдік қылмыстарға және оларды жасаған адамдарды жазғыру жағдайын құру;

– нақты пайдакүнемдік әрекет жасауға әкелген барлық мән-жайды анықтау, жұртшылыққа оны жасаудың себептері мен шарттарын жеткізу;

қорғалатын объектілердің қорғалуын бақылауды жетілдіру.

Біздің пікірімізше, көрсетілген шараларды жүзеге асыру, біріншіден, адамдарды пайдакүнемдік қол сұғушылық жасаудан тежейді, екіншіден, азаматтарға осындай әрекеттердің құрбаны болмауға көмектеседі.

Алаяқтықтың жеке алдын алуды жүргізудің үлкен маңызы бар. Меншікке қарсы пайдакүнемдік қылмыстарға қарсы күрес жүргізетін ПО-ның қызметкерлері әрқашан жеке жұмысқа бағдарланған. Осы қылмыстарды жасайтын адамдармен олардың жұмысының бейіні — дербестендіру.

Алаяқтыққа қарсы күресте құқық қорғау органдарының техникалық, әсіресе несие-ақша саласында жарақталуы туралы мәселе қажетті қаржыландырудың болмауынан біршама уақыттан бері күрделі күйінде қалып отыр. Оны шешуді жағдайды мүмкіндігінше жақсарту үшін қаржыландыруда басымдықтардың бірі ретінде тану қажет.

Алаяқтықты ескертудегі ұсынылған кешенді тәсіл алдын алу қызметіндегі барлық ықтимал бағыт пен шараларды көрсете алмайтыны сөзсіз. Алайда меншікке қарсы пайдакүнемдік қылмыстарды, оның ішінде алаяқтықты да ескерту жөніндегі табысты жұмыс көпаспектілікті, кешенділікті, едәуір материалдық, ұйымдастырушылық және өзге де шығынды, түрлі мемлекеттік және қоғамдық құрылымдардың күш-жігерін ұжымдастыруды және үйлестіруді қажет ететіні анық.

Тек осындай тәсіл ғана қылмыстың қарқыны мен құрылымын оң өзгерістерге әкеле алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы: Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы. 24.08. 2009 ж.

2. Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы Құқықтық статистикасы және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің ақпараттық сервис мәліметтері. — Астана, 2018.

3. Афанасьев А.Ю. Объективная сторона финансовых мошенничеств, совершаемых с использованием кредитных карт // Проблемы теории уголовного права и практики применения нового Уголовного кодекса: Сб. науч. тр. — М., 1999; Аминов Д.И., Ревин В.П. Преступность в кредитно-банковской сфере в вопросах и ответах. — М., 1997; Ларичев В.Д. Преступления в кредитно-денежной сфере и противодействие им. — М.: Инфра-М, 1996; Клепицкий И. Мошенничество и правонарушения гражданско-правового характера // Законность. — 1995. — № 7. — С. 41–43.

Мошенничество — уголовное преступление, субъектом которого является лицо, достигшее возраста уголовной ответственности. Субъект осознает все обстоятельства, которые имеют отношение к признакам объекта мошенничества и объективной стороне мошенничества, он также осознает общественную опасность своих действий. Автор рассматривает содержание мошенничества, его общественную опасность, возможности прогнозирования наличия связи с жертвой, неблагоприятные последствия для общества в виде ущерба недвижимости.

RESUME

Fraud — Public danger is a clear crime, a criminal offense to any person who has reached the age of criminal liability. Because the entity feels all the circumstances that are relevant to the signs of the object of fraud and the objectivity of the fraud, it also feels the public danger of its actions, and there is no question of determining the public danger of fraud. The content of the fraud involves not only the description of the public danger of its actions, but also the ability to predict the existence and presence of the linkage to the victim because of the adverse consequences for society in the form of real property damage.

УДК 343

Ташибаева А.К., старший научный сотрудник центра по исследованию проблем расследования преступлений НИИ, кандидат юридических наук, подполковник полиции

(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

Особенности осмотра места происшествия по делам об авиационных происшествиях

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы проведения осмотра места происшествия по делам об авиационных происшествиях. С учетом тяжести авиационного происшествия и его последствий необходимо качественно провести осмотр места происшествия.

Осмотр места авиационной катастрофы — первоначальное, первоочередное и необходимое следственное действие, которое должны проводить наиболее подготовленные следователи, имеющие большой опыт работы в этой сфере. Под осмотр места авиационного происшествия в данном случае подпадает большая территория, поэтому для проведения более эффективного следственного действия рекомендуется направлять на выезд несколько следственно-оперативных групп. Необходимо определить количественный состав следственной группы, судебно-медицинских экспертов, медицинских работников, специалистов в области авиационной техники, а также других специалистов экспертно-криминалистического подразделения для производства фото- и видеосъемки. Специалисты помогут следователю зафиксировать, изъять следы, объекты, обломки, запасные части и другие объекты, способствовавшие и воздействовавшие на возникновение авиационной катастрофы.

Ключевые слова: осмотр места происшествия, досудебное расследование, следственное действие, авиационные происшествия, уголовное правонарушение, авиационные катастрофы, специалисты в области авиационной техники, специалисты экспертно-криминалистического подразделения.

Среди транспортных средств самолет, бесспорно, является самым скоростным, быстрым видом транспорта. В связи с этим многие граждане чтобы добраться до места назначения за несколько часов, пользуются самолетом. Однако поскольку порою в результате авиационных катастроф, как правило, практически никому из огромного числа пассажиров не удается спастись, привлекательность воздушного транспорта снижается, граждане выбирают наземный транспорт.

Данные практики свидетельствуют, что причинами авиационных происшествий чаще всего являются «человеческий фактор», «неблагоприятные погодные условия» (густой туман, снегопад, сильный ветер и т. д.), сбои в работе авиационной техники.

Проведение досудебного расследования по авиационным катастрофам представляет определенную сложность. Это объясняется сложностью авиационной техники, трудоемких экспертных исследований, большим количеством жертв (потерпевших) и др.

При получении сообщений об авиационной катастрофе незамедлительно следует выяснить время и место происшествий, тип самолета (воздушного судна), число пассажиров на борту, членов экипажа и характер повреждений.

С учетом тяжести авиационного происшествия и его последствий (гибель практически всех пассажиров, экипажа самолета и т. д.) необходимо качественно провести осмотр места происшествия. Осмотр места авиационной катастрофы — первоначальное, первоочередное и необходимое следственное действие, которое должны проводить наиболее подготовленные следователи, имеющие большой опыт работы в этой сфере. К участию в осмотре следует привлекать судебно-медицинских экспертов, медицинских работников, специалистов в области авиационной техники, специалистов экспертно-криминалистического подразделения для производства фото- и видеосъемки. Специалисты помогут следователю зафиксировать, изъять следы, объекты, обломки, запасные части и другие объекты, способствовавшие и воздействовавшие на возникновение авиационной катастрофы.

После этого следует провести спасательные операции по обнаружению раненых, потерявших сознание, получивших различного рода повреждения, пассажиров, которые возможно, живы, но не могут подать голос. Своевременное оказание медицинской помощи таким пассажирам позволит уменьшить количество человеческих жертв и приступить к расследованию.

Первоначальным и неотложным следственным действием является осмотр места падения воздушного судна. Своевременное проведение осмотра места крушения самолета позволяет лицам, ведущим досудебное расследование ознакомиться с обстановкой места происшествия, понять сущность катастрофы. Осмотр места происшествия по этим делам позволяет обнаружить, закрепить фактические данные, при помощи которых устанавливаются само событие правонарушения, лица, виновные в его совершении, выяснить другие обстоятельства, подлежащие доказыванию по уголовному делу (ст. 113 УПК РК).

Осмотр места авиационной катастрофы имеет свою специфику, которая связана со следующими факторами:

1) до начала осмотра места происшествия авиационной катастрофы место происшествия может быть изменено в связи с тушением пожара, поиском, обнаружением и извлечением трупов и других действий спасателей;

2) лица, производящие досудебное расследование, и осуществляющие осмотр места падения летательного аппарата (воздушного судна), работают параллельно со служебной комиссией, состоящей из высококвалифицированных специалистов в самых различных областях авиации;

3) осмотру подлежит большая территория, так как части разбившегося воздушного судна и другие, имеющие значение для дела предметы и вещи могут быть разбросаны;

4) установление общего количества пассажиров, их личностей, обнаружение трупов представляют определенную сложность;

5) если воздушное судно потерпел катастрофу в горной местности, в труднодоступном месте, вдали от населенных пунктов, в лесу, на болоте, либо, производящее осмотр места происшествия, привлекает спасателей для поиска, обнаружения предметов, вещей и т. д., которые имеют значение для расследования и установления объективной истины.

Под осмотр места авиационного происшествия в данном случае подпадает большая территория, поэтому для проведения более эффективного следственного действия рекомендуется направлять на выезд несколько следственно-оперативных групп.

Необходимо определить количественный состав следственной группы, судебно-медицинских экспертов, врачей, а также других специалистов, которые должны принимать участие в осмотре места происшествия.

Следует указать, что руководитель следственной группы, взаимодействуя с ведомственной комиссией, присутствует на ее заседаниях, контролирует качество и полноту осмотра места происшествия, трупов и других следственных действий.

Одна группа следователей производит осмотр материальной части воздушного судна, фиксирует в протоколе местонахождение и состояние воздушного судна, элементов его конструкции, контролирующих приборов, следы касания воздушным судном земли и различных препятствий.

Другая группа следователей с судебно-медицинским экспертом или врачом производит первоначальный осмотр трупов погибших пассажиров и членов экипажа на месте происшествия, составляет более подробные протоколы осмотра трупов, предъявляет трупы, их одежду и находящиеся при них предметы для опознания прибывающим родственникам.

Третья группа следователей выезжает в больницы, куда помещены оставшиеся в живых пассажиры и члены экипажа воздушного судна для выяснения их личностей, допросов тех, кому позволяет это состояние здоровья, и признания их потерпевшими [1].

При осмотре трупов на месте крушения воздушного судна искать следы преступника не следует. Необходимо установить данные, которые помогут определить общее число погибших, их опознания, и проводимая в последующем судебно-медицинская экспертиза, точно установить причины их смерти (гибели).

Лицам, которым поручено досудебное расследование, и прибывшим для осмотра места крушения воздушного судна следует соблюдать следующие действия:

- 1) тщательно ознакомиться с территорией, которая подлежит осмотру;
- 2) организовать оцепление места авиапроисшествия, охрану сотрудниками полиции или солдатами срочной службы места, подлежащего осмотру;
- 3) определить границы осмотра. Обширность территории, множество объектов, которые подлежат обязательному осмотру и исследованию, предполагает участие большого количества специалистов на большой территории одновременно;
- 4) совместно с рабочими группами служебной комиссии детально осмотреть место падения воздушного судна и объектов, которые там находятся;
- 5) подробно описать в протоколе и нанести на схему обнаруженные части самолета, его обломки, другие предметы и объекты;
- 6) произвести фото- и видеосъемку места происшествия. Для фиксации общего вида места происшествия в целом, с окружающей его обстановкой с нескольких точек рекомендуется использовать ориентирующую съемку. Данная съемка производится. Они выбирают с таким расчетом, чтобы на снимках можно было проследить траекторию полета воздушного судна и характер полученных разрушений.

Ориентирующую съемку целесообразно выполнять путем воздушной съемки с использованием вертолета, аэростата или беспилотного самолета по согласованию с комиссией.

Для большей наглядности полезно последовательное фотографирование обстановки по движению воздушного судна: лицо, производящее фотографирование, делает снимки, перемещаясь по направлению движения воздушного судна, через интервалы порядка 20-40 метров.

По мере приближения к важным участкам делается серия узловых и детальных снимков.

Важно делать панорамный снимок от места первого касания до места основного падения воздушного судна.

Видеозапись применяется в тех случаях, когда необходимо немедленно ликвидировать вредные последствия авиационного происшествия (извлечь из-под обломков раненых и трупов, очистить транспортные магистрали от частей, обломков, элементов конструкции воздушного судна и т. д.) [2].

7) при необходимости предметы передвинуть, рассмотреть, измерить, описать, сфотографировать;

8) изъять следы и иные вещественные доказательства с места осмотра, зафиксировать это в протоколе.

Основным способом фиксации как самого осмотра, так и его результатов является протоколирование. В протоколе осмотра места авиационной катастрофы должны быть указаны следующие данные: точное место происшествия, направление движения воздушного судна до аварии, следы соприкосновения самолета с землей; месторасположение и состояние воздушного судна, его частей и деталей, трупов пассажиров и членов экипажа; метеоусловия, время проведения осмотра; если осмотр сопровождался фотографированием или киносъемкой, либо изготовлением слепков и оттисков следов, указывается использование при этом технических средств, условия и порядок их применения. Перечисляется и описывается все, что было изъято при осмотре. Упомянется, что именно приложено к протоколу (фотографические негативы и снимки, киноленты, планы, схемы, слепки и оттиски следов, выполненные во время осмотра). Все действия следователя, а равно все обнаруженное воспроизводятся в той последовательности, в какой проводился осмотр, и в том виде, в каком обнаруженное наблюдалось.

В протоколе приводятся замечания специалистов и других лиц, участвовавших в осмотре. Если замечаний не было, об этом также должно быть сказано в протоколе. Затем констатируются соглашение протокола и правильность записей в нем.

В случае, если следователь не в состоянии подробно описать фрагменты воздушного судна, отлетевших на значительное расстояние деталей, погнутые, искаженные обломки, потерявшие первоначальный вид части судна и т. д., он согласовывает свою работу со служебной комиссией. В результате определяется, кто и как должен описать те или иные детали воздушного судна. Особо следует отметить, что бортовые самописцы, фиксирующие параметры полета, и магнитофоны, фиксирующие внутрикабинные переговоры и радиообмен между экипажем и служебные движения, должны быть изучены досканально.

Обнаружение и изъятие средств объективного контроля производятся совместно с членами комиссии и обязательно фиксируются в протоколе осмотра авиационного происшествия. «Черный ящик» передается членам комиссии для расшифровки. По окончании служебного расследования полученная информация приобщается к уголовному делу в качестве вещественного доказательства.

Первостепенная задача лиц, проводящих досудебное расследование по делам об авиационных происшествиях, — установление обстоятельств, указанных в ст. 113 УПК РК, а специальной комиссии — определение причин аварии. Их тесное взаимодействие на месте происшествия, во время осмотра во многом способствует быстрому и полному раскрытию причин и установлению виновных, их изобличению и привлечению к ответственности, т. е. выполнению задач, указанных в ст. 8 УПК РК.

Специальная комиссия по расследованию авиационного происшествия, тесно сотрудничая со следственным аппаратом, о результатах своей работы составляет отчет, который направляется в орган расследования, который проводит досудебное производство по данному авиационному происшествию.

При выдвижении следственных версий о причинах авиационной катастрофы учитываются погодные условия, время, место, тип воздушного судна, содержание переговоров членов экипажа и его радиообмен с диспетчерами службы движения, расшифровка аварийного самописца т. д.

При осмотре места происшествия по авиационным происшествиям из-за большого количества специалистов, инженеров, членов специальной комиссии большого количества погибших пассажиров детальный осмотр трупов крайне затруднителен. В связи с этим рекомендуется на месте происшествия фиксировать места обнаружения трупа, его позу, примерный возраст, пол, наружную одежду, а более тщательный осмотр провести в морге. Как свидетельствует практика, определенные сложности возникают при установлении личности погибших и выдаче тел родственникам. Родственники могут допустить ошибку при опознании, их эмоциональное неблагоприятное психическое состояние (подавленность, растерянность) переживание, вызванное потерей близкого человека, могут привести к ошибке. Чтобы исключить подобные факты, если есть сомнение надо принять меры к проведению генетических исследований.

Воздушное судно может загореться и после столкновения с препятствиями и частичным разрушением конструкции. Признак того, что пожар произошел в воздухе: следы расплавленного металла, отсутствие копоти на участках, закрытых другими элементами конструкции, наличие продуктов сгорания в глубоких складках обшивки, оплавление элементов, изготовленных из жаропрочных металлов. Иногда важно выяснить, горело или нет в момент удара воздушного судна о землю какое-либо табло (сигнальная лампа) в кабине экипажа. Изгиб лопастей первых ступеней компрессора свидетельствует о том, что двигатель в момент удара самолета о землю работал. Все эти, а также другие обстоятельства необходимо выявлять и фиксировать в протоколе осмотра места авиапроисшествия [3].

В заключение следует сказать, что от полного, всестороннего и объективного проведения осмотра места авиационной катастрофы зависит качество досудебного расследования, в процессе которого собирается и анализируется соответствующая информация, проведение исследования (судебно-медицинского по определению причин гибели пассажиров, технических, криминалистических и т. д.), устанавливаются причины аварии и даются рекомендации по предупреждению в последующем подобного рода происшествий.

В настоящее время на страницах юридической печати, электронных ресурсов отдельными авторами и практическими работниками высказывается мнение о необходимости создания международного бюро по расследованию авиационных происшествий. С нашей точки зрения, это предложение является верным. С введением этого предложения в действие на законодательном уровне наступит возможность принимать конкретные меры по профилактике, предупреждению и раскрытию данных уголовных правонарушений.

Список использованной литературы:

1. Усич Л.А. Некоторые особенности осмотра места происшествия // Современная юриспруденция: IX Международ.науч.-практ.конф. — Саратов, 2018. — С. 89.
2. Осмотр места происшествия по делам об авиационных катастрофах: Практ. пос. / Под ред. А. И. Дворкина. — М., 2000. — С. 187.

3. Методика расследования происшествий на железнодорожном и авиатранспорте / Под общ. ред. В. А. Морозова. — М., 2001. — С. 67.

ТҮЙІН

Мақалада авиациялық оқиғалар жөніндегі істер бойынша оқиға орнын қарауды жүргізу мәселелері қарастырылады. Авиациялық оқиға ауыртпашылығы және оның салдарлары есебімен оқиға орнын қарауды сапалы жүргізу қажет.

Авиациялық апаттың орнын қарау — осы салада көлемді тәжірибе жұмысы бар айрықша дайындалған тергеушілері жүргізу қажет бірінші бастаушы, бірінші кезекті және қажетті тергеу іс-әрекеті. Авиациялық оқиға орнын қарауда аталған аталған жағдайға үлкен аумақ көзге түседі. Сондықтан неғұрлым тиімді тергеу іс-әрекетін жүргізу үшін бірнеше тергеу-жедел топтарын шығуын бағыттау ұсынылады. Авиациялық техника облысындағы мамандардың, медициналық қызметкерлердің, сот-медициналық сарапшылардың, тергеу тобының есептік құрамын белгілеу қажет. Мамандар тергеушіге жазып қоюға; авиациялық апаттың туындауына әсер ететін және ықпал ететін іздерді, объектілерді, бөлшектерді, қосымша бөлшектер және өзге объектілерді айқындауға көмектеседі.

RESUME

The article deals with the problems of carrying out an accident scene inspection. Taking into account the severity of the accident and its consequences, it is necessary to carry out a qualitative inspection of the scene.

Inspection of the crash site is the initial, primary and necessary investigative action that must be carried out by the most trained investigators who have extensive experience in this field. In this case, a large area falls under the inspection of the accident site, therefore, to conduct a more effective investigative action, it is recommended to send several investigative and operational teams to leave. It is necessary to determine the quantitative composition of the investigation team, forensic experts, medical workers, specialists in the field of aviation equipment, as well as other specialists of the forensic science and technology unit for photo and video production. Specialists will help the investigator to fix, remove traces, objects, debris, spare parts and other objects that contributed and influenced the occurrence of an aircraft accident.

КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҚТЫ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІН ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІ ЖЕТІЛДІРУ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

ӘОЖ 34.018.11(574)=943.42

Е.Н. Бухарбаев, әскери және арнайы-тактикалық даярлық кафедрасының оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі, полиция капитаны
(Қазақстан Республикасы ИМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

ИО қызметкерлерінің арнайы-тактикалық дайындығын тәжірибелік теориялық және психологиялық тұрғыда жетілдіру

Аннотация. Мақалада ішкі істер органдарындағы арнайы-тактикалық дайындықтың даму келешегінің негізі тактикалық мәселелерін талқылап, әдістерін оқыту, қызыметкерлер мен курсанттарды жоғары психологиялық тұрақтылық пен кез келген ортада табысты жауынгерлік міндеттерді жүзеге асыруға және қабілетті болуға үйрету.

Әскери кадрларға білім беру, ұрыс жүргізу тәсілдерін және пайдалану дағдыларын қалыптастырып қаруды шебер пайдалануға баулу. Әскери жабдықтар мен тактикалық бедердің ерекшеліктерімен таныстыру, әскерлердің ұрыс түрін, қару-жарақ және жау тактикасын зерттеуге талпындыру, ұрыс қимылдарын жүргізуге әскерлер үшін жан-жақты қолдау ұйымдастыру мен әдістерін қалыптастыру. Сонымен қатар ИО қызметкерлерінің арнайы-тактикалық біліктілігінің деңгейі қарастырылған.

Түйін сөздер: тактикалық дайындық, жауынгерлік әскерлер, ішкі істер органдары, қарулы күштер, командирлер, оқу жаттығулары, қару-жарақ, арнайы-күштер, жасақ, патруль.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев жыл сайынғы Жолдауларында құқық қорғау жүйесін реформалауға үлкен мән беріп отырғанын білеміз. Реформалар полицейлердің кәсібилігін арттыру үшін жүйелі түрде аттестаттау, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті жетілдіру, жаңа заң жобаларын қабылдау және т.б. сол сияқты іс-шаралар арқылы құқық бұзушылықтармен тиімді күрес жүргізе отырып, мемлекетімізді 2050 жылға қарай дамыған 30 елдің қатарына қосуды көздейді.

Тактика (грекше *taktiks* — әскерді сапқа тұрғызу өнері, *tasso* сапқа тұрғызамын, қатарластырамын) экономикалық (мысалы, несие — қаржылық, бәсекелік), әлеуметтік және басқа саясатта алға қойылған мақсатқа жету үшін қолданылатын құралдар мен тәсілдер және іс-қимыл желісі.

Тактика — шектеулі кезең бойына (әдетте, бір жылдан аз мерзімге) нақты жағдайдың дамуын егжей-тегжейлі нақты жоспарлау. Мысалы, алдын ала жасалған коммерциялық ұсыныстар, жаңа өнімді нарыққа өткізу үшін бірнеше ай бойына жүргізілетін жарнамалық науқан т.б. Термин әскери істе ұрысқа дайындау және оны жүргізу теориясы мен

практикасын қамтитын әскери өнердің құрамдас бөлігі ретінде кеңінен қолданылады. Тактика стратегияға бағынышты, оған қызмет етеді [1].

Әскерлердің тактикасы. Оның дамуы қаруды жетілдіруге байланысты болды, күрес жаңа әдістерін пайдалану, әскери техниканың санының өсуі, әскери кадрларда сапалы өзгерістер, жауынгерлік миссиялар үшін тартылған.

Ол командирлер, штабтар мен әскерлер өрісін (жауынгерлік) даярлау негізі болып табылады. Тактикалық оқытудың негізгі міндеттері: жоғары психологиялық тұрақтылық пен табысты кез келген ортада жауынгерлік міндеттерді жүзеге асыруға қабілеті (жарғылық ережелерін қоса алғанда) ұрыс теориясын зерттеу, әскери кадрларға білім беру, соғыс жүргізу тәсілдерін және арнайы құрал мен қаруларды пайдалану дағдыларын, қаруды шебер пайдалану, әскери жабдықтар мен тактикалық бедердің ерекшеліктері; қарсыластың қару-жарақ тактикасын зерттеу; соғыс қимылдарына жүргізуге әскерлер үшін жан-жақты қолдау, дағдыларын дамыту шебер ұйымдастыру; жауынгерлік бірлікті үйлестіру, бөлімдер мен құрамаларды жақсарту.

Ішкі істер органдарындағы қызметкерлердің арнайы-тактикалық тапсырмаларды орындау үшін қажетті және қорқыныш, үреймен күресуге мүмкіндік беретін, физикалық және психологиялық күш түскен жағдайда ұрысқа белсене қатысуға мүмкіндік беретін психологиялық, эмоционалды және ерік күші қасиеттерін күшейту және дамыту арнайы-тактикалық дайындық мәселелерінің бірі болып табылады.

Тәжірибе көрсеткендей, адамның арнайы-тактикалық кәсіби біліктілігі жоғары болғанымен, оның психологиялық дайындығы төмен болса, осы маман қателіктер жіберуге бейім болады.

Арнайы-тактикалық дайындық кезінде қызметкерді психологиялық тұрғыда дайындау керек. Ұрыс не дайындық кезінде қобалжуды жою, ұқыпты тәртіп орнатып, қалыпты физикалық жағдайды бақылау қажет [2].

Қарастырылатын келесі мәселе — ПО қызметкерлерінің арнайы-тактикалық біліктілігінің деңгейі. Егер ПО қызметкерлерінің біліктілік деңгейі төмен болса, қызметкер Қазақстан Республикасы азаматтарының өмірі мен денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын және міндеттерін қорғауда тиімді деңгейде дұрыс атқара алмайды.

Сондықтан бұл мәселе құқық қорғау органдарының алдына қойылатын жоғары талаптар екені анық. Адамгершілік білім беру мақсаты — адамгершілік принциптері мен қызметкерлердің кәсіби өмірі мен әмбебап қоғамдық және кәсіби мораль рухани стандарттарға сәйкес мінез-құлықын қалыптастыру.

Ол мақсаттарға қол жеткізіледі:

– кәсіби қызмет саласындағы мемлекеттік қару-жарақ қызметкерлері білімі мен түсіну сипаты және мазмұнды ережелері мен адам өміріндегі мораль маңыздылығы;

– жұмыста және үйде моральдық мінез-құлық жеке әдеттер қалыптастыру;

– кәсіби адалдық антының, қызметтік міндеттерін атқару кезінде құрмет, оның мамандыққа деген сүйіспеншілігі, жауапкершілік және тұтастық сезімін нығайту;

– саламатты моральдық-психологиялық ахуалды, моральды мінсіз нығайту, сондай-ақ барлық қызметкер ұжымын сапалы түрде ұйымдастыру;

– қоғамда ең маңызды рухани дәстүрлер Қазақстандық менталитет қасиеттерінің бірі, моральды жетілген ынтымақтастық, өзара көмек, олардың ұжымдық абыройы мен беделін нығайту және ұжымда моральдық нормалардың бұзылуы туралы төзбеушілік ретінде ұжымдық қызметкерлерінің білімін арттыру;

– нәсіліне, ұлтына, дініне, жынысына және жасына айырмашылықтар жоқ, олардың міндеттерін орындау кезінде азаматтардың, олардың қажеттіліктері мен сипаттарын құрметтеу және жоғары моральдық қарым-қатынастарын қалыптастыру;

– саламатты өмір салтын олардың рухында, қызметкерлерді оқытуда жаман әдеттерден бас тарту, олардың физикалық дамуын жақсарту;

– қызметкерлердің өзіне жоғары стандарттарын қалыптастыру, оның мінез-құлқы, адалдық, ақ ниеттілік, саламатты менмендіктен, үздіксіз өзін-өзі жетілдіру, құқық қорғау кәсіби мансап ұмтылу;

– қызметкерлердің кәсіби деформация, азаматтардың, селқостыққа ұшырауынан, қатыгездік жосықсыз емдеу фактілер, дөрекілік, қызығушылық моральдық қақтығыстар [3].

Жасақ — полиция қызметкерлерін біріктіретін белгілі бір жедел және жауынгерлік миссияларды орындауға тағайындалған кішкентай ұйымдық құрылымы.

ПО нарядының нақты іс-шара бағытындағы түрлері (Қарулы және қауіпті басқа да іздеу тобының алдын алу, қоғамдық тәртіпті бұзу, жаппай тәртіпсіздіктердің алдын алу және т.б.).

Патруль — екі немесе одан да көп ПО қызметкерінен тұратын және өз міндеттемелерін орындауға арналған жасақтар.

Оқытудың негізгі формалары — офицерлер мен сержанттар үшін тактикалық жаттығулар, сонымен қатар дәріс, семинар, топтық жаттығулар және т. б.

Тактикалық және арнайы сыныптарда — кадрларды даярлау нысаны, тактикалық мәселелерді шешуде түрлі әдіс пен іс-шараны тестілеу орындау үшін пайдаланылатын жабдықтар, сондай-ақ бастапқы бірлік үйлестіру. Арнайы әскерлер батальонының (бөлімшесі) бөлімшелерінің барлық қару-жарақ пен материалдардың қамтамасыз етілуі. Әрбір оқу пәні бойынша қабылдаулар мен іс-шара дәйекті өңделеді, содан кейін бірге жүзеге асырылады.

Тактикалық жаттығулардың негізгі міндеттері:

– жауынгерлік миссиялардың түрлерін орындау кезінде жауынгерлер мен сержанттардың тактикалық білімдерін, тәжірибелік дағдыларын жетілдіру;

– шайқаста ұрыстық бірлікті ұйымдастыру және басқару.

Тактикалық оқу-жаттығулары біржақты немесе екіжақты болуы мүмкін;

– екі тарап қызметкерлерінің ұйымдастыру және тактикаға сәйкес әрекеті;

– біржақты тәртіп үшін — қарсылас тактикасына қатысты имитациялық бақыланатын мақсаттар мен макеттік құралдары жеке қызметкерлер арасында бірлік тағайындалады. Ұзақтығына қарай тактикалық оқу-жаттығулары бірнеше күн бірнеше сағатқа дейін болуы мүмкін. Тактикалық дайындық барысында қимылдар тексеріледі және тактикасы түсіндіріледі, ұйым бөлімшелері мен күресуге қару-жарақ пен әскери техниканың жаңа үлгілерін қолдану жолдары пысықталатын болады. Тактикалық дайындық кадрлық департаменттер мен бірлесіп далалық оқу-жаттығу үшін негіз болып табылады. Бұның салдарынан тек тактикалық дайындық және жылжымайтын ұрыс жағдайында оқыту барынша шынайы жақындатылған болып жүзеге асырады [4].

Қарулы күштер тактикалық дайындығы және қарулы күштер көлемі мен мазмұны жауынгерлік даярлық бағдарламасын анықтайды. Жоғарыда көрсетілген ПО қызметкерлерін даярлау барысында тактикалық дайындықтың орны ерекше екені анықталады. Атап айтсақ, құқық қорғау органдарының оқу орындарында бұл дайындыққа ерекше назар аударуға басымды талап қойылған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абульханова-Славская К. М. Деятельность и психология личности. — М., 1980.
2. Алексеев Н. А. Педагогические основы проектирования личностно-ориентированного обучения: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. — Тюмень, 1997.
3. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. — М., 1995.
4. Плохих Г. И. Специальная подготовка сотрудников органов внутренних дел. Учеб. пособие. — Курск, 2014.

РЕЗЮМЕ

В статье изложены проблемы, перспективы развития тактико-специальной подготовки в ОВД и основные цели психологической устойчивости в любой среде при выполнении боевой подготовки.

RESUME

In the given article given the problems, perspectives of development of tactic and special training in Organs of Internal Affairs and the main aims of psychological persistence during the fight training.

UDC 378.096

Dzhagiparova D.B., Lecturer of the Department of language training, lieutenant colonel of police

(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beysenov)

Language and speech in the professional activities of a lawyer

Annotation. Communication with people is the basis of the professional activity of a lawyer of any specialization. Therefore, knowledge of the socio-psychological aspects of communication is an indispensable condition for his high qualifications. The specifics of professional communication of lawyer requires him highly developed communication skills and abilities, which are formed both in the learning process and in the process of self-education and practice. Self-analysis, exercises and psychological training play a special role in the development of these qualities. The author, making the key point of his research also considers in addition to the needs of legal practice, communication ensures the satisfaction of the social needs of the individual. These needs include: the desire of a person to interact, love and support; the need for self-affirmation; the need for self-expression and self-realization; need for emotional support and recognition.

Keywords: communicative competence, speech skills, professional communication, speech activity.

In the context of the modernization of the system of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, professional culture develops in the conditions of public attention to the communicative culture, the ability to carry out interpersonal and intercultural interaction. For a police officer as a subject of professional activity, a way of learning and transforming the world is professional culture, and a way of transforming oneself is communicative culture. Therefore, the understanding of the quality of communication is a manifestation of the quality of culture. It can be argued that the communicative culture is defined as the integrative quality of the individual, reflecting the state of culture in its material, intellectual and spiritual unity. A professional communicative culture will allow a police officer to become an independent and free subject of professional activity, able to motivate his actions, be responsible for the consequences of his actions, analyze the interaction process and predict its results, accept and understand the actions of the subjects of communication.

The process of the formation of a professional communicative culture should be based on the analysis and interpretation of professional and interpersonal communication and its possible consequences, taking into account different systems of values and assessments. The process of professional development of a specialist is under the special influence of global trends in the development of education, general cultural preparation and dialogization of the educational process. Modern communicative culture of personality is characterized by the presence of special knowledge, skills and abilities, normatively. The professional and communicative culture of a police officer is a condition for the individual's awareness of the values of interpersonal and intercultural commu-

nication, its method and form, the basis of mutual understanding and interaction. It represents a culture of human relationships, the basis of which is sociability, interpersonal skills, the ability to organize the process of communication, which "... manifests itself in a steady desire for contacts with people and which is combined with the speed of establishing contacts" [1, 96].

Sociability in the professional activities of a police officer implies the ability to listen, speak, keep up the conversation and change the subject, get to know each other and find the right form of dealing with citizens and colleagues. Sociability as a character trait of a specialist is manifested in the establishment of contacts, the ability to take the initiative in communication, to assume the role of leader. Sociability promotes contact. It represents an important personality trait of a police officer, in which both communication skills and personality traits are enclosed. This allows you to realize these abilities, effectively perform your duties, as «contact is the ability to enter into psychological contact, to form trusting relationships in the interaction zone, based on agreement and mutual acceptance, provided with the knowledge and skills of communication and self-regulation, as well as conducive contact with personality traits» [2, 192].

The basis of business communication is the decision of an important official matter, a responsible specific case concerning the fate of people, material and financial costs, and often legal relations with very unpleasant consequences for the subjects of communication. Therefore, the moral side of the decision and the social result of communication play a huge role. Based on this, knowledge of the ethics of business communication is an indicator of the professional culture of a law enforcement officer, and the degree of his compliance with current requirements.

For successful professional communication, a lawyer needs communicative competence.

The ability to communicate with subjects of legal activity is realized in skills. Skills are motor, mental and other conscious mental actions that are performed quickly, correctly, with a low concentration of attention on the methods of their implementation in any environment.

Communication skills required by a lawyer:

1. Speech skills — associated with the mastery of speech activity and speech means of communication. These include the following skills: correctly and articulate their thoughts; achieve the desired communicative goal; perform basic speech functions (confirm, mind, doubt, approve, agree, propose, learn, invite, etc.); speak expressively (choose the correct tone of the conversation, arrange logical stress, find the exact intonation, etc.); speak "holistically", i.e. to achieve the semantic integrity of the statement; speak logically and coherently, productively and meaningfully; speak independently (which is manifested in the ability to choose a strategy for speaking, develop an independent speech program, speak without relying on a written text, rely on your own analysis of the problem); speak impromptu, without prior preparation; express in speech activity your own assessment of what you read or hear; transfer to speech activity seen, observed.

2. Socio-psychological skills — associated with the mastery of the processes of interrelation, mutual expression, mutual understanding, relationships, mutual manifestations and mutual influences. This skill: psychologically true in accordance with the situation to enter into communication; maintain communication, psychologically stimulate the activity of partners; psychologically precise determination of the «point» of the end of communication; make the most of the socio-psychological characteristics of the communicative situation for the realization of their strategic line; predict possible ways of developing a communicative situation in which communication takes place; to predict the reaction of partners to their own acts of communicative actions; psychologically tune in to the emotional tone of the communication partners; to seize the initiative and keep the initiative in communication; and "provoke" the desired reaction of the communication partner; to form the socio-psychological attitude of partners in communication and to manage it; psychologically stimulate communication partner initiative.

3. Psychological skills are associated with mastering the processes of self-mobilization, self-adjustment, and self-regulation. These are skills: to overcome psychological barriers in communication; remove excessive stress; to mobilize the psychophysical apparatus to master the initiative in communication; emotionally tune into a communication situation; psychologically and physically «getting attached» to the communication partner; adequately in accordance with the situation of communication choose gestures, postures, rhythm of their behavior; mobilize on the achievement of the communicative goal; to communicate as a clash of thoughts, ideas and attitudes (communicative struggle); distribute your communication efforts; use emotions as a means of communication.

4. Ability to use in communication the norms of speech etiquette in accordance with a specific communicative situation. These are abilities: to realize situational norms of circulation and attraction of attention; organize acquaintance with partners; use situational norms of behavior; adequately state the request; give advice, suggestion, reproach, sympathy, desire.

5. Ability to use non-verbal communication. These include: paralinguistic means of communication (intonation, pause, breath, diction, tempo, volume, rhythm, tone, melody); extra linguistic means (laughter, noise, applause, etc.); kinetic means of communication (gesture, facial expressions); Proximal means of communication (posture, movement, distance of communication).

6. Ability to interact: at the level of dialogue — with a person or group; at the level of polylog - with mass or group; at the level of intergroup dialogue.

Communicative competence is a lawyer's knowledge of the norms and rules of communication, as well as the possession of its technology. It is impossible without the developed abilities of a lawyer to communicate with other people — communication skills, i.e. ability to own initiative in communication, to be active, to respond emotionally to the state of communication partners, to form and implement their own individual communication program, the ability to self-stimulation and mutual stimulation in communication.

The specifics of professional communication lawyer requires him highly developed communication skills and abilities, which are formed both in the learning process and in the process of self-education and practice. Self-analysis, exercises and psychological training play a special role in the development of these qualities.

Communication with people is the basis of the professional activity of a lawyer of any specialization. Therefore, knowledge of the socio-psychological patterns of communication is an indispensable condition for his high qualifications.

In addition to the needs of legal practice, communication ensures the satisfaction of the social needs of the individual. These needs include: the desire of a person to interact, love and support; the need for self-affirmation; the need for self-expression and self-realization; need for emotional support and recognition.

List of used literature:

1. Afanasyeva O.V., Pischelko A.V. Ethics and psychology of professional lawyer' activity. — Moscow, 2001. — P. 96
2. Psychology and pedagogy in the training of internal affairs officers. — Moscow, 2003. — P. 192.

ТҮЙІН

Аталған мақалада ішкі істер органдары қызметінің деңгейін көтеру факторы ретінде коммуникативтік құзыреттілігін жетілдіру мәселелері қарастырылады. Қазіргі әлемде полиция қызметкерлерін тікелей даярлауда коммуникативтік қабілеттілігін дамыту туралы аталып өтеді. Табысты кәсіби қатынастар үшін коммуникативтік шеберліктің қажетті мысалдары ұсынылады.

РЕЗЮМЕ

Language and speech in the professional activities of a lawyer

В статье рассматриваются вопросы совершенствования коммуникативной компетентности сотрудников полиции как фактора повышения уровня деятельности органов внутренних дел. Отмечается, что развитие коммуникативных способностей необходимо как в целом в современном мире, так и непосредственно в подготовке сотрудников полиции. Представлены примеры необходимых коммуникативных умений для успешного профессионального общения.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

УДК 342.9

Татарян В. Г., профессор кафедры административного права, доктор юридических наук, профессор, Почетный работник высшего профессионального образования РФ, Почетный сотрудник налоговой полиции РФ, Почетный сотрудник финансовой полиции Кыргызской Республики, Почетный работник МЧС Кыргызской Республики, Отличник высшего образования Кыргызской Республики, Почетный ветеран органов МВД Республики Казахстан, академик Евразийской академии административных наук, полковник в отставке

(Московский университет МВД России им. В. Я. Кикотя);

Молдоев Э. Е., заведующий кафедрой конституционного и административного права юридического факультета, доктор юридических наук, профессор, Отличник высшего образования Кыргызской Республики

(Кыргызский национальный университет им. Ж. Баласагына, г. Бишкек)

Разработка проекта общенациональной программы цифровой трансформации на примере одной из стран ЕВРАЗЭС — Кыргызской Республики

Аннотация. В данной публикации мы в краткой форме провели анализ основных целей, стратегических задач, базовых принципов, политических и правовых нюансов разработки проекта общенациональной программы цифровой трансформации на примере одной из стран ЕВРАЗЭС — Кыргызской Республики. Выступая 3 апреля 2017 г. на заседании Национального совета по устойчивому развитию Кыргызской Республики, Президент Кыргызской Республики А. Ш. Атамбаев отметил необходимость построения в Кыргызстане экономики, основанной на знаниях, — «Умной страны» («Таза Коом») и с целью построения открытого и прозрачного государства, повышения качества жизни граждан, а также улучшения условий для бизнеса в Кыргызской Республике предложил общенациональную программу цифровой трансформации «Таза Коом».

Ключевые слова: программа цифровой трансформации «Таза Коом», информационно-коммуникационные технологии, цифровые технологии, единое информационное пространство, противодействие коррупции, автоматизация административных процедур.

Выступая 3 апреля 2017 г. на заседании Национального совета по устойчивому развитию Кыргызской Республики Президент Кыргызской Республики А. Ш. Атамбаев отметил необходимость построения в Кыргызстане экономики, основанной на знаниях, — «Умной страны» («Таза Коом») и с целью построения открытого и прозрачного государства, повышения качества жизни граждан, а также улучшения условий для бизнеса в Кыргызской Республике предложил общенациональную программу цифровой трансформации «Таза Коом».

Термин «Таза Коом» с кыргызского языка переводится как «Чистое общество». Это национальная трансформация, которая использует мощь и силу индустрии данных, технологий, цифровой программы цифровой инфраструктуры для улучшения жизни людей, создания новых экономических возможностей и более сильного общества, в центре которого стоит человек. «Эти условия будут создаваться путем построения открытого прозрачного цифрового государства и правительства, предоставляющего услуги для жителей страны в

онлайн-режиме. Пользователю услуг не надо будет тратить время и нервы на простаивание в очередях за какой-нибудь справкой. Это можно будет делать онлайн, не выходя из дома. Ожидается, что «Таза Коом» победит коррупцию и создаст новые источники экономического роста», — пояснил руководитель аппарата Президента КР Сапар Исаков. «Таза Коом» в настоящее время является ключевым компонентом «Стратегии устойчивого развития Кыргызской Республики 2018 — 2040 «Таза Коом. Жаңы Доор».

В программе «Таза Коом» определены семь целей и четыре стратегические задачи, основанные на семи базовых принципах. Это высокотехнологичная программа по построению открытого и прозрачного, служащего гражданам государства, в центре которой стоит их жизнь, права, свободы, здоровье, образование, повышение качества жизни, а также улучшение условий для бизнеса. Кыргызстан может сделать качественный скачок в развитии, избрав совершенно новые пути своего будущего — развитие через инновации, знания и повсеместное применение информационных технологий. Именно через технологии, знания и инновации Кыргызстан имеет уникальный шанс сделать качественный и быстрый прорыв в своем развитии и перейти от использования природных ресурсов в инновационную, основанную на цифровой экономике, технологиях, инновациях и знаниях страну. Информационно-коммуникационные технологии (далее — ИКТ) являются неотъемлемой составной частью экономического и социального развития страны, стремящейся стать информационным обществом. «Таза Коом» является одним из ключевых факторов и катализаторов ускорения и содействия устойчивому развитию страны и достижению 17 целей в области Устойчивого Развития (ЦУР) и соответствующих им задач, выполнению направлений деятельности, всемирной встрече на высшем уровне по вопросам информационного общества, поскольку основывается на повсеместном, сквозном и межсекторальном использовании ИКТ.

«Таза Коом» также может стать эффективным инструментом для искоренения коррупции в государственном секторе благодаря минимизации влияния человеческого фактора путем автоматизации административных процессов и процедур и предоставления цифровых государственных услуг. Обеспечение доступа к современным, защищенным и приемлемым в ценовом отношении инфраструктуре, приложениям и услугам открывает возможности для улучшения жизни людей и обеспечения реального воплощения устойчивого инновационного развития в Кыргызстане. КР необходимо будет кардинально реформировать систему государственного управления через призму цифровой трансформации. Чтобы действительно стать цифровым государством, необходимо создать единое информационное пространство в стране, комплексно и единообразно охватить все ветви государственной власти: исполнительную, законодательную и судебную, активнее внедрять принципы и подходы электронной демократии, обеспечив участие граждан и бизнес-структур в процессах принятия решений через онлайн-инструменты. Необходимо развивать цифровую экономику, внедрять инновации и расширять на всех уровнях потенциал цифровых знаний и компетенций.

Программа «Таза Коом» в настоящее время является ключевым компонентом «Национальной стратегии устойчивого развития страны — 2040», основанной на человеческом капитале и инновациях без ущерба окружающей среде. По нашему мнению, его реализация повысит эффективность работы госорганов на основе автоматизации процессов, внедрения принципов прозрачности и новых технологий в различные сферы. В итоге это обеспечит устойчивое развитие цифровой экономики для мобильного и гибкого государства, способного оперативно реагировать на любые современные вызовы.

Результатами реализации программы «Таза Коом» станет создание рабочих мест и соответственно повышение уровня занятости и благосостояния населения Республики [1]. Под влиянием международного опыта развития автоматизации предоставляемых государством административных процедур, а также цифровых государственных услуг Правитель-

ство Кыргызстана разработало Программу стратегического внедрения «Таза Коом», которая должна стать эффективным инструментом искоренения коррупции в государственном секторе путем автоматизации административных процедур и минимизации человеческого фактора.

Актуальность изучения этой программы обусловлена следующими факторами: ускорением процессов цифровой модернизации в Кыргызстане под влиянием глобальной информатизации; повышением эффективности органов государственного управления за счет внедрения информационных технологий; необходимостью разработки государственной политики в области применения новых технологий в политической сфере; ускорением экономической и политической модернизации общества посредством широкого использования информационных технологий, а также теоретическим и практическим интересом к изучению потенциальных преимуществ. «Таза Коом» должна стать основой новой парадигмы развития Кыргызстана, его экономики и всего общества, сможет создавать качественно новые модели бизнеса, торговли и производства, изменить формат образования, здравоохранения, государственного управления.

Одна из важных задач программы «Таза Коом» — создание благоприятной правовой среды, способствующей устойчивому развитию Кыргызстана, внедрение электронного управления, электронных государственных услуг, электронной подписи, цифровой трансформации государства.

Проект «Таза Коом» должен сыграть роль основного элемента связи между государством и населением. Благодаря его реализации граждане всех областей страны будут обеспечены предоставляемыми основными государственными услугами. Проект будет способствовать распространению высоких технологий, решительной борьбе с взяточничеством и решению проблем бюрократии. Высокотехнологичная сфера не ограничится этим, она обладает крупным производственным потенциалом. В будущем она может стать передовой отраслью экономики. В связи с этим одним из важных пунктов этого прогресса станет создание благоприятной правовой среды.

Безусловно, идеи, которые предлагает Правительство страны, весьма значимы, вместе с тем необходимо отметить, что идея «Таза Коом» не является новой, это всего лишь переход к новому информационному обществу, другими словами, внедрение электронного управления. Эта тема поднималась еще в рамках Стратегии развития и внедрения ИКТ [2; 3], в рамках Курса Президента КР на обновление страны [4], Национальной стратегии внедрения электронного управления [5]. О необходимости цифровой трансформации — внедрении электронного управления говорилось всегда, но четкого видения целей и задач не было обозначено. Именно поэтому необходимо научное, технико-экономическое, правовое и финансовое обоснования данного проекта. Для реализации любого проекта, прежде всего, должны быть финансовые, интеллектуальные ресурсы, а также соответствующие стартовые условия.

Приведем их последовательно и наглядно. Начнем с целей данной программы. Итак, «Таза Коом» формируется из семи целей (равнозначных по важности):

1. Цифровая инфраструктура мирового класса, основанная на «зеленых» технологиях и чистой энергетике (телекоммуникационные сети широкополочного доступа, центры обработки данных, облачные технологии, цифровые платформы).
2. Создание благоприятной среды, способствующей устойчивому инновационному развитию (политика, правовые основы, институты).
3. Цифровые возможности для всех, цифровые навыки для цифровой экономики (доступ каждому к цифровым знаниям, инновациям, опыту и возможностям для производства, использования и сбыта чистых товаров и услуг).

4. Содействие тому, чтобы каждый кыргызстанец стал цифровым гражданином, обладающим необходимыми знаниями и возможностями (вовлеченность граждан в управление страной через цифровые технологии).

5. Формирование открытого цифрового общества, движущей силой которого является индустрия данных (открытые государственные данные, сенсорные технологии и телеметрия, интернет вещей, облачные вычисления, большие данные).

6. Превращение Кыргызстана в безопасное место для жизни и работы on-line (безопасность технологий, данных и сетей).

7. Превращение Кыргызстана в региональный хаб цифрового Шелкового пути для цифрового бизнеса и цифровых инноваций (благоприятная цифровая среда).

Указанные цели будут достигаться через решение следующих стратегических задач и соответствующих им подзадач, обеспечиваемых конкретными намеченными результатами деятельности, которые будут отражены в Плане действий, предусматривающем управление, ориентированное на результаты. Надо будет решать следующие задачи:

– создание и развитие современной, безопасной, повсеместной и доступной в ценовом отношении цифровой инфокоммуникационной инфраструктуры и формирование доверия и обеспечения безопасности при использовании ИКТ;

– создание и развитие цифровой ИКТ-инфраструктуры (сети, центры обработки данных, облачные технологии, центры доступа к информации и услугам, цифровые платформы), включая широкополосную связь и радиовещание; доступность услуг связи для всех категорий граждан, в том числе групп с особыми потребностями по принципу «шаговой» доступности;

– преодоление цифрового разрыва в доступе, стандартизации; соответствие и функциональная совместимость и управление использованием радиочастотного спектра;

– формирование, укрепление доверия и обеспечение безопасности при использовании ИКТ-кибербезопасность;

– снижение рисков бедствий и обеспечение ИКТ в чрезвычайных ситуациях и некоторые другие.

Создание благоприятной среды в экосистеме ИКТ через совершенствование национального законодательства, эффективной политики государственного регулирования, высококачественных и сопоставимых на международном уровне статистических данных в сфере ИКТ, основанных на передовых международных стандартах и методиках; повышение человеческого и институционального потенциала потребует:

а) разработать благоприятную политику, соответствующие законодательные и нормативные правовые основы, способствующие устойчивому развитию ИКТ;

б) создать высококачественные и сопоставимые на международном уровне статистические данные в сфере ИКТ, основанные на передовых международных стандартах и методиках;

в) сформировать человеческий и институциональный потенциал и повысить осведомленность — комплексные программы повышения потенциала и уровня осведомленности государственных и муниципальных служащих, населения, институтов гражданского общества, академических и образовательных учреждений, бизнеса и экспертного сообщества.

Формирование открытого цифрового общества — это развитие цифровых сервисов, услуг и приложений с целью расширения возможностей людей и общества для социально-экономического развития и защиты окружающей среды на основе открытых государственных данных, сенсорных технологий, телеметрии, инфраструктуры пространственных данных, включающих в себя: цифровые государственные услуги для граждан и бизнеса (цифровое правительство и цифровое местное самоуправление, цифровой парламент и цифровая

система правосудия); цифровые услуги в социальной сфере (цифровое здравоохранение, цифровое образование); цифровую коммерцию, цифровые финансы, цифровое сельское хозяйство; национальную инфраструктуру пространственных данных; цифровой национальный контент — стимулирование развития местного цифрового контента в онлайн-среде; охват цифровыми технологиями лиц с особыми потребностями; цифровые сервисы и решения по адаптации к изменению климата и смягчению его последствий; защиту окружающей среды через эффективное управление водными и другими природными ресурсами и отходами.

Реализация указанных целей и задач основывается на следующих семи принципах:

1. Инновации, исследования, наука — стимулирование развития ИКТ-ориентированных инноваций, инновационной экономики для обеспечения экономического роста.

2. Партнерство — открытость к многостороннему партнерству, аутсорсинг, краудсорсинг, поддержка местных инициатив.

3. Навыки — обеспечение каждого человека основными навыками, необходимыми в современной экономике, путем создания новой системы начального, среднего, высшего и специального образования, системы постоянного повышения уровня профессиональной квалификации.

4. Повсеместность — обеспечение современной, безопасной, повсеместной и доступной каждому гражданину цифровой инфокоммуникационной инфраструктурой и цифровыми услугами.

5. Открытость — расширение возможностей граждан и бизнеса через развитие открытой цифровой экономики и цифровых государственных услуг, повышение участия граждан в процессах принятия решения посредством ИКТ-инструментов.

6. Доступная энергия и «чистый» рост — снижение затрат для предприятий и обеспечение экономических выгод от перехода на низкоуглеродную «зеленую» экономику.

7. Благоприятная инвестиционная среда — государственная политика, способствующая повышению производительности труда и росту экономики, внедрению новых способов ведения бизнеса и привлечению инвестиций.

Специалисты, разрабатывавшие программу «Таза Коом», полагают, что она откроет для Кыргызстана множество позитивных перспектив. Одной из приоритетных задач программы является построение электронного правительства, которое должна стать эффективным инструментом для искоренения коррупции в государственном секторе благодаря минимизации влияния человеческого фактора путем автоматизации административных процессов и процедур, а также предоставления цифровых госуслуг. Один из экспертов рабочей группы «Таза Коом» Азиз Солтобаев справедливо, на наш взгляд, отметил, что «в краткосрочной перспективе мы ожидаем, что многие сервисы, которые предоставляет государство, будут переведены в цифровой формат, чтобы каждый гражданин смог получить все госуслуги в онлайн. В долгосрочной и среднесрочной перспективе мы хотим трансформировать саму среду. «Таза Коом» — это среда, которая создает новые источники экономического роста, новые формы взаимоотношений».

На наш взгляд, масштабный технологичный проект нацелен, прежде всего, на укрепление прав граждан страны на доступ к информации. Новые технологии должны обеспечить качественную обратную связь граждан с правительством, однако для этого нужно обеспечить повсеместный широкополосный интернет-доступ, которого сейчас жители и учреждения не имеют. Кстати, во время международного форума, проведенного в Государственной резиденции «Ала-Арча» в Бишкеке в июне 2017 г., посвященного программе цифровой трансформации «Таза Коом», Президент Кыргызстана официально проинформировал участников о ключевых направлениях данного проекта. Он отметил, что в основе его реализации — построение открытого и прозрачного государства, которое служит всем гражданам, создание благоприятных условий для бизнеса, обеспечение интернет-доступом всех

жителей Кыргызстана, включая «каждое село», в течение ближайших двух лет. Планируется построить сеть государственных ЦОДов. Кроме того, в рамках национальной программы начнется строительство единой многокомпонентной системы, обеспечивающей бесперебойную работу многочисленных государственных ИТ-систем с соблюдением необходимых требований безопасности. Представляет интерес, что в рамках «Таза Коом» в каждом министерстве, государственном комитете и государственной службе КР планируется внедрить должность ИТ-директора, который будет иметь ранг заместителя министра, председателя или руководителя. Участники форума узнали от руководства страны, что, несмотря на то, что программа цифровой трансформации «Таза Коом» в Кыргызстане стартовала в 2017 г., реализация некоторых проектов в рамках создания цифрового государства началась несколько лет назад. Потому что подобный масштабный проект страны должен был созреть, а все госорганы власти и их руководители должны были быть морально и физически готовы к нему, ибо нужна была политическая воля, которая в настоящее время уже есть в Кыргызстане. В 2014 г. были разработаны законопроекты страны, нацеленные на содействие развитию ИКТ-отрасли в республике. В целях внедрения электронного правительства в КР был реализован ряд важных проектов, которые станут основой для программы цифровой трансформации. Был также разработан государственный портал электронных услуг e-gov.kg, протестированы 20 государственных услуг в электронном формате, разработаны 30 электронных форм (для 21-й государственной услуги) для подачи заявлений на получение государственных услуг в соответствии с действующим законодательством КР.

Одним из основных компонентов программы «Таза Коом» является система межведомственного электронного взаимодействия между государственными органами «Тундук». Данная система позволяет ведомствам использовать информацию из баз данных других министерств и ведомств, не требуя сбора документов и справок от гражданина. В настоящее время она находится в режиме пилотного проекта, к которому подключились 14 государственных органов, 6 из них уже полноценно используют ее.

Председатель Госкомитета ИТ и связи КР Бакыт Шаршембиев на форуме 2018 г. в Бишкеке отметил, что в КР сейчас стоит задача внедрения глобального государственного проекта «СМАРТ Коом», на который возлагаются очень большие надежды, так как он подразумевает полную информатизацию: 1) проект «Безопасный город», 2) электронное образование, здравоохранение, сельское хозяйство, 3) судебная система и многое другое. Руководство Правительства КР возлагает надежды именно на «СМАРТ Коом» и надеется, что этот проект даст стране значительный толчок и выведет на лидирующие позиции на постсоветском пространстве.

Еще одной инновацией является выдача гражданам Кыргызстана электронных биометрических паспортов. Их внедрение также является важным подспорьем в реализации национальной ИТ-программы КР. Это первый электронный паспорт в Центрально-Азиатском регионе, соответствующий требованиям Международной организации гражданской авиации и имеющий соответствующую защиту от подделок. С 1 мая по 31 декабря 2017 г. кыргызстанцы бесплатно получали новый документ, который в дальнейшем предоставит им доступ к электронным госуслугам. С 1 января 2018 г. оформление электронных биометрических паспортов стало стоить примерно 8 американских долларов. Биометрические паспорта позволяют гражданам КР иметь цифровую подпись, благодаря которой они смогут подписывать сервисы через интернет. Это значительно облегчит многие бизнес-процессы. Кроме того, электронный паспорт предоставит множество дополнительных возможностей: хранение медицинских и банковских данных и др. В нем содержатся 19 сведений о гражданине, включая информацию в электронном формате, что позволяет использовать его весь срок действия, не меняя документ при изменении данных, которые будут обновляться автомати-

чески. Для лиц с нарушениями зрения, по желанию владельца, идентификационная карта может иметь тактильный текст шрифтом Брайля. Сейчас возможности чипа, вшитого в паспорт, используются лишь на 30 %. Однако в будущем планируется задействовать его на всю мощность, что откроет большие возможности для граждан. Будут доступны различные услуги, такие как бесконтактная оплата за проезд в общественном транспорте, пользование банковскими услугами и многое другое.

Электронные паспорта будут являться важной составляющей, которая позволит идентифицировать человека при получении электронных услуг. Срок действия паспорта — 10 лет, однако электронную цифровую подпись гражданин должен будет обновлять каждые три года. Как отметили в Государственной регистрационной службе КР, защита ЭЦП, вшитой в паспорт, является более надежной, что позволяет обновлять подпись лишь раз в три года. Ранее ЭЦП было необходимо обновлять каждый год.

В заключение еще раз отметим, что в целом организация электронного управления в любом государстве требует проведения крупномасштабных преобразований в государственном управлении. Поэтому усилия должны быть направлены как на реформирование многих административных механизмов, так и на усиление демократических процедур, так как интерактивность предоставляемых государственных услуг предполагает активный политический диалог и повышение политической культуры. Следует также отметить, что данный проект очень дорогой, требует капиталовложений не только в компьютеризацию правительственных структур, но значительных затрат потребует и подготовка кадров, разработка специализированных программ, обеспечение безопасности сетей, формирование нормативно-правовой базы и подготовка судей соответствующей квалификации, обеспечение компьютерной и интернет-грамотности государственных служащих. Большие средства нужны для построения отделенной правительственной сети, создания информационно-телекоммуникационной инфраструктуры, просветительской и агитационной деятельности, внедрения учебных курсов в школах, высших учебных заведениях, центрах занятости, клубах и других учреждениях, чтобы охватить все слои населения, обеспечить им равные возможности использования сервисов электронного правительства. Эффективность «Таза Коом» будет зависеть также и от уровня профессионализма, инициативности и ответственности должностных лиц госорганов страны, ответственных за эффективное проведение этой программы в жизнь.

Список использованной литературы:

1. Подробнее см.: «Таза Коом»: Видение, глобальные тенденции и возможности для сотрудничества»: Мат-лы междунаро. конф. — Бишкек, 2017.; Калдыбаев С. К., Зулпуева К. А. Программа цифровой трансформации в Кыргызстане и компьютерная грамотность // Международный журнал экспериментального образования. — 2018. — № 2. — С. 23—27. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://expeducation.ru/ru/article/view?id=11791>.

2. Указ Президента КР «О национальной стратегии «Информационно-коммуникационные технологии для развития Кыргызской Республики» от 10 марта 2002 г. № 54. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://online.zakon.kz/document/?doc_id=30274087.

3. Указ Президента Кыргызской Республики «О Совете по информационно-коммуникационным технологиям при Президенте Кыргызской Республики» от 18 июня 2001 г. № 199. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://online.zakon.kz/document/?doc_id=30263436.

4. См.: Курс на обновление страны: Обращение Президента Курманбека Бакиева от 24 марта 2009 года. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://kyrgyzembassy.ru/?p=532>.

5. Указ Президента Кыргызской Республики «О Национальной стратегии устойчивого развития Кыргызской Республики на период 2013 — 2017 годы» от 21 января 2013 г. № 11 (с изм. и доп. от 27.09.2013 г.). [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31322290.

ТҮЙІН

Мақалада Еуразиялық экономикалық қоғамдастық елдерінің бірі — Қырғызстан Республикасының мысалын қолдана отырып, сандық түрлендірудің жалпыұлттық бағдарламасының жобасын жасаудың негізгі мақсаттарына, стратегиялық міндеттеріне, негізгі қағидаттарына, саяси және құқықтық ерекшеліктеріне қысқаша талдау жасадық.

RESUME

In the publication article, we briefly analyzed the main goals, strategic objectives, basic principles, political and legal nuances of developing a draft nationwide digital transformation program using the example of one of the Eurasian Economic Community countries - the Kyrgyz Republic.

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

ӘОЖ 355.42

К. Охан, әскери және арнайы-тактикалық даярлық кафедрасының аға оқытушысы, педагогика ғылымдарының магистрі, полиция капитаны

(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Терроризмнің түрлері және пайда болуы

Аннотация. Мақалада терроризмнің алдын алу түрлері мен олардың сақтанудың жолдары қарастырылған. Лаңкестік — гректің «terror» сөзінен алынып, «үрейлі», «қорқынышты» деген мағыналарды білдіреді. Қазіргі кезде ең көп таралған лаңкестік — дінді бетперде еткен түрі. Олардың негізгі мақсаты — әртүрлі діни сенімді пайдалана отырып, адамдардың пікіріне әсер ету, билікті ұстап қалу, ұлтаралық соғыстар, талас-тартыс ұйымдастыру, дінді саяси құрал ретінде пайдалану. Лаңкестікке қарсы күресудің мақсаты рухани және материалдық, экономикалық тұрғыдағы нысандарды залалсыздандыру. Сол үшін лаңкестіктің пайда болу тарихын, оның түрлері мен алуан көріністерін, сондай-ақ қауіпін алдын алуды да білген абзал.

Түйін сөздер: лаңкестік, террор, терроризм, қауіп-қатерлер, дін, экстремистік, мәһаб, қырып-жою, саяси, ислам.

Лаңкестік — гректің «terror» сөзінен алынып, «үрейлі», «қорқынышты» деген мағынаны білдіреді. Бұл атауды ең алғаш Аристотель қолданған. «Террор» сөзі өз мақсатына жету үшін еш нәрседен тайынбай, зорлықпен үкімін жүргізуді көздеген саяси күрес деген мағынада түсіндіріледі. Лаңкестердің қарулы әрекеттері мен бүлік шығару іс-әрекеті олардың бүкіл болмысын айқын көрсетеді. Түрлі этникалық және діни қайшылық, кедейлік пен мемлекеттегі түрлі келіспеушілік те лаңкестіктің шығуына себеп болуы мүмкін. VII ғасырда Ислам әлемінде пайда болған діни, саяси, экстремистік әрекет саналатын харижиттер («хулафа-и рашидин») хазреті Омар (хулафаты) мен Оспанға (хулафаты) қарсы қастандық ұйымдастырды. Олар умәуилер салтанаты кезінде үлкен саяси күшке айналып, елде әрдайым іріткі мен дау-жанжал ұрығын септі. VIII ғ. екінші жартысында Ирак, Бахрейн, Йемен, Сирия, Мысыр және Хорасан жерлерінде лаңкестік әрекеттер жасаған карматилер де діни, саяси, экстремистік ағым саналған. Карматилер шиға мәһабындағы исмаилиттердің негізгі тармағының бірі ретінде VIII ғ. ортасында Иракта пайда болған. Олар ислам шариғатын мойынсұнбай, тіпті Қағбаны зиярат етуді бидғат деп санаған. 899 жылы Бахрейнді басып алып, шығыс Арабияда өз мемлекетін құрған. 930 жылы қажылық маусымында Меккеге баса көктеп кіріп, қаланы талан-таражға салып, бірнеше мың қажы мен жергілікті тұрғындарды өлтіріп, көптеген мұсылманды тұтқындаған.

Қазіргі таңда дүниеде 500-ге жуық лаңкестік ұйым бой көрсетуде. Олардың саяси, діни бағыты, әлеуметтік және этникалық құрамы, шабуылдау дәрежесі бойынша ең үлкендері мыналар: «әл-Кайда», «Абсат әл-Ансар» (Ливан), «Ал-Жиһад», «Жәмағат әл-Ислами», «әл-Ихуан әл-муслимин» (Мысыр), «Хизб-ут-тахрир әл-Ислами», «Тәйбә», «Жамағати-Ислами» (Пәкістан).

Лаңкестіктің бірнеше түрі бар:

Терроризмнің түрлері және пайда болуы

Ядролық лаңкестік — ядролық жарылғыш заттарды жару немесе онымен қорқыту, радиоактивті заттармен улау, ядролық нысандарды басып алу мақсатын көздейді. Қазір дүниенің 30 мемлекетінде 450-ге жуық ядролық объекті, жүздеген ядролық реактор, он мыңдаған ядролық қару бар.

Хайджекин — ірі көлік құралдары: ұшақ, пойыз, автомобиль және кемелерді ұрлауды мақсат етеді. Бірінші әуе лаңкестік 1930 жылы жасалған. Лаңкестер тарапынан 1969 жылы 91, 1972 жылы 59 жолаушы ұшағына шабуыл жасалған. 1971 жылы қыркүйек айында 4 ұшақ лаңкестер тарапынан қиратылды. Тіпті, бүгінге дейін жалғасып келеді.

Гиперлаңкестік — арнайы хакер тәсілдері бойынша компьютер басқару жүйесін иеленіп алу, компьютер вирустары арқылы интернет жүйесін істен шығару көзделеді.

Қазіргі кезде ең көп таралған лаңкестік — дінді бетперде еткен түрі. Олардың негізгі мақсаты — әртүрлі діни сенімді пайдалана отырып, адамдардың пікіріне әсер ету, билікті ұстап қалу, ұлтаралық соғыс, талас-тартыс ұйымдастыру, дінді саяси құрал ретінде пайдалану. Лаңкестікке қарсы күресудің мақсаты рухани және материалдық, экономикалық тұрғыдағы нысандарды залалсыздандыру. Сол үшін лаңкестіктің пайда болу тарихын, оның түрлері мен алуан көрінісін, сондай-ақ қауіпін алдын алуды да білген абзал.

Жалпы, елді дүрліктірген лаңкестік оқиғалардың қайдан өрістеп отырғанын, сипатын, себеп-салдарын айқындамай тұрып нәтижелі іс-қимыл жасай аламыз деу — берісі әбестік, әрісі — көрсоқырлық, біліксіздік деу орынды. Елбасымыз діни экстремизм және терроризммен күрес мәселелері жөнінде кеңесте: «Қазақстанға қарсы жасалынған терроризмді, оны ымырасыз басып-жаншуға мемлекеттің мүмкіндігі жетерлік. Мемлекеттің қолында күш те, қуат та, жігер де бар. Біз лаңкестікті түбірімен жоқ қыламыз. Мен сондай-ақ барлық қазақстандықты қырағылыққа шақырамын. Егер лаңкестікке қатысты деректер байқалатын болса, онда дереу тиісті құқық қорғау органдарына хабарлау қажет», — деген еді. Бұл сөздің астарында тек ескерту ғана емес, нақты талап та жатқанын пайымдағанымыз жөн болмақ.

Шындығына келсек, терроризм — жаһанға төнген зор қатер. Лаңкестік (терроризм) — негізінен, саяси-әлеуметтік себептерге байланысты жеке адамға, көпшілікке немесе мемлекетке қысым жасау, үрей туғызу мақсатында қасақана жасалатын қылмыстық іс-әрекет. Бұл ұғым XVII ғасырдағы француз революциясынан кейін кеңінен қолданыла бастаған болатын. Адам жанын түршіктіретін қатыгез зұлымдыққа толы лаңкестік әрекеттердің формасы да, тактикасы да әртүрлі, олар: кепілге адам алу, қоғамдық орындарда жарылыс ұйымдастыру, кісі өлтіру, бопсалау, шетел елшіліктеріне, халықаралық ұйымдардың бас пәтерлеріне шабуыл жасау, ұшақ жару, қару-жарақ қоймаларын басып алу т. б.

Биолаңкестік — вирус, ұнтақ сияқты бактериялық қоспаларды пайдалана отырып лаңкестік әрекет жасау.

Ел аймақтарында өткен қаралы оқиғалар — соның айқын дәлелі. Қайсыбір сарапшының айтуынша (мәселен, Марат Шибұтовтың пікірінше), еліміздегі лаңкестік әрекеттер тактикасына қарай дағыстандық, шешендік, ирактық және латынамерикандық түрлерге ұқсас болып келеді екен. Қазақстанда тактикалық жағынан ең ықтималы дағыстандық әдіс деседі. Бұл әдіске күштік құрылым қызметкерлері мен шенеуніктерді нысанаға алу тән болса керек. Дағыстандық лаңкестіктің мақсаты — мемлекеттік аппараттың аяқ-қолын тырп еткізбестен «матап тастау». Біз оған қарсы тұруға мүлде дайын емеспіз. Себебі еліміздегі құқық қорғау органдары мен қауіпсіздікті сақтауға жауап беретін лауазымды шенеуніктеріміз ондай лаңкестік оқиғалар орын ала қалса, олардың алдын алуға ешқандай сақтық шараларын жасамаған. Ал шешендік әдіспен әрекет ететін лаңкестерге тұрғын үйлерді жарып, қоғамдық мекемелерге шабуыл жасап, адамдарды кепілге алу үрдісі тән. Бұлардың

алға қойған басты мақсаты — халық арасында үрей туғызып, тұрақтылықтың іргетасын шайқалтып, елді бейбіт өмір сүру ырғағын жаңылту. Ең өкініштісі, мұндай тосын оқиғаларға қарсы тұруға біздің қоғамдық мекемелеріміз мүлде дайын емес. Ондай мекемелердің қауіпсіздігі қаншалықты деңгейде деген сауалға тірі пенденің нақты жауап бере алмасы кәміл. Бір-ақ мысал. Айталық, еліміздегі ең ірі мегаполис саналатын Алматы қаласында тұрғын үйлерге тақап салынған жанар-жағармай бекеттері өте көп. Егер лаңкестер соларды нысанаға алса, күніміздің не боларын ойлаудың өзі қорқынышты.

Ал ирактік лаңкестікке ден қойған жанкешті шахидтер әкімшілік ғимараттар мен шетелдік елшіліктерді, шетелдік ірілі-уақты компания кеңселерін жарып жіберуге әуес. Ондағы мақсаты — мемлекеттік аппаратты есінен тандыра қорқытып, қатты састыру, инвесторларды шошыту арқылы халықаралық жанжал шығару, соның арасынан өздеріне пайда табу деседі.

Латынамерикандық лаңкестікке бүйрегі бұратындар саясаткерлер мен балаларды ұрлап әкетіп, артынан оларды мерт етіп, жұртты жаппай қырып-жоюмен айналысады екен. Ондағы мақсат — билік төңірегінде жүрген зиялы қауым өкілдері мен қоғамның қаймағы саналатын элитаға қатты қысым жасау арқылы оларды өз дегендеріне көндіріп, лаңкестер мақсаты үшін жұмыс істеуге мәжбүрлеу болса керек.

Ақпараттық лаңкестік деп теракт жасауға алып келетін мағлұматтарды БАҚ (бұқаралық ақпарат құралдары) арқылы тарату, экономикалық жағынан дамыған мемлекеттердің өз техникалық мүмкіндіктерін басқаларға зиян тигізу үшін пайдалануды айтады. Мысалы, бір өтірік кейде бүкіл дүниедегі мемлекеттерді қарама-қайшылыққа түсіреді, миллиондаған адамның санасын улайды, оларды жолдан тайдырады. Сол үшін БАҚ арқылы әсіресе, интернет жүйесі арқылы таралып жатқан теріс хабарлар әртүрлі жаман нәтиже беруі мүмкін. Мұндай зиянды хабарлардың «ақпарат лаңкестігі» делінуі ғажап емес. Бұл іс-әрекет саяси лаңкестіктің ажырамас бір бөлігіне жатады.

Бұрындары тек шетелдерде ғана орын алатындай көрініп келген лаңкестік оқиғалар ақыры Қазақстан жеріне де келіп жетіп, қалың бұқара халық күндіз күлкіден, түнде ұйқыдан айырылған пұшайман халге түсті. Ағымдағы жылы ел көлемінде орын алған лаңкестік оқиғалардың сипаты мен белгілеріне үңілсек, лаңкестікті жасағандардың барлығының дерлік еліміз тәуелсіздік алған кезеңде ер жеткен өрімдей жас жігіттер екеніне көз жеткізер едік. Бұған тұрмыстық-әлеуметтік жағдайдан басқа асқынған діни факторлардың да айтарлықтай ықпалы барлығы байқалады. Сосын лаңкестердің барлығы дерлік қазақ ұлтының өкілдері, ең өкініштісі де, міне, осы.

Ендеше зайырлы мемлекетіміздің саяси-қоғамдық құрылысы мен сипатына, мемлекет құзырына қарайтын азаматтардың өмірі мен құқығына зор қауіп төндіретін лаңкестік мақсатта іске асырылатын қанды оқиғалар мен құбылыстарға құқық қорғау мен ұлттық қауіпсіздік органдары, барша қоғам жіктері бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарып, тізе қоса отырып бірлесіп әрекет етулері қажет-ақ. Қоғамда, әсіресе мектеп жасындағы балалар мен жасөспірімдер, жастар арасында идеологиялық, мәдени-ақпараттық мақсаттағы үгіт-насихат жұмыстарын жүргізіп, оларды саяси-танымдық тұрғыдан «тағалау» керектігі дау туғызбас деген ойдамыз. Елдегі лаңкестік қауіп-қатерге қарсы тұру үшін ислам атын жамылған жат ағымдардың қызметіне тосқауыл қойып, шетелдік эмиссарларды ел аумағынан күштеп аластау қажет. Шетелдік діни әдебиеттер мен компьютердегі сайттарды заңдық тұрғыда қатаң сүзгіден өткізіп, оларды ел ішіне әкелуге, насихаттауға, таратуға үзілді-кесілді тыйым салу керек. Жастарға дәстүрлі исламды, тарихи-рухани құндылықтарымызды насихаттап, ел ішінде лаңкестікке қарсы қауіпсіздік шараларын күшейтуіміз қажет. Ең бастысы, лаңкестікке қарсы заңнамаларымызды бекемдеп, құзыретті органдардың терроризмге қарсы қызметін оңтайландырып, еліміздің ұлттық қауіпсіздігі мәселесімен айналысатын органдардың іс-әрекетін үйлестіріп, бірізге салуды қолға алуымыз керек, бұл — өте маңызды шаруа.

Терроризмнің түрлері және пайда болуы

Билік тарапынан ескерілуі тиіс өзекті мәселе — ой-санасы толық тұрақтанып орнықпаған, бұғанасы бекіп, қабырғасы қата қоймаған жастарды шетелдерге діни оқуға жіберуге белгілі бір дәрежеде шектеу қойылғаны жөн сияқты. Өйткені шетте жүрген оларға біздің тарапымыздан ешқандай бақылау жасалмайтындықтан, ертеңгі күні әлгі жастарымыз туған еліне қандай пиғылдағы адам болып келетіні бір Алланың өзіне ғана аян дүние. Сол себепті ел ертеңіне алаңдаушылық білдірген азамат ретінде билік тізгінін ұстаған марқасқаларымыздың осы жағын да қаперіне алғанын қалар едік. Тәңірі елімізді алда болуы ықтимал лаңкестік әрекеттер мен ұлт қауіпсіздігіне қатер төндіретін қатыгез террористік арандатушылықтардан сақтасын деп тілейік!

Резюме

Статья посвящена проблемам возникновения терроризма. В настоящее время наиболее распространенным видом терроризма является религиозный терроризм. Основная цель религиозного терроризма заключается в использовании религии в качестве инструмента давления на мнение людей, удержания своей власти, разжигания межнациональных войн, использовании различных религиозных верований в своих политических целях. Материальное, духовное, экономическое развитие государства препятствует развитию терроризма. В связи с этим необходимо знать историю, истоки возникновения религиозного терроризма, разнообразие его способов для предотвращения возникающих опасностей.

Resume

The given article deals with the issues of terrorism emergence. Nowadays religious terrorism is considered to be one of the most widespread type of terrorism. The main aim of the religious terrorism consists in the use of religion as a means of pressure on people's minds, maintenance of one's power and authority, propaganda of international war, the use of various religions for one's political purposes. Material, spiritual, economical development of a state prevents terrorism from its further spread. This is why it is necessary to know the history, the origin, the development of religious terrorism and its variability to prevent possible danger.

УДК 343.2

Сеитова Д. М., магистрант Института послевузовского образования, старший лейтенант полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

История развития уголовного законодательства о вовлечении несовершеннолетних в совершение антиобщественных действий

Аннотация. Статья посвящена истории развития уголовного законодательства о вовлечении несовершеннолетних в совершение антиобщественных действий. В настоящее время актуальной проблемой является повышение эффективности уголовного законодательства Республики Казахстан в борьбе с уголовными правонарушениями против семьи и несовершеннолетних, рост которых наблюдается в последние годы. Историческое развитие норм уголовного законодательства об ответственности за уголовные правонарушения против семьи и несовершеннолетних является положительным моментом в становлении демократического общества в Республике Казахстан. Реализация мер ответственности за уголовные правонарушения против семьи и несовершеннолетних является одним из основ-

ных направлений уголовной политики Республики Казахстан. Проведенный исторический анализ позволяет сделать выводы, которые необходимо учитывать при реформировании действующего уголовного законодательства в области охраны прав семьи и несовершеннолетних.

Ключевые слова: вовлечение несовершеннолетних в совершение антиобщественных действий, уголовное правонарушение, уголовная политика, казахское обычное право.

Конституция Республики Казахстан в статье 12 провозглашает, что права и свободы человека принадлежат каждому от рождения, признаются абсолютными и неотчуждаемыми.

Для того чтобы лучше понять содержание и значение действующего уголовного законодательства Республики Казахстан, регулирующего общественные отношения в сфере охраны нормальных условий содержания и воспитания несовершеннолетних, необходимо проанализировать момент возникновения и изменения содержания таких норм на материале источников права различных периодов существования России и Казахстана.

Великий русский ученый Н. С. Таганцев отмечал: «известно то важное значение, какое имеет историческое толкование в сфере действующего законодательства. Если мы, например, желаем изучить какой-нибудь юридический институт, существующий в данное время, то для правильного его уяснения себе мы должны проследить историческую судьбу его, т. е. те поводы, в силу которых появилось данное учреждение, и те видоизменения, которым подверглось оно в своем историческом развитии» [1, 21].

Глубокое понимание института защиты прав несовершеннолетних невозможно без изучения этого предмета, периодов становления основ законодательства, регулирующего вопросы осуществления защиты прав ребенка.

До середины XIV века полноценной охраны интересов несовершеннолетних нормами уголовного законодательства в России не было. Защита лиц, не достигших совершеннолетия, осуществлялась фрагментарно, а само совершеннолетие имело явно заниженный предел 12-13 лет [2, 46].

В казахском обычном праве вовлечение несовершеннолетнего в совершение уголовных антиобщественных действий не предусматривалось. Нормами казахского обычного права были узаконены такие реакционные обычаи, как калым, вступление в брак с несовершеннолетними, многоженство, амингерство, и т. п. По казахскому обычному праву брак считался имущественной сделкой между родителями или близкими родственниками жениха и невесты. В силу этой сделки родня невесты уступала ее в дом жениха за калым. Уплата калыма была равнозначной бракосочетанием, т. е. после уплаты калыма брак должен был, обязательно состояться. После уплаты калыма отец невесты не освобождался от обязательств даже в случае смерти дочери. В случае смерти засватанной дочери он должен был уже без калыма дать жениху другую свою дочь или возратить полностью полученный калым. При заключении договора о браке не требовалось согласие вступающих в него [3, 331–332].

На рубеже XIX и XX вв. были зафиксированы небывало высокие темпы преступности среди молодежи и подростков. Европа была буквально наводнена толпами юных бродяг и правонарушителей.

Существовавшие в те времена правовые средства борьбы с преступностью и охраны личности даже тогда оценивались как неэффективные, а применительно к несовершеннолетним — как «фабрикующие» эшелоны новых преступлений.

Первыми декретами советской власти отменялись старые уголовные законы. Советская власть выдвинула лозунг «Для детей нет суда и тюрьмы!», который нашел свое воплощение в декрете от 14 января 1918 г., посвященном созданию комиссий по делам несовершеннолетних.

Уже в первые годы советской власти были изданы законодательные акты, направленные против вовлечения взрослыми подростков в преступный мир.

Так, 4 марта 1920 года был принят Декрет СНК «О делах несовершеннолетних, обвиняемых в общественно опасных действиях». На основе этого декрета в 1920 году была издана «Инструкция, комиссия по делам несовершеннолетних», которая прямо обязывала комиссии привлекать к судебной ответственности взрослых за вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность и соучастие с ними, за сводничество, склонение несовершеннолетнего к проституции и половым извращениям, за эксплуатацию труда несовершеннолетних и жестокое обращение с ними [4].

В УК РСФСР 1922 года специальной статьи, устанавливающей ответственность за вовлечение в преступную деятельность, не было, а вовлечение несовершеннолетних в занятие проституцией рассматривалось как квалифицирующий состав вербовки женщин для проституции (ч. 2 ст. 171 УК).

В УК РСФСР 1926 года специально предусматривалась ответственность за понуждение детей к занятию нищенством (ч. 2 ст. 158 УК). Вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность каралось на общих основаниях как соучастие в преступлении.

В соответствии с этим законом, в Уголовные кодексы бывших республик СССР были включены специальные нормы (в частности, ст. 73 УК РСФСР, действовавшего длительное время на территории Казахской ССР). Статья 2 этого закона предусматривала:

- а) подстрекательства несовершеннолетних к совершению преступлений;
- б) привлечение несовершеннолетних к участию в совершении различных преступлений;
- в) понуждение несовершеннолетних к занятию спекуляцией, проституцией, нищенством и т. п.

За указанные деяния закон предусматривал наказание в виде тюремного заключения на срок не меньше 3 лет.

В 1929 году возраст, начиная с которого несовершеннолетние могли быть признаны судом субъектами преступлений, был установлен по Уголовному кодексу с 14 лет. Этот возраст, как признак субъекта преступления, как и другие правила в отношении несовершеннолетних, установленные в 1929 году, действовали без изменений до 7 апреля 1935 года, когда ЦИК СНК СССР было принято постановление «О мерах борьбы с преступностью среди несовершеннолетних», положившее начало новому очередному этапу в борьбе с преступлениями несовершеннолетних.

Одновременно этим же постановлением была предусмотрена строгая уголовная ответственность тех лиц, которые подстрекают несовершеннолетних к совершению различных преступлений или к участию в них, а также понуждают их к занятию спекуляцией, проституцией, нищенством и т. п.

Значительной вехой в развитии советского уголовного законодательства по данному вопросу явилось Постановление ЦИК и СНК СССР от 7 апреля 1935 г. «О мерах борьбы с преступностью среди несовершеннолетних». В статье 2 Постановления указывалось: «Лиц, уличенных в подстрекательстве или привлечении несовершеннолетних к участию в различных преступлениях, а также в понуждении несовершеннолетних к занятию спекуляцией, проституцией, нищенством и т. п., — карать тюремным заключением не ниже 5 лет» [5, 56].

Таким образом, новый закон своим острием был направлен, прежде всего, «против тех преступных элементов, которые, пользуясь безнаказанностью несовершеннолетних за общественно опасные деяния, их руками совершали тяжкие преступления, а сами оставались в тени» [6, 109].

31 мая 1935 года было издано Постановление СНК СССР и ЦК ВКП (б) «О ликвидации детской беспризорности и безнадзорности», в котором союзным республикам предлагалось установить уголовную ответственность опекунов, допускающих вступление детей-сирот на

путь бродяжничества. В соответствии с этим Постановлением, в Уголовный Кодекс РСФСР была включена ст. 158 УК.

В Уголовном кодексе Казахской ССР 1959 г. и в Уголовных кодексах 1960-1962 гг. республик СССР такие составы преступлений, как вовлечение несовершеннолетних в преступную и иную антиобщественную деятельность, предусматривались отдельной статьей (ст. 201 УК Казахской ССР).

В 1960-1970-х г.г. в Уголовном кодексе Казахской ССР вносился целый ряд дополнений, связанных с установлением ответственности за вовлечение несовершеннолетних в пьянство, проституцию, бродяжничество, попрошайничество, немедицинское потребление наркотических средств (ст. ст. 201-1, 200-2, 200-3 УК Казахской ССР) [7, 36].

В период перехода к новой экономической политике возросло значение товарно-денежных отношений, хозрасчета, прибыли, личной материальной заинтересованности, допускалось частное предпринимательство и торговля. Мирное ведение хозяйства требовало внесения изменений в правовую политику, в том числе в отношении лиц, уклоняющихся от общественно полезного труда. Эти изменения нашли отражение в принятых Уголовных кодексах.

Декларация прав ребенка, принятая Генеральной Ассамблеей ООН от 20 ноября 1959 года, провозглашала, что «ребенок, ввиду его физической и умственной незрелости, нуждается в специальной охране и заботе, включая надлежащую правовую защиту, как до, так и после рождения» [8, 18], и призывала родителей, различные добровольные организации, местные власти, национальные правительства к тому, чтобы они признали и старались соблюдать права детей путем законодательных и иных мер.

На формирование норм уголовно-правового характера, направленных на борьбу с лицами, ведущими паразитический образ жизни, в 70-е годы оказали влияние нормы международного права. К ним относятся Всеобщая декларация прав человека 1948 г., Хельсинкское соглашение 1975 г., а также Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах и Международный пакт о гражданских и политических правах, которые были приняты на 21-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН 16 декабря 1966 года.

В Уголовном кодексе Казахской ССР от 22.07.1959 года «Вовлечение несовершеннолетнего в преступную деятельность» предусматривалось в ч. 1 ст. 201 и наказывалось лишением свободы на срок до восьми лет.

Часть 2 этой же статьи включала норму, устанавливающую ответственность в занятие попрошайничеством, проституцией, азартными играми, а равно использование несовершеннолетнего для целей паразитического существования. Санкция за данное преступление предусматривала лишение свободы на срок до трех лет [9, 91].

Здесь обнаруживаются внутренние противоречия. На наш взгляд, название ст. 201 УК Казахской ССР 1959 г. не соответствовало содержанию статьи, ибо необоснованно суживало содержание, имея в виду только вовлечение в преступную деятельность, оставляя за пределами нормы вовлечения в антиобщественную деятельность, каковыми являлись, как прямо было указано в законе, вовлечение в занятие попрошайничеством, проституцией, азартными играми, а равно использование несовершеннолетнего для целей паразитического существования.

Указом Президента Республики Казахстан от 16.07.1997 г. был принят первый Уголовный кодекс Республики Казахстан, при разработке которого были учтены теоретические достижения отечественной науки уголовного права и сложившаяся судебная практика.

Вовлечение несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий в Уголовном кодексе Республики Казахстан, 1997 г. располагалась в ст. 132 и предусматривало три части. По части 1 «вовлечение несовершеннолетнего в немедицинское употребление наркотических или одурманивающих веществ, либо в систематическое употребление

спиртных напитков, либо в занятие проституцией, бродяжничеством или попрошайничеством» наказывалось привлечением к общественным работам на срок от ста восьмидесяти до двухсот сорока часов либо исправительными работами на срок от одного года до двух лет, либо арестом на срок до шести месяцев, либо лишением свободы на срок до трех лет [10, 48–49].

Уголовный кодекс Республики Казахстан 1997 г. по сравнению с Уголовным кодексом Казахской ССР 1959 г. имел несколько существенных отличий. Вовлечение несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий в УК РК 1997 г. предусматривалось в отдельной норме, в отличие от ст. 201 УК Казахской ССР 1959 г., где в ч. 1 ст. 201 предусматривалась уголовная ответственность за вовлечение в преступную деятельность; отличались они также по объективной стороне: так, в ст. 132 УК РК 1997 г. действия шире, нежели в ст. 201 УК 1959 г. и были предусмотрены такие действия, как немедицинское употребление наркотических или одурманивающих веществ либо систематическое употребление спиртных напитков; вовлечение в азартные игры не было предусмотрено в УК РК 1997 г., также не было предусмотрено квалифицирующих признаков в ст. 201 УК 1959 г.

В соответствии с поручением Главы государства и с учетом положений Концепции правовой политики на 2010–2020 годы, а также международных стандартов и принципов, разработан новый Уголовный кодекс Республики Казахстан, который подписан Президентом Республики Казахстан 3 июля 2014 года и введен в действие с 1 января 2015 г.

Вовлечение несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий предусматривается в ст. 133 УК РК 2014 г.:

«1. Вовлечение несовершеннолетнего в употребление одурманивающих веществ либо токсикоманию, либо в неоднократное употребление спиртных напитков, либо в занятие бродяжничеством или попрошайничеством -

наказывается штрафом в размере до трех тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до трех лет, либо лишением свободы на тот же срок.

2. То же деяние, совершенное родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по воспитанию несовершеннолетнего, - наказывается штрафом в размере до пяти тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до пяти лет, либо лишением свободы на тот же срок, с пожизненным лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью.

3. Деяния, предусмотренные частями первой или второй настоящей статьи, совершенные неоднократно либо с применением насилия или с угрозой его применения, -

наказываются лишением свободы на срок от трех до шести лет с пожизненным лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью» [11, 83].

Таким образом, следует отметить, что в Республике Казахстан принимаются все необходимые нормативно-правовые акты по защите несовершеннолетних. Проведенный нами исторический анализ позволяет сделать вывод, который необходимо учитывать и при реформировании действующего уголовного законодательства в области охраны несовершеннолетних от преступных посягательств. Реализация мер ответственности за уголовные правонарушения против семьи и несовершеннолетних — важное направление уголовной политики Республики Казахстан.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Таганцев Н. С. Лекции по русскому уголовному праву. Часть общая. — СПб., 1887. — Вып. 1. — 373 с.
2. Чечель Г.И. Смягчающие ответственность обстоятельства и их значение в индивидуализации наказания. Саратов, 1978. С. 46.
3. Уголовное обычное право казахов. — Караганды: Болашак-Баспа, 2004.
4. Декрет СНК «О делах несовершеннолетних, обвиняемых в общественно опасных действиях» от 04. 03.1920 г.
5. Постановление ЦИК и СНК СССР от 7 апреля 1935 г. «О мерах борьбы с преступностью среди несовершеннолетних».
6. Уголовный кодекс Казахской ССР. Алма-Ата, 22 июля 1959 г. ИС <http://online.zakon.kz>
7. Там же.
8. Декларация прав ребенка, принятая Генеральной Ассамблеей ООН от 20 ноября 1959 года.
9. Уголовный кодекс Казахской ССР. Алма-Ата, 22 июля 1959 г. ИС <http://online.zakon.kz>
10. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Учебно-практическое пособие. — Алматы: «Издательство «Норма-К», 1997 г.
11. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Учебно-практическое пособие. — Алматы: «Издательство «Норма-К», 2019 г.

ТҮЙІН

Мақала кәмелетке толмағандарды қоғамға жат әрекеттер жасауға тарту туралы қылмыстық заңнаманың даму тарихына арналған. Кәзіргі уақытта қылмыстылықтың өсуіне байланысты отбасы және кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықпен күресу бойынша Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасының тиімділігін арттыру өзекті мәселе болып табылады. Қазақстан Республикасының демократиялық қоғам болып қалаптасуына қылмыстық заңнама нормаларының даму тарихы елеулі үлесін қосты. Қазақстан Республикасының қылмыстық саясатының негізгі бағыттарының бірі отбасына және кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жауаптылық шаралары болып табылады. Жасалған тарихи шолуға байланысты қолданыстағы қылмыстық заңнаманы реформалау кезінде отбасы және кәмелетке толмағандардың құқығын қорғау мәселелері ескерілуі керек.

RESUME

The article is devoted to the history of the development of criminal legislation on the involvement of minors in the Commission of anti-social actions. Currently, an urgent problem is to increase the effectiveness of the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan in the fight against criminal offenses against the family and minors, the growth of which has been observed in recent years. The historical development of the norms of criminal legislation on liability for criminal offences against the family and minors is a positive development in the establishment of a democratic society in the Republic of Kazakhstan. The implementation of measures of responsibility for criminal offences against the family and minors is one of the main directions of the criminal policy of the Republic of Kazakhstan. The historical analysis allows us to draw conclusions that should be taken into account when reforming the current criminal legislation in the field of protection of the rights of the family and minors.

УДК 343.2

Султангалиев Е., магистрант Института послевузовского образования, подполковник полиции

(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

Некоторые вопросы профилактики преступности несовершеннолетних

Аннотация. Порядок и условия нахождения несовершеннолетних правонарушителей в учреждениях закрытого типа (воспитательные колонии, образовательные организации для обучающихся с девиантным (общественно опасным) поведением, нуждающихся в особых условиях воспитания, обучения и требующих специального педагогического подхода) имеют особенности и предусматривают социальную реабилитацию воспитанников путем формирования социально-правовой активности, адекватных ценностных ориентаций и интересов, восстановления их социального статуса, повышения образовательного уровня, содействия овладению профессией.

В статье анализируются вопросы профилактики преступности несовершеннолетних на современном этапе, его виды и классификация. Отмечаются некоторые причины совершения проступков, дается краткий анализ данного явления, описываются некоторые пути их решения.

Ключевые слова: несовершеннолетний, преступление, профилактика, предупреждение, причины совершения преступления.

Социологические исследования показывают, что среди причин и условий преступлений несовершеннолетних пьянство занимает значительное место. Так, среди несовершеннолетних, совершивших преступления, свыше 62 % уже ранее употребляли алкоголь и преступления совершали в нетрезвом состоянии. Характерно, что почти каждый второй из них систематически употреблял алкоголь еще до ареста, при этом 18 % впервые употребляли спиртные напитки с родителями, родственниками.

По мере усиления стадии опьянения деградация сознательной и волевой деятельности человека усиливается. Как правило, в глубокой стадии опьянения проявляется все более значительное отклонение от нормального функционирования мозга. Человек утрачивает способность разумного суждения. В таком состоянии лицо проявляет склонность к агрессии и разрушению. В этом отношении пьянство не только в плане физиологического состояния, но и в плане стремления добыть средства для приобретения спиртного нередко предопределяет и причины, и условия преступности, в том числе многих конкретных преступлений несовершеннолетних 14-18 лет. Несовершеннолетние, как правило, не располагают достаточными денежными средствами для приобретения спиртных напитков. Это обстоятельство в значительной мере определяет и главную цель преступлений — получение необходимых средств для удовлетворения потребности в спиртном.

Наличие обстоятельств, способствующих преступности несовершеннолетних, не означает фатальной неизбежности совершения ими преступлений. Данные обстоятельства в определенной степени подлежат регулированию, нейтрализации и устранению. Большое значение в связи с этим приобретает общая и индивидуальная профилактика — система мер предупреждения преступности, применяемых государственными органами, в том числе органами внутренних дел, в отношении несовершеннолетних, совершающих преступления.

Негативная информация — это фон, на котором множатся причины преступности несовершеннолетних.

Мальчики, в большинстве, начинают свой опыт с употребления кустарно изготовленных препаратов конопли, а девочки — чаще с седативных препаратов. Главным мотивом большинства детей и подростков служит «любопытство», на втором месте — «предложили друзья», отмечаются такие мотивы, как «неприятности» или «друзья пригрозили расправой».

Как известно, приём психоактивных веществ, провоцирует криминальное либо виктимное поведение потребителей либо навеивает суицидальные мысли, а также способствует несчастным случаям. И это при том, что наша молодёжь вообще не отличается крепким здоровьем. По итогам проведённой в 2002 году диспансеризации здоровыми парнями признано только 34 % из общего списка. При этом среди сельских ребят здоровых и того меньше — всего 29 %. За последнее десятилетие вдвое увеличилось количество детей с хроническими патологиями. Каждого девятого больного подростка необходимо срочно госпитализировать в стационар, а каждого шестого — отправить в санаторий. При медицинском обследовании призывников в Вооружённые силы установлено, что 11,5 % имеют дефицит веса, каждый четвёртый страдает хроническими заболеваниями, у 28 % новобранцев обнаружены признаки отставания в умственном развитии.

По сравнению с 1990-ми годами, в 2017 среди несовершеннолетних и молодёжи в 1,7 раза возросла заболеваемость туберкулёзом, в 40 раз — сифилисом. Причём самые высокие показатели заболеваемости — среди детей и 15-17-летних юношей и девушек. Если до середины 1980-х годов не было зарегистрировано случаев педикулеза и чесотки, то в 2017 году их зарегистрировано 180 и 158 соответственно на 100 тысяч населения, 167 и 154 соответственно на 100 тысяч населения.

Совершенно ошеломляют темпы распространения ещё одной страшной болезни — ВИЧ-инфекции. С 1990 года количество заражённых ВИЧ в нашей стране возросло в 530 раз. Основная масса заболевших — молодые люди в возрасте от 15 до 30 лет.

Всё это — неприглядные факты нашей действительности, по поводу которых государство должно бить тревогу, принимать срочные меры, чтобы остановить вырождение нации, особенно детей, несовершеннолетних и молодёжи. Это — социально-экономический фон, на котором мы рассматриваем преступные деяния, совершаемые несовершеннолетними и молодёжью.

При этом нельзя не прийти к выводу о том, что уголовно-предупредительные меры являются всего лишь одним из широкого спектра элементов, которые необходимо применять не только для снижения уровня преступности, скажем больше: для спасения будущего страны и нации в целом.

Изоляция несовершеннолетних правонарушителей от общества представляет собой внутренне противоречивое явление. С одной стороны, оно способствует достижению целей перевоспитания, с другой — приводит к негативным последствиям социального, педагогического и психологического плана.

Деятельность учреждений закрытого типа направлена на укрепление законности и правопорядка в учреждениях, обеспечение требований действующего законодательства, а также на проведение профилактических мероприятий, исключающих возможность противоправного поведения, связанного в первую очередь с различными агрессивными проявлениями несовершеннолетних. Именно агрессивные проявления воспитанников ведут к негативным последствиям в местах социальной изоляции: ухудшению социально-психологического климата, усложнению оперативной обстановки, неблагоприятию в межличностных отношениях подростков, распространению половых девиаций, случаев вымогательства, членовредительства, побегов и т. п. [1, 33–34].

Неблагоприятная в педагогическом отношении среда мест изоляции несовершеннолетних правонарушителей от общества, где, к сожалению, не изжита асоциальная субкультура, относящаяся к числу главных источников криминализации личности, способствует форми-

рованию деформированного правового сознания. Правосознание несовершеннолетних, совершивших правонарушения и изолированных от общества, деформировано в силу прева-лирования в поведенческой сфере низменной и корыстной направленности, размытости в сознании личности таких нравственных понятий, как долг, совесть, честность, достоинство, притупления нравственных, эстетических и иных чувств.

Попадая в учреждение закрытого типа, несовершеннолетние оказываются в непривычных, дискомфортных условиях, прерывается начатый процесс социализации личности. В это время в сознании несовершеннолетних происходят различные деформации, как положительные, так и отрицательные. Это выражается в отношении к окружающим (персоналу, другим воспитанникам), обучению, труду.

Представляется, что относительно несовершеннолетних осужденных понятие «преступное сознание» как неправовая, противоправная и антиправовая форма сознания не может использоваться. Являясь, по сути, антиподом правосознания, оно, на наш взгляд, может редко встретиться в подростковой и юношеской среде.

Предложенное в исследовании Ш. К. Хасанова определение деформации правосознания осужденных как крайне искаженной формы «правосознания лиц, вставших на путь преступления, обусловленной неадекватным, противоречащим правовым идеалам и ценностям, отражением окружающей правовой действительности, а также сознательным искажением наличных правовых убеждений, установок, ориентиров, представлений и знаний» [2, 4–5], в полной мере может быть отнесено и к несовершеннолетним осужденным.

Определенные негативные, деформированные стороны правового сознания, характерные для всех индивидуумов вне зависимости от возраста, могут проявляться в виде правового нигилизма. Подростки в силу своих возрастных особенностей чаще других возрастных категорий резко критически, отрицательно относятся к требованиям уважения и соблюдения права [3]. В местах изоляции для несовершеннолетних нередко складываются идеальные условия для усиления и распространения правового нигилизма.

На уровне управления деятельностью учреждений закрытого типа необходимо формирование единой стратегии преодоления правового нигилизма, иных деформаций правосознания несовершеннолетних, которая, помимо правового воспитания, занимающего центральное место, должна включать и другие средства.

Правовое воспитание несовершеннолетних, помещенных в учреждения закрытого типа, протекает в замкнутой, режимно организованной среде. В таких условиях формирование правовых представлений, установок, чувств, эмоций происходит вынужденно, что может отражаться на качественных и количественных характеристиках новообразований в сферах (блоках) правового сознания [4, 96].

На наш взгляд, проявление дефектов в социально-правовом развитии несовершеннолетнего в условиях учреждения закрытого типа приводит к такой разновидности деформаций правового сознания, как дефицитное правосознание воспитанников учреждений закрытого типа.

Причинами социально-правовой дефицитности воспитанников учреждений закрытого типа выступают конкретные обстоятельства, характерные для организации воспитательного процесса в указанных учреждениях, а также серьезное обеднение развивающей среды в данных учреждениях за счет резкого снижения в них яркости и разнообразия впечатлений (сенсорная депривация), ограниченности общения с окружающими людьми (социальная депривация), недостаточной эмоциональной насыщенности взаимоотношений с персоналом (эмоциональная депривация).

Достижение положительных результатов правового воспитания в учреждениях закрытого типа находится в зависимости от комплекса объективных и субъективных факторов:

сформированного правового пространства учреждения (отлаженной системы правового воспитания, сочетающейся с социально-педагогическими, нравственными, организационными и иными сторонами содержания и воспитания несовершеннолетних); успешной социальной реадаптации после окончания срока пребывания в учреждении (трудоустройство, налаживание семейных отношений, утраченных связей с друзьями, знакомыми, жилищного обустройства, адаптация к изменившимся условиям общественной жизни, к участию в общественных отношениях и др.).

Список использованной литературы:

1. Егоров В.В. Конвенция ООН о правах ребёнка: российские проблемы. — СПб., 2004. С. 23–56.
2. Казберов П.Н. Аспекты профилактической работы с проявлениями деструктивного поведения несовершеннолетних осужденных // Ведомости уголовно-исполнительной системы. — 2012. — № 3. — С. 31-34.
3. Хасанов Ш.К. Правовое воспитание как средство преодоления деформации правосознания осужденных: общетеоретический аспект: Автореф. ... дис. ... канд. юрид. наук. — Душанбе, 2009. — 22 с.
4. Бициев Т.М. Нарушения поведения у воспитанников специального профессионального училища закрытого типа и направления реабилитационной работы: Дис. ... канд. психол. наук. — СПб., 2002. — 200 с.

Түйін

Мақалада қазіргі кезеңдегі кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың алдын алу мәселелері, оның түрлері мен жіктелуі талданады. Құқық бұзушылық жасаудың кейбір себептері атап өтілген, осы құбылысқа қысқаша талдау берілген, оларды шешудің кейбір жолдары сипатталған.

RESUME

The article analyzes the issues of juvenile crime prevention at the present stage, its types and classification. Some reasons for the commission of misconduct are noted, a brief analysis of this phenomenon is given, some ways to solve them are described.

ӘОЖ 343.4

З.Д. Хайрулла, Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру институтының магистранты, полиция аға лейтенанты
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Адам саудасы: қылмыстық-құқықтық және криминологиялық аспектілері

Аннотация. Ғылыми мақала адам саудасына қарсы іс-қимыл жөніндегі шараларды зерделеу мен дамытудың негізгі және қажетті қадамдарының бірі адам саудасының кең таралған түрлерін қылмыстық құқықтық және криминологиялық тұрғыдан ұғым-түсініктерінің мәселесін қарастыруға арналған. Мақаланың өзегі адам саудасы ұғымының түпнұсқалық мәнін терең зерттеу үшін мағыналық тұрғыдан зерттеліп, осы бағытта еңбектер жазған заң салымдарының ой-пікірі салыстырыла зерттеледі. Адам саудасы — бұл өте жасырын құбылыс болғандықтан, оны зерттеу немесе бақылау өте қиын. Адам саудасы құрбандарының көпшілігі билікпен анықталмайды. Құқық қорғау органдарына толыққанды қорғауға және қалпына келтіруге кепілдік бермейтін заңнаманың ерекшелік-

Адам саудасы: қылмыстық-құқықтық және криминологиялық аспектілері

теріне байланысты құрбандар әртүрлі санкцияны қолдануға кедергі келтірмеу үшін құқық қорғау органдарына жүгініп, осындай әрекеттер туралы үндемеуді қалайды, бұл адам саудасының жоғары деңгейін айқындайды. Ол үшін криминологиялық тұрғыдан жете зерттеуді қажет екендігіне мән береді.

Түйін сөздер: адам саудасы, ұлттық құқықтық актілер, қылмыстық құқықтық, криминологиялық, трафик, қылмыстық эксплуатация, адамдарды пайдалану, құлдық.

Адам саудасына қарсы іс-қимыл жөніндегі шараларды зерделеу мен дамытудың негізгі және қажетті қадамдарының бірі – адам саудасының кең таралған түрінің бірі ретінде «адам саудасы» және «жыныстық қанау мақсатында әйелдерді сату» тұжырымдамасын анықтау болып табылады.

Осы уақытқа дейін адам саудасы туралы бірде-бір нақты анықтама жоқ (ҚР Қылмыстық кодексінде зерттелетін құбылыстың анықтамасы бар, бірақ ғалымдар мен практиктердің басым көпшілігі оны кең мағынада деп санайды және сауда-саттықтың нақты мәнін көрсетпейді); ұлттық құқықтық актілер оны әртүрлі түсіндірумен қамтамасыз етеді. Сонымен қатар бұл мәселе бойынша саудагерлер, ғалымдар, мамандардың және адам саудасы профилактикасы саласында жұмыс істейтін тиісті қоғамдық ұйымдар өкілдерінің арасында бір ұстаным жоқ. Бір жағынан, кейбір шенеуніктер адамдардың басқа елге өтіп кету түрлері мен адам саудасы нысандары арасында нақты айырмашылықты анықтамайды. Екінші жағынан, бірқатар тәжірибе қызметкері мен үкіметтік емес әйелдер ұйымдары «трафик» терминін әйел мигранттардың арасында мәжбүрлі жезөкшелікті сипаттау тұрғысынан қолдануға тырысады.

Бұл тұжырымдаманы қолдану мәселесі адамның өзі қолданатын немесе онымен жасаған қылмыстың құрбаны деп жариялануы мүмкін жағдайға әрдайым байланысты емес екенімен де кедергі келтіреді. Атап айтқанда, «адам саудасы» терминін пайдаланған кездегі шатастық сатылған адам міндетті түрде елге заңсыз келуге міндетті емес немесе жақсы төленетін жұмысқа үміттеніп отырып, ерікті түрде күтпеген жағдайларда туындайды. Мысалы, төлқұжат және виза қызметі туралы мәліметтер мен шекара қызметі көрсеткендей, құрбандар заңға сәйкес кем дегенде құжаттарын жиі қалдырады. Олар қонақтарға виза, шақыру, саяхаттау визасын қабылдау немесе ойын-сауық индустриясына немесе төмен ақылы өндіріс салаларына жұмысқа қабылдау үшін жеке шақыру алады. Сыбайлас жемқорлық пен адам саудасы арасындағы шекаралар анық емес: шетелдік барлық жезөкше сатылмаған және барлық сатылған әйел жезөкшелікпен айналысқан жоқ. Адам саудасының өзге де түрлеріне материалдық және еңбекпен қанау, үй шаруашылығында еркін еңбек ретінде пайдаланылатын неке, органдарды донорлар ретінде пайдалану және т.б. кіреді. Сонымен қатар осы салада көптеген белгілі жағдайда әйелдерді жезөкшелікпен айналысуға мәжбүрлеу немесе жезөкшелер ретінде қатал пайдалану кездеседі.

Алайда «адам саудасы» термині адамның негізгі құқықтары мен бостандықтарын бұзудың төтенше жағдайлары үшін қолданылады. Олай болса, криминологиялық аспектіде оның «сексуалдық қанау мақсатында әйелдерді сату» ұғымы қалай анықталуы жөнінде сұрақ туындайды.

Ағылшын тілінде сөйлейтін елдерде және халықаралық құжаттарда адам саудасының термині осы құбылысқа сілтеме жасау үшін пайдаланылады. «Трафик» ұғымы дәстүрлі түрде есірткілер мен қару-жарақтың қозғалысын білдіреді және адамдар туралы айтатын болсақ, бұл мәселенің мәнін айтарлықтай жеңілдетеді. Жансыз заттарға қатысты құбылыс үшін сол терминді пайдалану белгілі бір ассоциацияны тудырады, бұл жағдайдың мәнін түсінуге көмектеседі немесе оның тараптарының бірі — адамдар объектілер сияқты бірдей басқарылады.

Лингвистикалық тұрғыда адам саудасы қазақ тіліне аударылмайды. Осыған орай, қазақ тіліндегі әдебиетте оған балама ретінде «трафик», «сауда» ұғымы қолданылады. Мүмкін, қазіргі кезде терминнің қысқа әрі кең көлемді тұжырымдамасын ұсынуға болмайды, дегенмен «сауда» сөзінің өзі «адам саудасы» ағылшын тіліндегі мазмұны қазақ тіліндегі мағынаға сай келмейді.

Алайда бұл аударманың өзіне орыс тіліндегі мағынасына келіспейтіндері де бар. Орыс профессоры А.Л. Репецкой «қылмыстық эксплуатация» терминіне кеңінен тоқталған. В.Б. Шакин де бұл тұжырымдаманы қолдаған. В.Б. Шакиннің пікірінше, «сауда» анықтама-сын пайдалану мәселенің мазмұнын қысқарту себебінен дұрыс емес дейді. Ғалым адамдарды қылмыстық пайдалану: «екі негізгі компонентті қамтиды: заңды және заңсыз қозғалысы және әртүрлі мәжбүрлеу түрлері арқылы адамдарды пайдалану», — деген пікір білдіреді. Дегенмен жоғарыда келтірілген дәйексөзден «қылмыстық эксплуатация» атауы өзінің мазмұнын көрсетпейтіндігі анық, өйткені ол соңғы кездері кеңірек мағынаға ие. Демек, бұл аргумент айқын позициялардың пайдасына жеткілікті деп қабылданбайды және, біздің ойымызша, адам саудасының мақсатына баса назар аударудан басқа, екі жақты, бір-бірімен байланысты құбылыстарды: адам саудасы мен кейінгі эксплуатацияны араластырады.

В.Б. Шакин өз мақаласында дұрыс айтса да, халықаралық және ұлттық заңнамаларда «адамдарды пайдалану» ұғымының бір мағыналы түсіндірмесі жоқ, бірақ бұл сөз тіркесі дәстүрлі түрде теріс реңге ие, өйткені тікелей «пайдалану» пайдалану, пайда табу дегенді білдіреді және, негізінен, мынадай тіркестерде қолданылады: «табиғи байлықты, жерді, өнеркәсіптік кәсіпорындарды, көлік құралдарын, ғимараттарды және т.б. пайдалану».

Енді адам саудасының әлеуметтік-криминологиялық сипаттамаларына тоқталайық. Адам саудасы – адамның негізгі құқықтарын бұзатын және ұйымдасқан қылмыстың ең тиімді формаларының бірі болып табылатын құбылыс. Пайдаланудың алуан түрінен басқа ол отандық құлдықты, мәжбүрлеп некеге тұруды, шаруашылықпен айналысатын кәсіпорындарда жұмыс істеуді және т. б. қамтиды.

Жоғарыда айтылғаннан көріп отырғанымыздай, адам саудасы құбылысын сипаттайтын дәлелдер бір-бірінен айтарлықтай ерекшеленеді. Өкініштісі, бұл сауданың көлемін анықтау өте қиын, себебі ол бұқаралық ақпарат құралдарында жиі кездеседі, ал бұл тақырып бойынша ғылыми деректер үзінділер болып табылады және үнемі сенімді емес. Қазіргі уақытта сауданың ауқымы туралы нақты статистика жоқ. Әрине, жеке аймақтардағы феноменді сипаттайтын зерттеулер бар, бірақ олар әлі күнге дейін толыққанды мемлекеттік статистикадан әлдеқайда алыс, мысалы, өлтіру туралы.

Дәстүр бойынша, бұл вакуумның себебі мына факторлар болып табылады. Біріншіден, бақылауды жүзеге асыратын немесе бір жолғы зерттеулер жүргізуді жүзеге асыратын қоғамдық ұйымдар мен мемлекеттік мекемелер материалды жинау мен талдаудың мүлдем басқа әдістерін пайдаланады. Мысалы, АҚШ Мемлекеттік департаментінің әлемдегі адам саудасының жай-күйі туралы хабарламалары мүдделі ел үкіметтері ұсынған ақпаратқа негізделген. Әдетте, олар қылмыстық кодекстің адам саудасына немесе оған қатысы бар қылмыстарға (жезөкшелікпен айналысуға тарту, қорқыту және т. б.) қатысты қылмыстық статистиканы, сондай-ақ мамандандырылған баспаналарға көмек көрсететін құрбандар туралы мәліметтерді қамтиды. Халықаралық ұйымдарды зерттеу қолданбалы әлеуметтік сипаттағы сипатқа ие және елдің аумағы неғұрлым кең болса, нәтижелер неғұрлым төмен. Жиі таңдаулы аймақтардағы зерттеулерді объективті факторлармен жүргізу тұтас бейнені жасауға мүмкіндік бермейді. ХЕҰ-ның «Қазіргі заманғы Ресейдегі мәжбүрлі еңбек» зерттеуі, Мәскеуде, Ставропольде және Омбыда өткізілген «Адамдардың көші-қоны және адам саудасы». Оқу үшін таңдалған аймақтарды ескере отырып, оны өкілдік деп айту қиын. Ресейде сауда туралы нақты деректер тек үкіметтік емес ұйымдардың арнайы зерттеулерінен немесе құқық қорғау органдарынан, мысалы, Ресей Федерациясының Ішкі істер министрлігінен үзінді келтіріледі, бұл бір-бірімен байланысқа түсуі қиын, себебі, біріншіден,

Адам саудасы: қылмыстық-құқықтық және криминологиялық аспектілері

жекелеген қылмыстық істер немесе олардың қызмет саласындағы статистика биылғы бағдарламалар барысында алынған нақты материалдардың талдауы нәтижесі болып табылады, мысалы, Ресей Федерациясы ФҚК Шекара қызметі туралы деректер.

Екіншіден, 2000 жылғы хаттама адам саудасы туралы жалпы түсінік берсе де, әртүрлі ел мен халықаралық институттар осы әмбебап анықтаманы пайдаланбайды, олар өздері ойлап табуды ұнатады — олардың көпшілігі өте айқын, кеңірек немесе тар. Ең жиі қолданылатын «сауда» терминінің «шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдарды жезөкшелікке тарту және мәжбүрлеу» немесе «жезөкшелік мақсатында сауда жасау» ұғымдарына тарылуы. Сонымен қатар қылмыстық заңнамадағы сауда-саттық мазмұны және онымен байланысты іс-әрекеттің ел-елден айырмашылығы жоқ, барлық ел оны қылмыс деп танымайтындығын айтпайды. Мұның бәрі қолда бар ақпаратты жинап, адам саудасымен қылмыстық әрекет ретінде дамыған тұтас бейнені қалыптастыруға мүмкіндік бермейді.

Үшіншіден, адам саудасы — бұл өте жасырын құбылыс, оны зерттеу немесе бақылау өте қиын. Адам саудасы құрбандарының көпшілігі билікпен анықталмайды. Анықталған және немесе бас тартқан адамдар туралы мәліметтерді жинау жүйесі жоқ. Құқық қорғау органдарына толыққанды қорғауға және қалпына келтіруге кепілдік бермейтін заңнаманың ерекшеліктеріне байланысты құрбандар әртүрлі санкцияны қолдануға кедергі келтірмеу үшін құқық қорғау органдарына жүгініп, осындай әрекеттер туралы үндемеуді қалайды, бұл адам саудасының жоғары деңгейін айқындайды. Мұның бәрі, әрине, құбылыстың ауқымын және оның таралу деңгейін анықтауға әсер етеді.

РЕЗЮМЕ

В научной статье рассматриваются теоретические понятия и актуальность уголовно-правовых и криминологических аспектов торговли людьми.

RESUME

The article deals with the theoretical concepts and relevance of criminal law and criminological aspects of human trafficking.

ПРОБЛЕМЫ ПРАВА И ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ

Аbugaliyev K. N. Questions of sex freedom and sexual impracticiveness	3
С.Қ. Алтайбаев Жаппай тәртіпсіздіктің туындауына ықпал ететін себептер мен жағдайлар.....	6
Қ.Е. Дүйсенов Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасындағы жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың ұғымы	11
Еспергенова Е. В. Искусственное создание доказательств обвинения при заведомо ложном доносе по делам об изнасиловании	16
Искаков К.Д. Развитие законодательства Республики Казахстан по обеспечению информационной безопасности в сфере информатизации и связи.....	20
Кульжанова Ж.Т. О развитии государственной службы в ОВД.....	25
А.Қ. Қалиев, Г.М. Шакаримова Адам өлтіру қылмысын тергеудегі оқиға болған жерді қарау мен сараптама тағайындаудың мәселелері.....	30
Мишковская В.В. Некоторые вопросы осуществления информационной безопасности в Республике Казахстан.....	35
Нургалиев Б.Б. Новеллы уголовно-процессуального законодательства Республики Казахстан и его совершенствование (окончание)	40
Н.С. Сембиев Алаяқтыққа қарсы іс-қимылдың қылмыстық-құқықтық және криминологиялық шараларды жетілдірудің өзекті проблемалары	43
Ташибаева А.К. Особенности осмотра места происшествия по делам об авиационных происшествиях.....	47

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Е.Н. Бухарбаев ІІО қызметкерлерінің арнайы-тактикалық дайындығын тәжірбиелік теориялық және психологиялық тұрғыда жетілдіру.....	53
Dzhagiparova D.B. Language and speech in the professional activities of a lawyer.....	56

**МАЗМУНЫ
СОДЕРЖАНИЕ**

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Татарян В. Г., Молдоев Э. Е.

Разработка проекта общенациональной программы цифровой трансформации на примере одной из стран ЕВРАЗЭС — Кыргызской Республики60

ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

К. Охан

Терроризмнің түрлері және пайда болуы68

Сеитова Д. М.

История развития уголовного законодательства о вовлечении несовершеннолетних в совершение антиобщественных действий71

Султангалиев Е.

Некоторые вопросы профилактики преступности несовершеннолетних.....77

З.Д. Хайрулла

Адам саудасы: қылмыстық-құқықтық және криминологиялық аспектілері80

«Қазақстан Республикасы ІІМ Қарағанды академиясының
Хабаршы — Вестник» журналында
Жариялау шарттары

Басылымға бұрын басқа басылымдарда жарияланбаған құқықтану және құқық қорғау қызметінің өзекті проблемалары бойынша қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі мақалалар қабылданады. Жұмыстың мазмұны ғылыми жаңалық, теориялық және практикалық маңыздылығы, логикалық баяндалу талаптарына сай болуы керек.

Журнал тоқсанына 1 рет жарияланады. Басылымға арналған материалдар келесі талаптарды сақтай отырып, қағаз және электрондық тасымалдағыштарда ұсынылады:

- 1) ӘОЖ (әмбебап ондық жіктеу);
- 2) автордың тегі, аты, әкесінің аты, лауазымы, ғылыми дәрежесі, атағы;
- 3) жұмыс тілінде аннотация (**80-100 сөз**);
- 4) түйін сөздер (оның мазмұнын сипаттайтын және ақпаратты іздеу мүмкіндігін беретін **8-10 сөз немесе сөз тіркесі**);
- 5) Word мәтін редакторы, қаріп — Times New Roman, мөлшері — 14;
- 6) беттер саны — 6–8-ге дейін (А4 форматында);
- 7) интервал — бір жарым (1,5);
- 8) абзацтық шегініс — 1.25;
- 9) жиектері: сол жақ жиегі — 3 см, оң жақ жиегі — 1 см, жоғарғы және төменгі жиектері — әрқайсысы 2 см;
- 10) мақала атауы – ортасында бас әріптермен;
- 11) мәтін бойынша сілтемелер тік жақшаларда, пайдаланылған әдебиеттер тізімі құжаттың соңында («Библиографиялық жазба, библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар және құру ережелері») МС 7.1 – 2003 сәйкес ресімделеді;
- 12) түйін қазақ (орыс), ағылшын тілдерінде.

Жұмысқа тиісті саладағы мамандардың 2 рецензиясы міндетті түрде қоса тіркелуі тиіс.

Мақаланың мазмұны, мақалада келтірілген нақты мәліметтердің, дәйеккөздердің, дереккөздердің шынайылығы үшін автор дербес жауапты.

Этикалық нормалар мен ережелерді сақтау басылым процесінің барлық қатысушылары: авторлар, рецензенттер, редакциялық алқаның және редакцияның мүшелері үшін міндетті.

Редакция талаптарға сәйкес келмейтін материалдарды қарастырмайды және жарияламайды.

**Редакциялық алқа жариялауға ұсынылған материалдарды
іріктеу және редакциялау құқығын өзіне қалдырады.**

Журналдың электрондық нұсқасын
<http://khabarshy.kzi.kz/> сайтынан көруге болады

Редакцияның мекенжайы: 100009, Қарағанды қ., Ермаков көшесі, 124,
Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру бөлімі (803-кабинет)

E-mail: oniirir@kpa.gov.kz
факс: 8(721-2) 30-33-92,
тел. 8 (721-2) 30-34-12

Условия публикации

в журнале «Хабаршы — Вестник Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова»

К публикации принимаются статьи на казахском, русском и английском языках по актуальным проблемам юриспруденции и правоохранительной деятельности, не публиковавшиеся ранее в других изданиях. Содержание работы должно удовлетворять требованиям научной новизны, теоретической и практической значимости, логичности изложения.

Журнал издается 1 раз в квартал. Материалы для опубликования предоставляются на бумажном и электронном носителях с соблюдением следующих требований:

- 1) УДК;
- 2) фамилия, имя, отчество автора, должность, ученая степень, звание;
- 3) аннотация на языке работы (**80-100 слов**);
- 4) ключевые слова (**8-10 слов или словосочетаний**, характеризующих ее содержание и обеспечивающих возможность информационного поиска);
- 5) текст в редакторе Word, шрифт Times New Roman, кегль 14;
- 6) количество страниц — 6–8 (формат А4);
- 7) интервал — полуторный (1,5);
- 8) абзацный отступ — 1,25;
- 9) поля: слева — 3 см, справа — 1 см, верхнее и нижнее — по 2 см;
- 10) название статьи — по центру прописными буквами;
- 11) сноски по тексту в квадратных скобках, список использованной литературы в конце документа (оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1 — 2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления»);
- 12) резюме на казахском (русском), английском языках.

К работе обязательно прилагаются 2 рецензии специалистов в соответствующей области.

Персональную ответственность за содержание статьи, точность приведенных в ней фактических данных, цитат, источников несет автор.

Соблюдение этических норм и правил обязательно для всех участников процесса публикации: авторов, рецензентов, членов редколлегии и сотрудников редакции.

Материалы, не соответствующие требованиям, редакцией не рассматриваются и не публикуются.

**Редколлегия оставляет за собой право отбора и редактирования
предлагаемых для опубликования материалов.**

Электронная версия журнала доступна
на сайте <http://khabarshy.kzi.kz/>

Адрес редакции: 100009, г. Караганда, ул. Ермакова, 124,
Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы (каб. 803)

E-mail: oniirir@kpa.gov.kz

факс: 8(721-2) 30-33-92,

тел. 8 (721-2) 30-34-12